

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**TÜRK KÜLTÜRÜNDE SELAMLAMA KAVRAMI, BU
KAVRAMIN (İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİM)
DERS KİTAPLARINA VE DERS PROGRAMLARINA
YANSITILMASI**

SEDA ÖZTÜRK KALKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yard. Doç. Dr. RIDVAN ÖZTÜRK

Konya-2012

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iv
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	v
ÖN SÖZ/ TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	ix
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
1.İLETİŞİM VE SELAMLAŞMA	5
2.SELAMLAŞMA BİÇİMLERİ	6
2.1. Sözlü Selamlaşma Biçimleri.....	6
2.2. Fiilî Selamlaşma Biçimleri	7
3. SELAMLAŞMAYI ETKİLEYEN ÇEŞİTLİ FAKTÖRLER.....	7
3. 1. Dinî İnançların Selamlaşma Üzerine Etkisi.....	7
3. 2. Cinsiyet Farklılığının Selamlaşma Üzerine Etkisi.....	9
3. 3. Yaşın Selamlaşma Üzerine Etkisi	10
3. 4. Zamanın Selamlaşma Üzerine Etkisi	10
3. 5. Mekânın Selamlaşma Üzerine Etkisi	11
3. 6. Kişilerin Almış Oldukları Eğitimin Selamlaşma Üzerine Etkisi	12
3. 7. Sahip Olunan Mesleğin Selamlaşma Üzerine Etkisi	12
3. 8. Kişilerin İletişim Basamağındaki Yerinin Selamlaşma Üzerine Etkisi.....	14
4. SELAMLAŞMADA ARACI	15

4. 1. Turna Kuşu	15
4. 2. Saba Yeli	17
4. 3. Mektup	19
4. 4. Karga	19
4. 5. Bulut	20
4. 6. Karanfil	20
5. KÜLTÜRLERDE SELAM	21
6. TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE SELAM	30
6. 1. Atasözlerinde Selam	30
6. 2. Deyimlerde Selam	32
6. 3. Bilmeceelerde Selam	34
6. 4. Manilerde Selam	35
6. 5. Ninnilerde Selam	52
6. 6. Türkülerde Selam	58
6. 7. İkillemelerde Selam	68
7. TÜRK KÜLTÜRÜNDE SELAM	70
7. 1. İslamiyet Öncesi Türk Kültüründe Selamlaşma	71
7. 2. İslamiyet'te Selamlaşma Anlayışı ve Kaynakları	78
7. 2. 1. Kuran'da Selam ve Selamlaşma	78
7. 2. 2. Hadislerde Selam ve Selamlaşma	81
7. 3. İlk Türk İslam Eserlerinde Selam	83
7. 3. 1. Kutadgu Bilig'de Selam	84
7. 3. 2. Divanü Lügat-it-Türk'te Selam	100
7. 3. 3. Atebetü'l Hakayık'ta Selam	103
7. 3. 4. Divan-ı Hikmet'te Selam	103

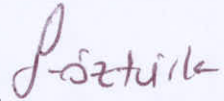
7. 3. 5. Türkçe İlk Kuran Tercümesi'nde Selam	120
7. 3. 6. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Selam	126
7. 4. İslamiyet Medeniyeti Etkisinde Gelişen Dönemde Türklerde Selamlaşma..	133
7. 4. 1. Osmanlılarda Selam	135
7. 5. Batı Medeniyeti Etkisinde Gelişen Dönemde Türklerde Selamlaşma	143
8. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞININ KULLANDIĞI DERS KİTAPLARINDA SELAMLAŞMA	159
9. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞININ DERS PROGRAMLARINDA SELAMLAŞMA	192
10. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	196
11. KAYNAKÇA	211
12. ÖZ GEÇMİŞ	222

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı:	Seda ÖZTÜRK KALKAN	
	Numarası:	095215031001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı:	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi/ Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tezin Adı	Türk Kültüründe Selamlaşma Kavramı, Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Programlarına Yansıtılması	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Seda ÖZTÜRK KALKAN	
	Numarası:	095215031001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı:	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi/ Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Rıdvan ÖZTÜRK	
Tezin Adı	Türk Kültüründe Selamlaşma Kavramı, Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Programlarına Yansıtılması		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan selamlaşma kavramı bu kavramın (ilköğretim ve ortaöğretim) ders kitaplarına ve programlarına yansıtılması başlıklı bu çalışma 20.../06.../2012 tarihinde Türk Kültüründe yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Yard. Doç. Dr. Rıdvan ÖZTÜRK	Danışman	
Doç. Dr. Mustafa YILDIZ	Üye	
Yard. Doç. Dr. Osman UYANIK	Üye	

ÖN SÖZ / TEŞEKKÜR

Selamlaşmak, her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de gündelik iletişimde başlangıç ve ön söz kabul edilebilecek bir ritüeldir. Bu ritüel Türk kültürünün toplumda yer bulan sosyal kurallarını ve değerlerini yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Fertlerin sosyal hayatta birbiriyle sürekli etkileşim içinde bulunduğunu düşünürsek, selamlaşmanın bireyler için ne kadar önem arz eden bir iletişim vasıtası olduğunu görürüz. Çalışmamızda da selamlaşmanın hem toplumu oluşturan bireylerin iletişimlerine olan katkısı hem de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bu geleneğin öğrencilere ne şekilde verilmeye çalışıldığı incelenecektir.

Tez çalışmamın her safhasında hata ve eksiklerimi gidermemde bana yol gösteren ve destek veren danışman hocam, Sayın Yard. Doç. Dr. Rıdvan ÖZTÜRK'e, çalışmalarım esnasında bana yardımcı olan öğretmen arkadaşlarıma ve maddi desteğiyle çalışmamda yer alan Tubitak'a teşekkürlerim tabiidir.

Son olarak her koşulda benim yanımda olduklarını hissettiğim aileme, bu sıkıntılı dönemimde beni hep motive eden eşim Adem KALKAN'a şükranlarımı sunarım.

Seda ÖZTÜRK KALKAN

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Seda ÖZTÜRK KALKAN		
	Numarası:	095215031001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı:	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi/ Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Rıdvan ÖZTÜRK		
Tezin Adı	Türk Kültüründe Selamlaşma Kavramı, Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Programlarına Yansıtılması			

ÖZET

Her milletin, her toplumun toplumsal yaşayışları çerçevesinde farklı türden bir selamlaşma geleneği vardır. İnsanlar karşılaşma anlarında kendilerine has olan bu selamlaşma biçimlerinden herhangi birini kullanarak tanışma, kaynaşma ve bütünleşme yoluna giderler. Toplumların birbirlerinden ne kadar farklı selamlaşma çeşitleri bulursa da aslında bütününde tüm selamlaşma alışkanlıklarının ortak noktasının insanlar arasında bulunan farklılıkları bir kenara iterek, insanları birbirine yakınlaştırma amacı güttüğü gözlenir.

Selamlaşma için kullanılan kalıp ifadelerin toplumun çeşitli kesimlerinde farklılıklar gösterdiği de bilinmektedir. Şahısların dine olan yakınlığı, cinsiyeti, kültürü, sahip olduğu mesleği, ideolojisi ve yaşı selamlaşmada kullandığı kalıp ifadelerde değişikliklere sebep olmaktadır. Ayrıca selamlaşmanın gerçekleştiği mekân, zaman ve durum da kullanılan kalıp ifadelerin çeşitlilik arz etmesini sağlar.

Türk toplumundaki birtakım oluşumların Türk kültürünü önemli derecede etkilediği de bilinmektedir. İslamiyet'in kabulü Türk toplumunun her katmanına, her bireyine ve her değerine önemli derecede tesir etmiştir. Benimsenen bu yeni dinle beraber Türk kültüründe var olan selamlaşma geleneğinde de bazı değişiklikler ve yenilikler yaşanmıştır. Diğer önemli hadise ise medeniyet değişikliğidir. Batı medeniyetine karşı duyulan sempati ve yakınlık kendini Türk toplumunun gündelik hayatında da gösterir. Artık gündelik hayattaki her hâl ve harekette Batılı ve medeni bir tutum takınılmaktadır. Selamlaşma ritüelinde de bu etkiler gözle görülecek kadar barizdir.

Herkes tarafından bilinmektedir ki; topluma yön veren önemli eserler ve toplumun uzun seneler içerisinde bünyesinde üretmiş olduğu sözlü ürünler her kültürün önemli yansıtıcısıdır. Biz de Türk kültürünün bu değerlerinden yararlanma yoluna gittik. Önemli bir geçiş evresine ışık tutan ilk Türk İslam eserlerini ve sözlü kültür ürünlerini inceleyerek; onlarda bulunan selamlaşma ibarelerini tespit etmeye çalıştık.

Bütün bunların yanında çalışmamızın ikinci aşamasında ise Millî Eğitim Bakanlığının genç nesillere bireyler arası iletişimin vazgeçilmez unsuru olan selamlaşma geleneğini ne şekilde ve nasıl vermeye çalıştığını ders kitaplarını, ders programlarını inceleyerek eserimizde yansıtmaya çalıştık.

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Seda ÖZTÜRK KALKAN	
	Numarası:	095215031001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı:	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi/ Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Rıdvan ÖZTÜRK	
Tezin Adı	THE CONCEPT OF TURKISH CULTURE GREETINGS, THIS CONCEPT (PRIMARY AND SECONDARY) REFLECTING ON TEXTBOOKS AND PROGRAMS		

SUMMARY

In relation to the social life framework, each community has its own greeting tradition. Every member of that community uses the suitable greeting format of the nation to which he belongs when he meets, becomes close friends and integrates with the others. Although, societies differ in how different varieties of greeting they have, it is usually observed that the common aim of greeting habits is to make people come closer while setting apart the differences among the people.

It is also known that, expression patterns used in greeting show differences in the various segments of society. Personal, proximity to the culture, religion, gender, profession, ideology and age influence the greeting patterns and cause changes. The type of pattern is also affected by the place, time and existing conditions of the greeting.

A number of organizations in old Turkish communities also influenced the Turkish culture to an important degree. Acceptance of Islam has significant effect on each layer of Turkish community, every individual and all values of the society. Along with the acceptance of new religion, Islam, various changes and modifications have been observed in the greeting tradition of the community. The other outstanding impact of change is the development of civilization. The sympathy and proximity shown against the western civilizations can be easily observed in the daily life of Turkish people. This has resulted in the adoption of the westerner way of behaving in daily attitude which has also great impact on the greeting habits.

It is well known that verbal patterns created by the community for many of the years are important works of art leading the community are the reflectors of nations.

In this study, researcher made use of the above stated values of Turkish community in determining the greeting phrases and investigated the former Turco-Islam Works of art and verbal cultural products which highlighted the important period of civilian transition.

Along with the above given approach, the second cornerstone of our work is the reflection of Turkish greeting tradition which is given in the books issued by The Ministry of Education and is the essential way of communication between the young generations.

KISALTMALAR

Ar.	Arapça
c.	Cilt
Dan.	Danışman
Far.	Farsça
Mad.	Madde
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu, Amaç ve Önemi

Türk Kültüründe Selamlaşma Kavramı, Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Ders Programlarına Yansıtılması adıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanılan bu çalışmada; kişiler arası sağlıklı bir iletişimin kurulmasında ilk adım olan selamlaşma kavramının toplum ve birey üzerindeki etkisi ve önemi incelenerek bilhassa Türk toplumunda selamlaşma ritüelinin zaman içerisinde uğradığı değişiklikler belirlenecektir. Bu konunun paralelinde ise Millî Eğitim Bakanlığının ilköğretim ve ortaöğretimde kullandığı ders programlarının ve kitaplarının selamlaşma kavramına ne kadar yer verdikleri örneklerle tespit edilme yoluna gidilecektir.

Yapılan bu çalışmanın genel amacı, Türk kültüründe selamlaşma ritüelinin iletişimdeki yeri ve bu ritüelin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından genç nesillere nasıl ve ne şekilde kazandırılmaya çalışıldığıdır. Bu genel amaç çerçevesinde şu sorulara, yapacağımız çalışmayla cevap aranma yoluna gidilecektir:

- 1) Selamlaşma kavramı iletişimi ne şekilde etkiler?
- 2) Selamlaşmanın toplumdaki yeri ve önemi nedir?
- 3) Selamlaşma kültürler arasında ne gibi değişiklikler göstermektedir?
- 4) Türk toplumunda yaşanan kültür değişiklikleri selamlaşma ritüelinde hangi değişikliklere sebep olmuştur?
- 5) Mekânın, zamanın, yaşın, eğitim düzeyinin, dinin, ideolojinin, coğrafyanın ve cinsiyetin selamlaşma üzerinde etkisi nedir?
- 6) Türk kültürünü yansıtan sözlü ve yazılı kaynaklarda selamlaşma ne şekilde ele alınmıştır?

7) Millî Eğitimin Bakanlığının ders kitaplarında selamlaşma ritüeli yükseköğretim öncesi öğrencilere nasıl verilmeye çalışılmaktadır?

8) Millî Eğitim Bakanlığının Ders Programları iletişim esnasında selamlaşmanın önemini gençlere yeterince kavratmaya çalışıyor mu?

9) Millî Eğitimin Bakanlığının gençlere benimsetmeye çalıştığı selamlaşma ifadeleri ile gençlerin kullandıkları selamlaşma kalıpları birbiriyle örtüşüyor mu?

10) Millî Eğitim Bakanlığında ders kitaplarında yer alan metinler ile incelediğimiz kitaplar arasındaki metinler birbiriyle bu kavramı ele alış biçimleriyle denk düşüyor mu?

Bugüne kadar yapılmış çalışmalarda, selamlaşma kavramı üzerinde yeterince durulmamıştır. Bu konu üzerine yapılan çalışmalar ise selam kelimesinin Kuran'daki manaları ve selam kelimesinin Arap dilindeki yeri ve önemi üzerine olmuştur. Bu çalışmada ise, selam kelimesi daha geniş bir çerçevede incelenecektir. Çalışmada selam kelimesinin kelime anlamından başlanarak selamlaşmada kullanılan tüm kalıp ifadeler belirlenecektir. Bu selamlaşma kalıplarının mekâna, cinsiyete, zamana, yaşa, eğitim düzeyine, dine yakınlığa göre ne gibi değişimler yaşadığı gözlemlenecektir. Selamlaşma ritüelinin Türk toplumunda İslamiyet'in kabulüyle ve Batılılaşma sürecinde nasıl değişikliklere uğradığı o dönem kitapları irdelenerek tespit edilecektir. Bunların yanında selamlaşma kavramının; atasözlerinde, deyimlerde, manilerde, türkülerde, ninnilerde ve bilmeceelerde nasıl kullanıldığı ele alınacaktır.

Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığının ders kitaplarında ve ders programlarında ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine selamlaşma olgusunun ne şekilde kavratılmaya çalışıldığı ders kitaplarının ve ders programlarının incelenmesiyle belirlenmeye çalışılacaktır. Bu yaş aralığını kapsayan öğrencilerin kullandıkları selam ifadeleri ile Millî Eğitim Bakanlığının öğrencilere kazandırmaya çalıştığı selam ifadelerinin hangi yönlerden benzer ve farklı olduğu saptanmaya çalışılacaktır.

B. Araştırmanın Kapsam, Yöntem ve Kaynakları

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türk kültürünü yansıtan önemli kaynaklar, adab-ı muâşeret kitapları, ilköğretimde ve ortaöğretimde okutulan ders kitapları ile ders programları oluşturmaktadır. Örneklemi ise Türk kültürünün değişiminde önemli yer tutan, İslamiyet'in kabulüyle birlikte ortaya çıkan Karahanlı dönemi ilk İslami eserlerinde selamlaşma konusunun geçtiği kısımları; Batılılaşmayla beraber hayatımızda değişen ahlak ve görgü kurallarının yansıtıldığı adab-ı muâşeret kitaplarında selamlaşma ritüellerinin anlatıldığı kısımları; Ankara ilinde ilköğretimde ve ortaöğretimde okutulan Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarına ya da Ankara Millî Eğitim Müdürlüğünün seçmiş olduğu diğer yayınevlerine ait Türkçe, Hayat Bilgisi, Müzik, İngilizce, Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım, Tarih, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi kitaplarında selamlaşma bahsinin geçtiği metinler, son olarak da Millî Eğitim Bakanlığının ortaöğretim ve ilköğretimde yukarıda adı geçen derslerin ders programlarının selamlaşma kavramına yer veren kısımları oluşturmaktadır. Ayrıca Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Türk Ninnileri Hazinesi, Türk Manileri, Türk Halk Bilmeceleri ve hadis kitapları da incelenecek diğer örneklem eserlerdir.

Verinin Oluşturulması

Örneklem olarak alınan tüm eserler taranacak ve selamlaşma konusunu ele alan kısımlar belirlenecektir. Sonrasında ise fişleme yoluyla toplanan bu veriler belli bir plan dâhilinde bir araya getirilecektir.

Verilerin Çözülmesi

Toplanan verilerin ardından günlük hayatımızda kullanılan selamlaşma kalıp ifadeleri tespit edilecek ve hangi durumlarda, ne şekilde bu kalıp ifadelerin kullanımında değişiklikler olduğu ortaya konulacaktır. Ayrıca bu ifadelerden hangilerinin ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerince benimsendiği üzerinde de durulacaktır. Kullanılan bu kalıp ifadelerin Millî Eğitim Bakanlığının

yönlendirdiklerinin mi yoksa toplum tarafından daha sık kullanılanların mı baskın olduğu gözlemlenecektir.

1.İLETİŞİM VE SELAMLAŞMA

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve ancak başkaları ile kuracağı ilişkileri sayesinde varlığını sürdürebilir. Diğer insanlarla hiçbir ilişkisi bulunmayan bir insan düşünülemez. Kendilerine ait belirli bir sosyal çevre içerisinde yer alan insanlar, sürekli olarak birbirleriyle karşılıklı olarak ilişkilerde bulunurlar. Bu tip karşılıklı ilişkiler de sosyal hayatın temelini oluşturur. İşte insanların; “Duygu, düşünce veya bilgileri çeşitli yollarla başkalarına aktarmaları ve anlamlandırmaları sürecine “iletişim” adı verilmektedir.” (Özkan, 2010: 16).

Fertler arasında iletişimi sağlayan en önemli aracı ise dildir. Dil olmadan bireylerin kendi aralarında anlaşmaları, sosyalleşmeleri ve diğer bireylerle ortak bir dünya oluşturmaları mümkün değildir. Görüldüğü üzere dil insanlar arasındaki iletişimin temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte insanların iletişim hâlinde bulunurken kullandıkları tek araç da dil değildir. “Dil ile gerçekleştirilebilen ilişkilerin yanı sıra insanlar, sözsüz olarak da birbirleriyle ilişki kurabilmektedirler. Yüz ifadesiyle, el ve vücut hareketleriyle, vücudun duruşuyla, göz temasıyla, beden temasıyla da karşısındakine belli mesajlar verebilmektedir.” (Özkan, 2010: 16).

Kişiler arası iletişimin ilk adımı, giriş kapısı selam alıp vermektir. Selamlaşmadaki maksat, iletişime başlamadan insanlar arasındaki güveni sağlamak, kişilerin birbirlerine karşı olan önyargılarını yıkmak ve aralarında oluşacak muhabbet bağını arttırmaktır. Selam kelime anlamı itibariyle “Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba demektir.” (Akalin, vd.; 2005: 1724-1725). Dilimize bu sözcük Arap dilinden girmiştir. “Arapça bir kelime olan selam; ayıplardan ve afetlerden korunma manasına gelir.” (Akalin, 1971: 151). “Kuran-ı Kerim’de ve hadislerde “eman, kurtuluş, esenlik, barış” manalarına da gelmektedir.” (Efendioğlu, 1994: 342). Dünya üzerindeki tüm kültürlerde selamlaşmanın şekli değişiyor olsa da selamlaşmadaki asıl amaç muhataba kendisi için zararsız ve tehlikesiz olduğunu bildirmektir. Yani insanlar arasında bir nevi barış ifadesinin karşılığıdır.

İlişkilerin mimarı ve iletişimin başlangıcı kabul edilen selamlaşma geleneği insanlığın oluşum tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Uygar, ilkel; gelişmiş, gelişmemiş gibi çeşitli kategorilere ayrılan tüm eski yeni topluluklarda ve kavimlerde, toplumsal yaşayışları çerçevesinde bir selamlaşma geleneği vardır. Ve tüm bu selamlaşma geleneklerinin de ortak noktalarının insanlar arasındaki farklılıkları bir kenara itmek ve insanları birbirlerine yakınlaştırmak olduğu görülmektedir.

2. SELAMLAŞMA BİÇİMLERİ

2.1. Sözlü Selamlaşma Biçimleri

Selamlaşma; mutluluk, huzur ve barışın toplumda, insanlar arasında yaygınlaştırılması için sözlü ve fiilî biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Gündelik konuşma dilinde selamlaşma için kullanılan bazı kalıp ifadeler bulunmaktadır. “Selamlaşma ve bu çerçevede kullanılan kalıp sözler genellikle kişiler arası bir ilişkinin başlangıcını belirler.” (Toklu, 1995: 120).

Selamlaşma esnasında kullanılan sözlü ve fiilî şekiller toplum içerisindeki gruplarda birtakım farklılıklar göstermektedir. “Toplumsal bir davranış biçimi olan selamlaşmada kullanılan kalıp sözler ve selamlaşmaya eşlik etmesi alışkanlık hâline gelmiş olan bazı jest, mimik ve diğer hareketler kültürler arasında, hatta aynı toplumun çeşitli kesimleri arasında büyük farklılıklar göstermektedir.” (Toklu, 1995: 120).

Her toplumun kendi kültür çerçevesine uygun olan birtakım selamlaşma çeşitleri bulunmaktadır. “Her dil ve kültürde o dil ve kültürü biçimlendiren değer yargılarının, gelenek ve göreneklerin belirlediği standartlaşmış selam şekilleri vardır. Bireyler, dilin sunduğu alternatif selam türlerinden kendilerince uygun gördükleri ve karşısındaki kişi ya da kişilerin de uygun göreceğini varsaydıkları birini veya birkaçını, iletişim zamanını, mekânını ve ortamını da dikkate alarak kullanırlar.” (Selçuk, 2005: 2). Selamlaşmayı yukarıda ifade edilen etkenlerden farklı olarak; muhatabın dine bakış açısı, yaşı, eğitimi, yaşam tarzı ve kişiliği de etkileyebilmektedir.

2. 2. Fiilî Selamlaşma Biçimleri

Türk toplumunda diğer toplumlarda olduğu gibi selamlaşma ritüeli sadece dil ile sözcükler ile sınırlı değildir. Fiille ve dil dışı göstergeler kullanılarak da karşı taraf selamlanabilir. Söz edilen fiilî selamlama biçimlerinden en sık kullanılanlar; baş, beden, el ve kol hareketleriyle yapılanlardır. Bu şekiller de çoğunlukla kaynaklarını dinî inançlardan ve faaliyetlerden almaktadırlar: “Birçok toplumda ve toplumumuzda selam sırasında kullanılan baş, beden, el, kol hareketleri ilkel ve çağdaş dinlerden kaynaklanan ve Tanrı’nın gücü önünde baş, boyun eğen insanların yaptığı davranışların aynı biçimde ya da simgeleşmiş olarak kullanılması diye yorumlanmıştır. Öte yandan selam sırasında kullanılan birçok sözcüğün de kökeninde, ilkel ve çağdaş dinlerde Tanrı’ya dua sırasında kullanılan sözcükler vardır.” (Köknel, 2005: 65).

Türk toplumunda bedensel hareketlerle yapılan selamlamanın hem şekil hem de amaç itibariyle İslam dininin temel ibadetlerinden biri olan namaz ile olan benzerliği oldukça dikkat çekicidir. “Toplumumuzda çağlar boyu geçerli olan baş, boyun, bel bükerek secdeye kapanıp selam verme biçimlerinin namaz sırasındaki hareketlerden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu gelenekten kaynaklanan selamlama, bir insanın başkasına karşı gösterdiği ilgiyi, sevgiyi, saygıyı dışarı yansıtan baş, beden, el işaretleriyle yapılır. Tanrıyı selamlamaktan kaynaklanan başı öne eğerek yapılan selamlamanın simgesel anlamı şudur: ‘Ben sizin kişiliğinizin büyüklüğü, yüceliği, üstünlüğü önünde başımı eğiyorum.’, ‘Ne isterseniz yapın’, ‘İster bağışlayın, ister vurun’, ‘Siz o denli yüce bir insansınız ki, başını kendi isteğiyle size sunan bir insanı ancak bağışlarsınız.’ ” (Köknel, 2005: 66).

3. SELAMLAŞMAYI ETKİLEYEN ÇEŞİTLİ FAKTÖRLER

3.1. Dinî İnançların Selamlaşma Üzerine Etkisi

Selamlaşma sırasında kullanılan kalıp ifadeler, hâl ve hareketler bireylerin kişisel özelliklerini ve buldukları toplumların özelliklerini yansıtmada önemli bir araçtır. “Selamın ilk ve en önemli işlevi, bir inanç ve din üyeliği bildirgesi olması[dır]. Tek tanrılı dinlere geçtikten sonra, İslamiyet’te “Es-selamün Aleyküm”

–Allah’ın selamı üzerine olsun- gibi. Hristiyanlık’ta haç çıkarmak gibi.” (Anger, 1994: 154). Yukarıda belirtilen selamlaşma biçimleri bireylerin bağlı buldukları dinlerini yansıtmada önemli bir araç hâline gelmişlerdir.

Aynı toplum içerisindeki fertler arasında da kişilerin dine yaklaşımlarının selamlaşma ifadelerinde çeşitlilik yarattığı görülmektedir: “Örneğin, ‘Selamünaleyküm’ biçiminde Türkçede kullanılan Arapça kökenli bir kalıp söz, bazen bunu kullanan kişinin dindar olduğunun bir göstergesi olabilmektedir.” (Toklu, 1995: 120). Çünkü selamlaşmada kullanılan ifade kalıbı kişilerin aynı dinsel inanca tabi olup olmadığının en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

“ ‘Selamünaleyküm’ diyerek birbirleriyle selamlaşanların, örtük olarak ifade edilmiş dinsel bir varsayımı bulunmaktadır. Bu örtük varsayım, ‘Sen de benim gibi Müslümansın; aynı dinsel inancı paylaşıyoruz.’ şeklinde ifade edilebilir. Bu tür selamlaşmanın özünde Müslüman olmak yattığı için, selamı veren de, alan da birbirlerinin aynı dinsel inancı paylaşan kişiler olduklarını bilirdi.” (Cüceloğlu, 2011: 47-48). Kendilerini bu gruba dâhil etmek istemeyen bireyler ise “Selamünaleyküm” biçimini “Selam” biçiminde kısaltarak bu duruma bir çözüm bulmuşlardır. Bu kullanımın bir diğer sebebi de şudur: Sözlü selamlaşma ifadeleri her ne kadar günlük konuşma dilinde var olan kısa ve özlü iletişim şekilleri olsalar da bu ifadeler bütün dillerde kısaltılarak söylenilmeye çalışılmaktadır. Çünkü “Burada amaç karşı tarafla –muhatap ile- uzun uzun konuşmak, muhabbet etmek değil, görgü kuralları gereği kısa sözlerle muhataba değer verildiğini, onun farkında olunduğunu hissettirmektir. Bu yüzden de bu ifadelerde eksiltiyeye başvurulmaktadır.” (Çakır, 2007: 92-93).

Bayanlarla erkeklerin selamlaşma biçimlerinde de Türk kültüründe bu tutum kendini gösterir. Muhafazakâr yapıda olan bir bayan selamlaşma sırasında tanımadığı erkeklerle fizikî temas kurmamaya çalışır. Aynı hâl erkekler için de geçerlidir. Onlar da tanımadıkları bayanlarla selamlaşırken dinin gerek ve ilkelerini göz ardı etmezler. Çünkü bu yapıya sahip insanlar selamlaşmada kendilerine Kuran-ı Kerim ve hadislerde geçen kaideleri temel almaktadırlar.

Birçok selam şekli ibadetler sırasında yapılan hareketlerden kaynağını alır. Türk toplumundaki bazı selamlaşma şekillerinden bu durum kolaylıkla gözlenebilir. “Toplumumuzda, özellikle geleneksel kültürün egemen olduğu kırsal bölgelerde ve kentlerde kullanılan selam hareketleri ve sözcükleri gözden geçirilirse, bunların çoğunun namaz sırasında yapılan hareketlerden, kullanılan sözcüklerden kaynaklandığı görülür.” (Köknel, 2005: 65).

3.2. Cinsiyet Farklılığının Selamlaşma Üzerinde Etkisi

Cinsiyetin de selamlaşma ritüelini etkileyen kendine has bir rolü bulunmaktadır. Fakat bu rol kişilerin yetiştiği ortama, tabii olduğu topluma göre değişiklik göstermektedir.

Türk toplumunda cinsiyetin selamlaşma üzerine etkisi taşrada daha belirgin olarak gözlemlenebilir. Çünkü geleneksel yapısını hâlâ koruyan köy ve kasabalarda yaşayan bireylerin birbirlerine selam verip almaları için çeşitli koşullar bulunmaktadır. Bu şartların en önemlilerin biri de aynı cinsten olmaktır. Türk toplumunda özellikle de kapalı toplumlarda gerek kadınlar gerekse erkeklerin birbirleriyle selamlaşmaları için ön koşul hemcins olmalarıdır. Kadınlar yolda ya da sokakta gördüğü kadınlarla selamlaşırken; erkekler ise erkeklere selam vermeye çalışırlar. Ve genellikle bu toplumdaki erkekler birbirleriyle “Selamünaleyküm” diye selamlaşma yoluna giderler. Kadınlar ise bu selamlaşma ifadesini, erkeklere nazaran daha az kullanırlar (Cüceloğlu, 2011: 47).

Türk toplumunda modern hayata adapte olmuş bireylerde selamlaşmada cinsiyet faktörü biraz daha geri plana itilir. Çünkü bu yapıdaki bir toplulukta selamlaşmak bir uygarlık ibaresi olarak algılanır. Kadının önceden tanışıklığı olan bir erkekle sokakta ya da kapalı bir mekânda karşılaşması durumunda karşılıklı olarak selamlaşmaları nezaket ve görgü kurallarınca da yapılması gereken bir davranış olarak kabul edilir.

3.3. Yaşın Selamlaşma Üzerine Etkisi

Yaş da selamlaşma anında muhatapların dikkat etmeleri gereken bir diğer husustur. Türk geleneklerine göre saygı gereği küçüğün büyüğe daha önce selam vermesi gerekmektedir. Ayrıca yaşça küçük olanlar kendinden büyükleri selamlarken, sevgi ve saygılarını sunarken; kullandıkları ifadelerde, yaptıkları hareketlerde ölçülü olmak zorundadır.

“Başla, bedenle, elle verilen selam sırasında kullanılan ‘Selamünaleyküm’ den ‘Merhaba’, ‘Günaydın’, ‘İyi günler’, ‘Hay’, ‘Bay bay’a kadar her tür sözcük insanın kişilik yapısına, inancına, dünya görüşüne, içinde bulunduğu çevre ve gruba, görgüsüne, terbiyesine ilişkin bilgileri aktarır. Örneğin, sık sık kullandığımız ‘Merhaba arkadaş’, ‘Merhaba kardeşim’ sözü geleneklerimize göre teklifsiz olmayan kimseler arasında ve küçükten büyüğe bir selam verme iletisi olarak kullanılmaz.” (Köknel, 2005: 66).

Yaşça küçük olanlar büyük olanları fiilî olarak selamlarken çoğunlukla el öpme geleneksel biçimini kullanma yoluna giderler. Türk kültüründe küçüklerin büyüklerine karşı diğer selamlama biçimlerinden birini kullanması ise son derece büyük bir saygısızlık ve nezaketsizlik addedilir. Çünkü el öpme âdeti Türk kültüründe küçüğün büyüğe duymuş olduğu saygısını selamlaşma anında en net biçimde gösterebileceği bir eylemdir. “Türk kültüründe ‘el öpmek’, yaşça küçük olanların büyüklerine saygı ve sevgilerini göstermek için ellerini öpüp alınlarına götürmeleri şeklinde uygulanan geleneksel bir davranış biçimidir. El öpen veya eli öpülen kişinin erkek ya da bayan olmasının bir önemi yoktur. Bu davranışın diğer bir versiyonu da elin dudaklar yerine çeneye değdirildikten sonra alna götürülmesi şeklindedir.” (Selçuk, 2005: 6).

3.4. Zamanın Selamlaşma Üzerine Etkisi

Selamlaşma ifadelerinin kişilerce kullanımında iletişimin gerçekleştiği zaman diliminin oldukça öneme sahip olduğu durumlar olduğu gibi zamanın herhangi bir etkisinin olmadığı durumlarda bulunmaktadır. “Selamlaşmada kullanılan kalıp sözlerin günlük yaşamda sıkça kullanılan bir bölümü günün belli zamanlarına ait iyi

dilekleri içermektedir.” (Toklu, 1995: 120). “İletişimin gerçekleştiği zaman dilimine bağlı olarak ortaya çıkan selamlaşma ifadeleri olduğu gibi, günün her saatinde zamandan bağımsız olarak kullanılabilen selam ifadeleri de vardır. Bu hemen her dil ve toplum için geçerli bir durumdur.” (Selçuk, 2005: 2).

“Günaydın”, “İyi sabahlar”, “Hayırlı sabahlar”, “Sabah-ı şerifleriniz hayır olsun” gibi kalıp sözler Türkçede belli bir zaman dilimine bağlı olarak ortaya çıkan selamlaşma ifadelerinden olup genellikle sabahın erken vakitlerinde kullanılır. Akşam vakitlerinde sıklıkla kullanılan şekiller: “İyi akşamlar”, “Hayırlı akşamlar”, “Akşam-ı şerifleriniz hayır olsun” iken gece vaktinde “İyi geceler”, “Hayırlı geceler” gibi ifadeler daha sık kullanılır. Görüldüğü gibi bu ifadelerin kullanımında da çeşitlilik vardır. Bu durumun sebebi kişilerin kendi algı ve yaşamlarına en uygun olan ifadeyi seçip kullanmalarıdır. Mutaassıp ya da muhafazakâr diye tanımlayacağımız kesim bu seçeneklerin içerisinde “Hayırlı sabahlar”, “Hayırlı akşamlar” ve “Hayırlı geceler” ifadelerini daha sık kullanırken; “Sabah şeriflerinin hayır olsun” ya da “Akşam-ı şerifleriniz hayır olsun” ifadeleri daha çok eski kuşak tarafından kullanılmaktadır. “Günaydın”, “İyi sabahlar”, “İyi günler” ve “İyi geceler” ibareleri ise kullanan kişilerin görüş ve düşüncelerini diğer ifadeler kadar belirgin bir hâlde yansıtmaz. Bu ifadeler toplumun geneli tarafından uygun zamanlarda oldukça sık kullanılırlar. Öğleden sonraki zaman diliminde kullanılan bir selamlaşma biçimi “Tünaydın” ise Türk toplumunda yeterince kullanım alanı bulamamıştır.

Zamandan bağımsız olarak kullanılan selamlaşma türleri ise: “Merhaba”, “Merhabalar”, “Selam”, “Selamlar”, “Selamün-Aleyküm” ve “Aleyküm-selam” gibi çeşitlerdir. Bunların içerisinde “Merhabalar” ve “Selamlar” sayıca birden fazla kişinin selamlanması durumunda kullanılırken; “Selam” ve “Merhaba” tek kişinin selamlandığı durumlarda kullanılır.

3.5. Mekânın Selamlaşma Üzerinde Etkisi

Selamlaşma anında açık alanda ya da kapalı alanda bulunulması selamlaşmayı etkileyen bir diğer husustur. Türk kültüründe eğer önceden tanıdığınız biriyle sokakta karşılaşmışsanız tanıdığınız şahsı hafif bir tebessümle ve baş eğmeyle

selamlayabilirsiniz. Fakat kapalı alanda karşılaşmışsanız yanına kadar gidip selamlamanız görgü kurallarına daha uygun bir davranış olarak kabul edilir.

3.6. Kişilerin Almış Oldukları Eğitimin Selamlaşma Üzerine Etkisi

Kişinin almış olduğu eğitim, bireylerin selamlaşma sırasında kullandığı ifadelerde farklılık olarak kendini gösterebilir. Fakat bu farklılık genel olarak selamlaşma sırasındaki hitap şekillerinde karşımıza çıkmaktadır. İyi eğitim almış bireyler selamlama sırasında muhataplarına hitap ederken daha dikkatli davranırlar. “İyi sabahlar beyefendi”, “Günaydın hanımefendi” gibi kalıp ifadeler kullanarak karşı tarafa sevgi ve saygılarını bildirirler. Toplumun alt katmanında yer alan eğitim seviyesi düşük kimseler ise selamlaşma anında “Selam dayı”, “Merhaba emmi” gibi ifadelerle daha özensiz davranabilirler.

3.7. Sahip Olunan Mesleğin Selamlaşma Üzerine Etkisi

Selamlaşma ritüelini gerçekleştirirken muhatabınızın sahip olduğu meslek seçeceğiniz sözlü kalıbı değiştirebilmektedir. Bu tutum sadece Türk toplumuna has değildir. Birçok kültürde bu duruma rastlanılabilmektedir.

Türk toplumunda genel olarak esnaflara, pazarcılara, küçük iş yeri sahiplerine “Hayırlı işler” diyerek selam verilir. Bu ifade hem giriş selamı hem de veda selamı olarak kullanılabilir. “Bu selamın bir diğer türü de genellikle pazar yerlerinde satıcıların birbirlerine ‘Pazar ola’ ifadesini kullanmalarıdır.” (Selçuk, 2005: 6). Balıkçılar ise birbirlerini genellikle “Rastgele” diye selamlarlar. Bunun yanında kumarbazlarda birbirlerini “Şeytanınız bol olsun” diye selamlama yoluna giderler.

Zaman zaman da kişilerin yapmış oldukları mesleklerin adları selamlaşma anında kullanılan kalıp ifadeye eklenir. “Kimi kez mesleklerle ilgili sözcükler [selamlama da] kullanılır: ‘Merhaba Doktor!’, ‘İyi Günler Hâkim Bey!’ ” (Köknel, 2005: 67).

Askerlik mesleğini icra eden bireylerde de mesleklerinin selamlaşma biçimleri üzerinde oldukça etkisi bulunmaktadır. Askerlik görevinde selamlaşma ritüeli gerçekleştirilirken belli kaide ve kurallara riayet edilir. “Bir askerin başka bir askere

selam vermesi, onun kişiliğinde Türk Silahlı Kuvvetlerini selamlama olarak anlaşılır. Kural olarak astlar, üstlerden önce selam vermek zorundadır. Üstte selam vermeyen ast cezalandırılır. Aynı rütbede olanlar veya karşısındakinin rütbesini fark edemeyenler birbirini, beklemeden selamlar. Selamlama her rütbedeki asker tarafından kurallara uygun olarak yapılır: sol elle selamlama; selamlama sırasında elin cepte bulunması veya yanlış kaldırılması; selamlayanın sağ elinde bir şey bulundurması, yasaktır. Silahlı kuvvetlerde selamlama el ve baş veya yalnız baş, kılıç, boru vb. ile yapılır. Kural olarak el ve başla selamlama, baş açık olmadığı zaman yapılır. Ast sağ elini (dört parmağı bitişik, başparmak ucu işaret parmağının ikinci boğumuna degecek şekilde ve avuç içi yere dönük olarak) şapkanın güneşlik kenarına sertçe kaldırarak selam verir. Selamlamadan önce ast duruyorsa, hazır ol durumunu alır; yürüyorsa uygun adıma geçer, sonra sol kolunu sallamadan başını üste doğru çevirir. Subay, askerî memur, astsubay ve askerî öğrenciler üstün yanına açık başla girdikleri zaman, ortalama üç adım uzakta esas duruşa geçerek, başlarını hafif öne eğerek selam verirler. Burada özellikle vücudun eğilmemesine dikkat edilir. Başı açık olarak üstün veya amirin yanına giren er ve erbaş, üste, üç adım uzakta esas duruşa geçerek başını öne eğmeden selam verir. Kılıç, boru vb. ile selamlama, merasim talimatnamesindeki kurallara göre yapılır.” (Selam, 1973: 134).

Askerlik alanında yer alan denizcilerin de meslekleri doğrultusunda çeşitli selamlama türleri bulunmaktadır. “*Çımariva ile selamlamak*, [gemi mürettebatı için] selamlanacak geminin geçtiği taraftaki bordoda sıraya dizilip ‘Yaşa!’ diye bağışmak.” (Selam, 1973: 134). Ayrıca kimi zaman denizciler kıyıları da selamlama yoluna giderler: “*Kıyıyı selamlamak*, [gemi için] bir limana girerken top atışıyla şehri selamlamak[tır.]” (Selam, 1973: 134). Millî bayrağı veya bayrakları selamlamakta denizcilerin yaptıkları diğer bir selamlama çeşididir: “*Millî bayrağı (veya bayrakları) selamlamak*, millî bayrak ve bayrakları direğe çekerek selamlamak[tır.]” (Selam, 1973: 134). Kimi zaman da yelken selamlama esnasında denizciler tarafından kullanılabilir: “*Yelkenle selamlamak*, bir yelkeni birkaç kere indirip basarak selamlamak.” (Selam, 1973: 134).

Yukarıda verilen durumların dışında halk oyunu ekiplerinde yer alanların, spor karşılaşmalarında bulunanların, âşıkların kendilerine has selamlama geleneği bulunmaktadır.

3.8. Kişinin İletişim Basamağındaki Yerinin Selamlaşma Üzerinde Etkisi

Bireylerin selamlaşmada kullandıkları ifadeler kişinin iletişimdeki amacına göre de değişiklik göstermektedir. İletişimin muhatapla başlangıcını sağlamak için kullanılan selamlaşma ifadeleri ile iletişimin noktalanması için kullanılan veda selamları kimi zaman benzerken kimi zaman birbirinden farklılaşmaktadır.

Kişilerin çevresindekilerle iletişimi esnasında kullandığı selam ifadeleri arasında olan: “Merhaba”, “Selam”, “Selamünaleyküm”, “Günaydın”, “Hoş geldin/iz” gibi kalıp sözler sadece iletişimin giriş kısmında kullanılabilirken; “İyi günler”, “İyi akşamlar” ve “İyi geceler” sözcükleri ise Türk toplumunda hem iletişime girerken hem de iletişimi noktalarken kullanılabilen selamlaşma ibareleridir.

Ayrıca Türk toplumunda kişilerin sadece vedalaşmaları sırasında kullandıkları selamlaşma bildiren kalıp sözleri de bulunmaktadır: “ ‘Hoşça kal/ın’, ‘Sağlıcakla kal/ın’ veya daha çok muhafazakâr çevrelerce tercih edilen ‘Allah’a emanet ol/un’ şeklindeki ifade kalıplarıyla, onlara karşılık olarak söylenen ‘Güle güle’, ‘Sağlıcakla gidin/varın’ ya da ayrılan kişinin arabayla seyahat etmesi durumunda (özellikle uzun yola gidiliyorsa) daha sık söylenen ‘Yolun/uz açık olsun’, ‘Uğurlar olsun’ veya ‘Allah kazasız belasız varmayı nasip etsin’ biçimindeki Anadolu’da sıkça kullanıldığı gözlenen deyişler” (Selçuk, 2005: 9), bunlar arasında sayılabilmektedir. Bu kalıp ifadelerin dışında veda selamında: “Görüşürüz”, “Görüşmek üzere”, “Elveda” ve son zamanlarda gençler arasında oldukça yaygınlaşan “Kendine iyi bak” kullanılmaktadır.

Yukarıda verilen selamlaşmada kullanılan kalıp sözlerin dışında kişinin hâlini hatrını sormada kullandığınız ifadelerde selamlaşma işlevi görebilmektedir. “Nasılsınız?”, “Naber?”, “Ne var ne yok?”, ve “İyi misin?” gibi kişinin durumunun sorulduğu soru kalıpları da bir nevi selam anlamı taşırlar.

Türklerin sosyal hayatta kullanmış oldukları fiilî selamlama şekillerinin bir kısmının da onların asker-millet anlayışına uygun olarak şekillendiğini söyleyebiliriz. “Bizim selam biçimlerimiz asker kökenlidir. Eski Türk ordusunda ‘Yüreğim, canım sana feda anlamında’ el, sol göğüs üstüne konulurdu. Türkmen dervişleri Asya’dan hep bu selam ile gelerek bu biçimi pekiştirdiler. Önce yürek iken giderek ‘başımın üstünde yerin var’ anlamında başa da el konuldu ve ‘temenna’ tarzını aldı.” (Anger, 1994: 155).

4. SELAMLAŞMADA ARACI

Selam alıp vermede kimi zaman insanlar kimi zamanda insan dışı varlıklar aracı olarak görülmüştür. Türk toplumunda selamda aracı olmak kişiye yüklenen önemli bir görevdir. Bu sebeptendir ki Türkler bu görevi aldıklarında “Başüstüne” ifadesini kullanarak selamın ait olduğu kişiye iletilmesini sağlamaya çalışırlar. Türk kültüründe insan dışı varlıklardan ise selamlaşmalarda aracı olarak; turna kuşu, saba yeli ve mektup kullanılabilir.

4.1. Turna Kuşu

Turna Türkler için son derece önem arz eden bir kuştur. Bu durumun sebebi şüphesiz Eski Türk inancı olan Şamanizm’in Türk kültürüne olan tesiridir. Türk insanı turna kuşu ile kendisi arasında bir duygusal bağ olduğunu düşünmektedir. Turna kuşu-insan arasındaki bu ilişki neticesinde turna kuşu eşe dosta gönderilen selama aracı olarak görevlendirilmiştir.

Selamda aracının turna kuşu olmasının bir diğer sebebi de turnanın göçmen bir kuş olması ve dönem dönem yer değiştirmesidir. İşte turnaların bu yönleri birçok türkiye, maniye ve ninniye konu olarak bu türlere yansımıştır.

Bir mani örneğinde turna kuşu selam yollamada aracı olarak şu şekillerde kullanılmıştır:

“Kavuşmak bende meram

Açıkta gönül yaram

Ey turnalar, turnalar

Götürün yâre selam.” (Akalin, 1972: 135)

Turna kuşunun selam taşımadaki görevine türkü türü örneklerinde bolca rastlanmaktadır. Bu türkülerde Türk insanı turna kuşu aracılığı ile kimi zaman yârine selam uçurmuş, kimi zamandan yârinden selam almıştır.

“Turnam Yâre Selam Söyle” başlıklı türküde yâre selam turna kuşu ile yollanır:

“Turnam gidersen Mardin’e

Turnam yâre selam söyle

Karlı dağların ardına

Turnam yâre selam söyle.” (Öztelli, 1982: 327)

Musa Eroğlu’nun derlediği Mut yöresine ait “Telli Turnam” türküsünde de turna kuşu selam taşıma görevine seçilmiştir:

“Telli turnam selam götür

Sevgilimin diyarıma

Üzülmesin ağlamasın,

Belki gelirim yarına.” (Aytaş, 2003: 16)

Turnaya verilen bu görev Yozgat yöresine ait bir halk türküsünde de karşımıza çıkar:

“Fazla gitmen bizim köye varınca

Selam söylen eşe dosta sorunca

Sağ selamet menzile varınca

Benden yâre selam edin turnalar.” (Aytaş, 2003: 17)

Turna kuşu anonim bir türküde de selam göndermede aracı olarak şu şekilde geçmiştir:

“Gidin turnalar gidin

Yârime selam edin

Yârim uykuda ise

Uykusun haram edin.” (Aytaş, 2003: 16)

4.2. Saba Yeli: Seher Yeli

Türk kültüründe selam gönderme görevi kimi zaman saba rüzgârına yüklenir. Türk sözlü ürünlerinde saba yelinin selam yollamada aracı oluşuna zaman zaman değinilmiştir.

Gevheri'nin “Bâd-ı Saba Yâre Bizden Selam Et” adlı koşmasında bu durum şu şekilde gözlemlenmektedir:

“Bâdisaba yâre bizden selam et

Mübarek hatırım sor sual eyle

Yokla zamirini fethi kelim et

Bana var mı meyli gör sual eyle.” (Köprülüzade, 1929: 26)

Gevheri “Bâd-ı Saba Efendime Gidersen” adlı koşmasında ise şiirin bütününde saba yelinin selamlamada aracılık işlevine değinir:

“Bâdisaba efendime gidersen

Ol güneş yüzlüye var selam eyle

Sevap kazanırsın hizmet edersen

Aman karşısında dur selam eyle

Ardımdaki karlı dağlar diyesin

Çeşmim yaşı her dem çağlar diyesin

Derundan ah idüp ağlar diyesin

Benimçün hatırın sor selam eyle

Selamımı dondan dona değşürme

Varup bir nadan eline düşürme

Gül cemalin görüp kendin şaşırma

Aklını başına der selam eyle

Gevheri bir name verdi bâd ile

Gönderdi sana elinden dâd ile

Lutfeylesün konuşmasun yâd ile

Kâmil olsun anı gör selam eyle.” (Köprülüzade, 1929: 26)

“Seher Yeli” başlıklı anonim türküde de selam götüren saba yelinin bu vazifesini tenhada yapması şöyle anlatılır:

“Sen de gider isen bizim illere

Sana neler diyecem dur, seher yeli

Tanrı emanetim yâre bir selam

Götür bir tenhada ver, seher yeli.” (Öztelli, 1982: 334)

4.3. Mektup

Mektup günümüzde her ne kadar eski önem ve itibarını yitirmiş olsa da kişilerin birbirleri ile haberleşmelerinde kullanılan yazılı bir iletişim aracıdır. Bu sebepten şahıslar mektup türünü birbirlerine sevgileri ve saygılarını sunmada bir aracı olarak kullanmışlardır. Genellikle mektubun son kısımlarında büyüklerin elleri, küçüklerin gözleri öpülerek eşe dosta selam gönderilirdi. Mektup türünün bu yanı zaman zaman türkölere de konu olmuştur. Mektupla sevgiliye, dosta, yârene selam gönderilir. Bu şekilde kişiler iletişim hâlinde olduklarını ve birbirlerine iyi dileklerde bulduklarını göstermiş olurlar.

“Al kâtip kalemi yaz bu selamı

Mektup yâre selamımı ulaştır

Bir yâr için terk eyledim sılamı

Mektup yâre selamımı ulaştır.” (Alptekin, 2004: 248)

4.4. Karga

Bir ninni örneğinde de selamlaşmada aracı olarak karganın kullanıldığı görülmektedir:

“Gidin kargalar gidin

Oğluma selam edin

Oğlum uykuda ise

Alın onu getirin

Ninni kuzuma ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 319)

4.5. Bulut

Türk sözlü kültürünün bir türü olan bir türküde de bulut selamlaşmada aracı olarak kullanılmıştır:

“Gidin bulutlar gidin

Yârime selam edin

Yârim tatlı uykuda

Uykusun haram edin.” (Öztelli, 1982: 145)

4.6. Karanfil

Âşık tarzı halk edebiyatı sanatçılarından olan Gevheri'nin bir koşma örneğinde “karanfil” çiçeğini selamlaşmada aracı olarak kullandığı görülmektedir. Ayrıca şiirin genelinde geçen ifadelerden o dönem selamlaşma geleneği hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır:

“Karanfilim nazlı yâre varınca

Huzur-ı izzetle bir selam eyle

Ol mübarek cemalini görünce

Hakipaye yüzün sür selam eyle

Diz çöküp önünde yüzün koyarsın

Başıma geleni bir bir sayarsın

Senin için daim ağlar diyesin

Yüzünü türaba ur selam eyle

Kerem eyle bizi hacil düşürme

Sakın nezaketin haddin aşırma

Aklın alup sevdiğimi şaşırma

Edeb erkân ile gir selam eyle

Sevdiğimdir güzellerin ser tacı

Perişan gönlümün her dem ilacı

Nicedir ol tab-ı paki mizacı

Yârimin hatırın sor selam eyle

Gevheri der bakmaz çeşmim yaşına

Mail oldun gözlerine kaşına

Kabul etsin seni taksın başına

Mübarek cemalin gör selam eyle.” (Elçin, 1998: 58)

5.KÜLTÜRLERDE SELAM

Selamlaşma ve bu çerçevede kullanılan kalıp sözler genellikle kişiler arası bir ilişkinin başlangıcını belirler. Toplumsal bir davranış biçimi olan selamlaşmada kullanılan kalıp sözler ve selamlaşmaya eşlik etmesi alışkanlık hâline gelmiş olan bazı jest, mimik ve diğer hareketler kültürler arasında, hatta aynı toplumun çeşitli kesimleri arasında bile büyük farklılıklar göstermektedir (Toklu, 1995: 120). Buna karşın unutulmamalıdır ki dünya üzerindeki tüm milletlerde, tüm kültürlerde ve tüm kabilelerde gerçekleştirilen selamlaşma ritüelindeki amaç da ortaktır. Kısacası; dünya üzerindeki her toplulukta selamlaşma geleneğinin muhtevası aynı iken, topluluklarda

değişiklik gösteren sadece şekillerdir. Her çeşit sözlü ya da fiilî selamlaşma da insanlar arasında sevgi ve saygının artması, bağlılığın güçlenmesi amaçlanır. Selamlaşırken kullanılan ifadelerin bu kadar çoğalmasında ve çeşitlenmesinde hiç şüphesiz dinlerin, mezheplerin, tarikatların ve politikaların insanlar arasında fikir ayrılıklarını arttırması önemli bir rol oynamıştır.

Tarih boyunca birçok gelenekte sözlü ve fiilî olarak selam biçimleri gündelik hayatta bir davranış biçimi olarak süregelmiştir. Değişik din ve kültürlerde selam için kullanılan kelimeler genellikle “barış, güven, huzur, sağlık, uzun ömürler dileme” temennilerini içerir (Efendioğlu, 2004: 342). “Uygulama anlamıyla da ‘selam, barış’ anlamına gelir. İnsanlar arasındaki iletişimde, bu anlamı veren selam sözcüklerini ilk kullananlar İbraniler ve Hititler olmuştur. Hititler, kil üzerine yazdıkları mektupların başına ve sonuna kendi durumlarının, sağlıklarının iyi olduğunu, işlerin yolunda gittiğini belirten, karşı tarafa en iyi dileklerini sunan, selam anlamına gelen simgeler koymuşlardı.” (Köknel, 2005: 60). Hititlerde görülen bu selamlaşma şekilleri daha çok resmî yazışmalarda kendini göstermektedir: “Hititler komşu hükümdarlarla yaptıkları yazışmalara ‘barış’ veya ‘sağlık’ dileyen ve selam yerini tutan bir kelime koyarlardı. Daha sonraki çağlarda Latinler, bütün özel ve resmî yazışmalarında salutem (selam) kelimesini kullandılar (Selam, 1973: 134).

Sözle ya da fiilî olarak yapılan selamlama biçimleri âdeta barışın ve dostluğun bir sembolü gibidir. Günümüzde de oldukça yaygın olarak kullanılan fiilî bir selamlama biçimi olan el sıkma; barışçıl anlamlar taşımanın yanında tarihî açıdan da çok eskilere dayanmaktadır: “Eski Mısır hiyerogliflerinde ‘vermek’ fiili uzanımı, el resmiyle gösteriliyordu. Buradan, selam vermek sözcüğünün de kısa sürede bu anlama büründüğünü görebiliriz. Eli havaya kaldırarak ya da el sıkarak yapılan selamlaşmanın insanların silah taşımalarının olağan sayıldığı dönemlerden kaldığı düşünülüyor. İki kişi karşılaştığı zaman, genellikle silah kullanan el olan sağ ellerini birbirlerine uzatıp, ellerinin boş olduğunu, silah taşımadıklarını, barışçıl amaçlar taşıdıklarını belli ederlerdi. Elin silahsız olduğunu gören kişi de kendi elinin de silahsız olduğunu gösterip, dostça bir yaklaşımda olduğunu belli ederdi.” (Tok, 2003: 38). Görüldüğü üzere el sıkma-musafaha âdeti, “Kovboyların karşılaştıkları zaman,

birbirlerine karşı silah çekme niyetinde olmadıklarının ve bunun ispatı için de sağ ellerini öne uzatmalarının zamanla tekâmül ederek uzanan ellerin birleşmesi olarak” ortaya çıkmıştır (Duman, 1986: 327). “Eski Roma’da da İmparator, halkı sağ elini ileri doğru uzatarak selamlardı. Bu selamlaşma şekli askerlerin ellerinde silah olmadığını gösterdiği selamlaşmanın değişik bir biçimiydi. Doğu Roma İmparatorluğu olan Bizans’ta ise imparator, el göğsün sağ yanında yumruk olacak biçimde sıkılarak selamlardı.” (Tok, 2003: 38).

Görüldüğü gibi milletlerin selam hususundaki usul ve âdeti her memleketin kendine özgü dinî inançlarına ve millî geleneklerine göre oluşur. Yine “Avrupa akvamında [selamlaşılırken] hemen kafasında[n] şapka çıkarmak âdet olduğu hâlde, şarklılar asla feslerine dokunmazlar. Avrupa akvamından Hollandalılar, selamda şapkalarını çıkardıktan sonra ‘Nereye gidiyorsun, derler’ Anklo-saksonlar pek büyük iltifat etmek istedikleri dostlarının şiddetle kolunu çekerler. Lehlüler ‘Bahtiyar mısın?’ sözünü selam için kâfi görürler. Akvam-ı şarkiden Çinliler selamda iki ellerini göğsüne bağlarlar ve başlarını aşağıya doğru eğer. Japonyalılar bir ayağını kaldırdıktan maada pabuçlarını çıkarırlar.” (Ziyaeddin, 1908: 1522).

İnsanların birbirleriyle selamlaşma geleneklerinde yukarıda zikredilen çeşitli şekillerin oluşmasında dinin çok önemli bir rolü vardır. Selamlaşma, gerek ilahi dinlerde gerekse ilkel dinlerde insanların birbirleriyle olan ilişkilerini kuvvetlendirmesi, toplumda huzuru ve barışı sağlaması açısından onaylanan ve teşvik edilen bir ritüel olmuştur. Eğilerek selam verme doğu toplumlarında yaygın olarak görülen bir selamlama şeklidir ve bu selam şeklinin oluşum kaynağı da dinî inançlardır: “Bu selamın icra şekli hâlâ doğudaki bazı manastırlarda da görülebilir. Buralarda bulunan Meryem Ana’nın kuklasının serbest kalan sağ kolu rahibeler tarafından tutularak huşu ile önce dudaklara sonra alınına götürülür. Roma’da, Doğulu bir Hıristiyan ziyaretçinin St. Peter’in bronz heykeli önünde diz çökerek, uzanan ayağının başparmağını öpüp sonra alınına değdirmesi öyle pek de az rastlanılan bir görüntü değildir. Bu örneklerden doğudaki selamlaşmayı ortaya çıkaran geleneğin orijinaline ulaşıyoruz.” (Johnstone, 2009: 5-6).

Tarih sahnesinde devletlerin birbirleriyle olan resmî yazışmalarında kullanılan selam ifadelerinde bile dinin etkisi bulunmaktadır: “Hıristiyanlığın doğuşundan sonra yazışmalara Tanrı ve oğlu İsa’ya selam vermekle başlama geleneği yerleşti.” (Selam, 1973: 134). Dinin selamlaşma üzerine etkisi sadece resmî yazışmalarla da kalmaz. Sanatçılar oluşturdukları eserlere başlarken de kendi dinlerine uygun olarak okuyucuları selamlarlar: “Ortaçağda yazılan eserlere Tanrı’ya selamla başlanır, onun ardından Tanrı adına hükmeden kilise selamlanırdı. İslam ülkelerinde, Emeviler ve Abbasilerden itibaren hükümdarların fermanlarına, resmî mektuplarına selamla başlama geleneği yerleşti. VII. ve VIII. yüzyıllarda bu gelenek bütün İslam edebiyatına geçti. En küçüğünden en büyüğüne kadar, ilmî, edebî, felsefî bütün eserlerde Tanrı’ya, Hz. Muhammed’e, sultanlara selamla başlama geleneği yaygınlaştı. Çok tanrılı dinlerden gelen bu görenek zamanla kesin bir kural niteliği kazandı. Ancak çok tanrıcı çağlarda tanrı-kral adına verilen selamın yerini tek tanrıcı dinlerde Allah’a verilen selam aldı.” (Selam, 1973: 134).

İlahi dinler selamlaşmayı bir evrensel ahlak kaidesi olarak kabul eder. “Hristiyanların fiilî selamlaşması ellerini ağzına koymakla yapılır.” (Duman, 1986: 314). “Hristiyanlık’ta belli bir sözlü selam şekli bulunmamakla birlikte İncillerde: ‘Eve girdiğinizde ev halkını selamlayın. Eğer bunu hak ediyorsa selam ev halkının üzerine olsun, değilse selamınız size dönsün.’ şeklinde pasajlar yer alır (Matta, 10/12-13). Ayrıca İsa’nın havarilerini selamladığına dair ifadeler mevcuttur (Luka, 24/36; Yuhanna, 20/19-21, 26). Pavlus’un Mektupları’nda ‘Babamız Allah ve Rab İsa Mesih’ten size inayet ve selam olsun.’ ifadesi sıkça geçer (Romalılara Mektup, 1/7; 1. Korintoslulara Mektup, 1/3; Galatyalılara Mektup, 1/4). Katolik Hristiyan geleneğinde kiliseye girildiğinde, sunağın önünden geçerken, büyük din adamlarıyla karşılaşınca veya İsa’nın adı anılınca baş öne doğru eğilerek selam verilir. ‘Kutsal öpüşle selam’ (Romalılara Mektup, 16/16, Korintoslulara 1. Mektup, 16/20) günümüzde sadece özel ayinlerde ve din adamları arasında uygulanır. Keldaniler ‘şlama’, Süryaniler ‘şlomo’, diyerek tokalaşır ve birbirlerini öperler, Ermeniler ise sadece eğilerek selam verirler.” (Albayrak, 2004: 343-344).

“Yahudilik’te ‘barış ve esenlik’ anlamında bir selamlaşma ifadesi olan ‘şalom’ bütünlük, uyum, sükûnet, bolluk ve barış durumunu anlatır. Eski Ahid’de ‘Sana selam olsun’ (Hâkimler 19/20), ‘Ey Davud! Selam olsun sana, selam, sana yardım edenlere selam olsun.’(1. Tarihler, 12/18) gibi ifadeler yer alır. Şalom dostlar arasında iyi dilek temennisi (Ezra 5/7), iki topluluk arasındaki barış durumu (1. Krallar 5/12) ve Tanrı’dan bir hediye (İşaya, 54/10) manasında kullanılmıştır. Tanrı’nın yetmiş iki isminden biri olarak kabul edilen şalom kelimesi (Hâkimler 6/24) Yahudiler arasında ad ve soyadı olarak da kullanır. Süleyman isminin İbranicedeki karşılığı Şilomo’dur. Bu ise ‘onun selamı’ ve ‘barışsever’ anlamlarına gelir. Dindar Yahudiler ‘Şalom Alehem’ ve karşılığında da ‘Alehem Şalom’ diyerek selamlaşırlar (Sherbok, s.176). Talmud’a göre abdesthanede vb. kutsal olmayan mekânlarda selam verilmez. Günümüzde eğitimli ve laik Yahudiler şalom tabirini tercih etmezler.” (Albayrak, 2004: 343). Ayrıca Yahudilerin parmakla işaretlemek yahut baş kesip, kış kırmak (reverans)la selamlaştıkları da görülür (Duman, 1986: 314).

Son ilahi din olan İslamiyet’te ise selamlaşmanın çok ayrı bir yeri ve önemi vardır. Hoşgörü dini olan İslamiyet’te, selamlaşma şahıslar arasındaki sosyal münasebeti sağlamlaştırmada ve pekiştirmede önemli bir köprü vazifesi görür. Ayet ve hadislerde geçen selamlaşma ifadeleri dinin ana kaynaklarında yer alması sebebiyle Müslümanlar için manevî bir değere sahip olduğu gibi, aynı zamanda özellikle ayrı dilleri konuşan Müslümanlar arasındaki iletişimde bir nevi sembol işlevi görmektedir. Ayrıca selamlaşmak din kardeşi olma yolunda da Müslümanları ortak paydada buluşturmada da önemli bir role sahiptir.

“Müslümanlar arasında bilinen şekilde selamlaşmanın hicretten sonraki yıllarda başladığı anlaşılmaktadır. Resul-i Ekrem’i öldürmek maksadıyla Mekke’den Medine’ye gelen ve niyeti anlaşılıp tutuklanan Umeyr b. Vehb el-Kureşî’nin, Resulullah’ı o dönemin âdetine göre, ‘Sabahınız hoş olsun.’ diyerek selamlaması üzerine Allah’ın resülü şöyle demiştir: ‘Allah bize lütufta bulunarak seninkinden daha hayırlı olan ve cennet ehli tarafından da kullanılan ‘es-selam’ sözüyle selamlaşmayı öğretti (İbn Hişam, II, 661-662).’ Aynı zamanda Cenab-ı Hakk’ın

isimlerinden olan selam kelimesi Kuran'ı Kerim'de kırk kadar ayette geçer. Bu ayetlerin bazılarında selam ve selamün aleyküm şeklindeki sözlerin daha önceki peygamberler zamanında da kullanıldığı (Meryem, 19/33, 47) meleklerin Hz. İbrahim'e ve Nuh'a gittiklerinde (Hud, 11/48, 69; el-Hicr, 15/52; ez-Zariyat, 51/25), yine meleklerin cennet ehline (er-Ra'd,13/24; el-Hicr, 15/46; en-Nahl, 16/32; ez-Zümer, 39/73; Kaf, 50/34), cennet ehlinin birbirlerine (Yunus, 10/10; İbrahim 14/23), Allah'ın mümin kullarına (el-Ahzab 33/44; Yasin 36/58), peygamberlere (es-Saffat 37/79, 109, 120, 130, 181) bu şekilde selam verdiği, Resul-i Ekrem'e de kendisine gelen müminlere selamün aleyküm diye hitap etmesinin emredildiği (el-En'am 6/54) haber verilmektedir." (Efendioğlu, 2004: 342).

"Herkesin birbirine selam vermesini istediği için yolda karşılaştığı çocuklara da selam vermeye özen gösteren Resul-i Ekrem (Müslim, 'Selam', 14-15) küçüklerin büyüklere; binekli, atlı veya arabalı olanların yayalara; yürüyenlerin oturanlara; arkadan gelenlerin önlerinde gidenlere; iki grup karşılaştığında az olanların çok olanlara selam vermesini tavsiye eder (Buhari, 'İstizan', 4, 5, 6, 7; Müslim 'Selam', 1). Mescidde kadınlardan oluşan bir cemaat gördüğünde onlara uzaktan selam verir, selam verdiği anlaşılın diye de eliyle işaret ederdi (Müsned, VI, 458). Resullullah, sadece yolda karşılaşılan veya başkasının evine misafir giden kimselerin değil kendi evine girenlerin de evde bulunan anne, baba, eş, çocuk ve akrabasına selam vermesini emretmiştir (Tirmizi, 'İstizan', 10). 'Evlere girdiğiniz zaman kendinize selam verin.' (en-Nur 24/61) ayeti, evde kimse olmasa da evine giren kişinin kendi kendine selam vermesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır (İbn Kesir, VI, 94-95). İki grup insan birbiriyle karşılaştığında içlerinden birinin selam vermesi, diğer gruptan da bir kişinin verilen selamı alması yeterli görülmüş (Ebu Davud, 'Edeb', 141), bir meclisten veya birinin yanından ayrılırken de selam vermesi istenmiştir (Tirmizi, 'İstizan', 15). Selam verirken veya alırken eğilmek doğru görülmemiştir." (Efendioğlu, 2004: 342).

"Hz. Peygamber selam verdiği zaman herkesin duyması ve selam vermenin öneminin anlaşılması için bazen birkaç defa selam verirdi (Buhari, 'İlim', 30). Bununla birlikte uyuyan veya rahatsız olan bir kimse bulunduğu anda sadece uyanık

olanlara işittirecek şekilde alçak sesle selam vermeye özen gösterirdi (Müslim, ‘Eşribe’, 174). İnsanlar arasında ayırım yapmadan her Müslüman’a selam vermek ve verilen selamı almak bütün Müslümanların görevidir (Buhari, ‘İstizan’ 9). Namaz kılmak, Kuran okumak, tefekküre dalmış olmak, hutbe dinlemek, ilimle uğraşmak, yemek yemek ve defi hacette bulunmak gibi durumlar selam almaya engel teşkil ettiği için onlara selam verilmemeli, verildiği takdirde selamı almamanın bir sorumluluğu yoktur (İbn Abidin, I, 618). Müslümanların aynı ortamı paylaştıkları gayrimüslimlerle karşılıklı iyi münasebetler içinde olmalarının teşvik edildiği dikkate alındığında bu ilişkinin tabii bir gereği olarak umumi muaşeret kuralları çerçevesinde onlarla selamlaşılması gerekeceği bellidir. Ancak Müslüman olmayan kimselere selamün aleyküm ifadesiyle selam vermek doğru bulunmamıştır (Müslim ‘Selam’, 13)” (Efendioğlu, 2004: 342-343).

İslamiyet’in kabul edilmediği dönemlerde “Araplar birbirleriyle karşılaştıkları zaman ‘Allah sana ömürler versin.’, ‘Allah ömrünü uzun etsin’(Hayyak’allah), ‘Bin yıl yaşa’ gibi sözlerle birbirlerini selamlarmış. Aslında, ‘Allah ömürler versin’, ‘Bin yaşa’ gibi temenniler yalnız hayatta kalmaktan öteye gitmeyen isteklerden başka bir şey değildir. Bu ve benzeri selam ifadeleri dünyayı seven ve çeşitli emeller peşinde koşan kimseler için önemli sayılabilir. Ancak, inanan bir insan için bu kadar kâfi değildir. Bu nedenle cahiliye devrinde cari olan selamlaşma şekli İslam’la birlikte, yepyeni ve oldukça şumullü bir anlam kazanmış; Müslüman’a hem dünya hem ahiret saadetini kapsayan bir dua anlamına dönuşmüştür.” (Duman, 1986: 313).

Ayrıca selam ifadesinden sonra “Merhaba” demek de Araplara ait bir görgü kuralıdır. “Selam veren kimseye, özellikle misafirlere, selamlaşmadan sonra ‘Merhaba ve sehlen’ demek Araplarda bir âdet olduğu gibi, Resulullah (s.a.v.) de evine gelen erkek-kadın, akraba-yabancı... ‘her kimseye iltifat olsun diye’ merhaba der, güler yüz gösterirdi. Merhaba, ‘rahabe’ fiilinden olup, mekân genişliği anlamına gelir, denildiği gibi genişlik ve rahatlığa kavuştun, genişliğe tesadüf ettin demektir.” (Duman, 1986: 324).

Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere selamlaşmanın ardından merhaba ifadesinin kullanımı, selamlaşmayla başlayan tanışıklığın, dostluğun pekişerek devam ettiğinin göstergesidir.

Müslümanlar arasında güzel âdetlerden birisi de musafaha, el sıkmadır. “Hz. Peygamber’in ‘Tahiyyenin aharı musafahadır.’ hadis-i şerifi selamlaşmadan sonra tokalaşmanın gerekliliğini ifade eder.” (Duman, 1986: 328). Selamlaşma sırasındaki el teması bir dostluk ve muhabbet cereyanı yaratır.

“Selamlaşıp musafaha yapıldıktan sonra küçükler tarafından büyüklerin ellerinin, büyüklerin de küçüklerin alın yahut yanaklarından öpmeleri asr-ı saadetten beri Müslümanlar arasında yaygın bir âdettir. Sahabe-i kiramın Rasulullah (SAV)’ın elini öptüğüne dair sahih kaynaklı hadislere bakarak el öpmenin, İslam’a uygun bir âdet olduğu fikriyle beraber, yağcılık, riyakârlık ve tabasbus gibi kötülöklere neden olması sebebiyle İslam’a uymayan yönleri de mevcuttur.” (Duman, 1986: 328-329).

“Hindu geleneğinde iki avuç göğüs hizasında birleştirilerek baş hafifçe öne eğilir ve ‘namaskar’ veya ‘namaste’ denilerek selam verilir. Hinduizm’de Tanrı Brahman’ın insanların göğsünde ve başında bulunduğuna inanıldığından bu hareketle: ‘Ben senin içindeki Tanrı’ya boyun eğiyorum, Seni seviyor ve sana saygı duyuyorum.’ demek istenir. Bu selam esnasında bazen tanrıların isimleri de anılarak ‘Jay Şiv şankar’ (Tanrı Şiva adına) ‘Radhe Şyam’ (Tanrı Krişna adına) denilir. Hint geleneğine göre alt kasttan olan üst kasttakine selam vermelidir; ancak üst kasttakinin bu selamı alma zorunluluğu yoktur. Kast dışı kabul edilen paryalara ise selam verilmez ve selamları alınmaz. Çünkü inanışa göre onlarla selamlaşma hayat enerjisinin yok olmasıyla sonuçlanabilir.” (Albayrak, 2004: 343).

“Budist gelenekte selam ve selamlaşma manevî gelişimin bir yansıması olarak görölmüştür. Doğuya gittikçe, elleri göstererek selamlaşma yerini eğilerek selam vermeye bıraktı. “Budist ölkelerde Buda heykellerinin ve tapınakların (pagoda) önünde yere eğilerek selam verme Budist ayininin önemli bir parçasıdır. Taoist gelenekte sol elin parmakları sağ elin parmaklarının üstüne gelecek şekilde iki avucun birleştirilmesi, göbek hizasında tutulması ve başla birlikte vücudun hafifçe

öne eğilmesiyle selam verilir. Konfüçyanist selamı da büyük ölçüde buna benzer. Sihler, yaygın kullanımı olan ‘Sat Şri Akal’ (Hakikat Tanrı’dır diyen mübarek olsun) veya daha dindar olanların yaptığı gibi ‘Vaheguru ji ka Khalsa’sri Vaheguru ji ki fateh’ (Khalsa Tanrı’nındır, zafer Tanrı içindir) tabiriyle selam verirken genellikle Şintoist ve Budist olan Japonlar eğilme veya yere kapanma selamı verirler.” (Albayrak, 2004: 343).

Selam verme âdeti görüldüğü üzere insanlık kadar eskidir. Sözsüz, kolayca ve hemen yapılabilen bir özelliği de olan selamlaşma, iletişimde bir tanışma işlevi de görmektedir. Birçok ilkel kabiledede de selamlaşma geleneği farklı biçimlerde yapılagelmiştir: “Bugün eş dost arasındaki karşılaşmalarda ve söze başlayışlarda alınıp verilen selam binlerce yıl önce yaşamış olan ilkel toplumların oba, kabile içinde kullandıkları ulusal bir parola idi.” (Akalın Sami, 1990: 47). Eski Tibetliler dillerini çıkararak, Yeni Zelanda’da Maoriler birbirlerine burun değdirerek selamlaşmış.” (Anger, 1994: 153). Bu fiilî selamlaşmaya bazen sözlü selam da eklenmektedir. Maoriler ‘kia ora’ (Sıhhatler olsun), ‘kia kaka’ (Güçlü olasın) tabirleriyle burunlarını birbirine değdirerek selam verirler. Burunlarını birbirine değdirerek selamlaşma ayrıca Polinezya, Burma, Malaya ve Eskimolar tarafından da uygulanır.” (Albayrak, 2004: 343).

Yine farklı bir selamlaşma şekline de Rus ilkel kabilelerinde karşılaşılır. Bu ilginç selamlaşma şekli ise yüze tükürülerek icra edilir: “Marko Polo’nun çağdaşı – ve ona özenen- bir Avrupalı seyyah Rus steplerinde vahşi bir kabileyle karşılaşır. Kabile şefinin ilk işi seyyahın suratına şak diye tükürmek olur. Birden morali fena hâlde bozulan seyyah tabanları yağlar ama Moğol rehber yetişip, durumu açıklar: Bu bir ‘selam’mış. Seyyah döner, eli ayağı zangır, zangır, bir tükürük de o atar, dost olurlar.” (Anger, 1994: 153).

Günümüzde de karşılaştığımız ve uyguladığımız fiilî selamlaşmalardan olan tokalaşarak ve kucaklaşarak yapılan selamlaşma “Avustralya yerlileri (Aborjinler) arasında görüldüğü gibi Sami ve Ari geleneklerde de yaygındır. Öperek selam verme Sami ve Ari kavimlerde olduğu gibi eski Yunanlılarda da yaygın bir uygulamadır. Ağlayarak veya ağlama taklidi yaparak selamlaşma çeşitli ilkel kabile dinlerinde

rastlanan bir davranıştır. Yere çömelme veya yüzükoyun yere kapanma eski Mısır ve Asurlular ile Sami toplumlarında görülen bir selam şeklidir.” (Albayrak, 2004: 343).

Tüm bunların yanında Türk cemiyet hayatında selamlaşmanın çok önemli bir yeri vardır. Hatta Türkler cemiyet hayatına fazlaca kıymet vermelerinden dolayı iletişim için zarurî olan selamlaşmanın yanı sıra, bir de muhatabıyla merhabalaşarak dostluk ve samimiyeti daha da arttırmışlardır.

6. TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE SELAM

Sözlü ve yazılı kültür ürünleri, her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da yazının kullanılmadığı dönemlerden günümüze kadar geçen süreçte, Türk milletinin bir olay veya bir durum karşısında takındığı tavrın ve tutumun en iyi yansıtıcısı olarak görülmektedir. Atasözleri, deyimler, maniler, ninniler, bilmece, türküler gibi toplumun yaşayışını en iyi şekilde özetleyen bu ürünlerin anonim olmaları, oluşumlarında bir toplumsal ortaklığın olduğunu bizlere göstermektedir. Zaten bu kültür ürünleri ait oldukları toplumların temel söz varlığının oluşumunda önemli bir rol üstlenmektedir.

Sözünü ettiğimiz bu kültür ürünleri, toplum içerisindeki bireylerin ilişkilerini değişik açılardan ele alan ve dil ile kültürü bu bağlamda birleştirip, bütünleştiren bir yapı olarak karşımıza çıkar. İşte bu sebepten bir toplumun birtakım olaylara ve durumlara bakış açısının saptanmasında bu ürünlerden faydalanılarak bir çıkarımda bulunulabilir. Biz de çalışmamızda konu edindiğimiz selamlaşma ritüelinin, Türk halk kültürü ürünlerine ne şekilde yansıtıldığına bakarak, Türk toplumunun bu eyleme karşı takındığı ortak tavrı gözlemleyebilir ve yorumlayabiliriz.

6. 1. Atasözlerinde Selam

Atasözleri ve deyimler toplumun birçok yönünü göz önüne seren önemli yapılarıdır. Selamlaşma geleneği de toplum içerisindeki bireylerin sağlıklı bir iletişime başlamasında önemli bir giriş olduğundan atasözlerinde de bu gelenekle alakalı verilere rastlanılabilmektedir.

Atasözlerinin bir kaçında selamlaşmanın muhatap için taşıdığı önem ifade edilmiştir. Selamın iletişim esnasında bireyler tarafından her ne kadar küçük bir işlevinin olduğunu varsayılsa da iletişimde bulunulan kişi için ne derece önemli bir ilgi ve sevgi belirtisi olarak kabul edildiğine şu atasözü ile değinilmiştir:

“Bir selam bin hatır yapar.” (Aksoy, 1984a: 174)

Ayrıca selam alıp, vermenin; insanların gönüllerinin kazanılmasında oldukça mühim bir yer teşkil ettiği, yabancı bir ortamda yalnız kalmış biri için ise bunun çok daha büyük bir öneminin olduğu da şu atasözüyle yansıtılmıştır:

“Garibe bir selam bin altın değer.” (Aksoy, 1984a: 238)

Selamlaşma ritüelinin sohbet ve muhabbetten önce yapılması gerekliliği de;

“Evvel taam(selam), sonra kelam ” (Aksoy, 1984a: 235) atasözü ile Türk toplumuna aktarılmaya çalışılmıştır.

Zamanla kişilerin birbirleri ile selamlaşmalarında amaç değişmiş ve bir çıkar ilişkisine dönüşmüştür. Bireyler muhataplarına karşı yaptıkları iyi niyetli her davranıştan bir karşılık beklemeye başlarlar. İşte bu durum şu atasözü ile eleştirel bir şekilde aktarılır:

“Selam verdik, borçlu çıktık.” (Aksoy, 1984b: 868)

İnsanların birbirlerine karşı gösterdikleri her davranışın, hatta selamlaşmanın bile para ile gerçekleştiği ise şu atasözü ile teyit edilir:

“Selam para, kelam para ” (Aksoy, 1984a: 344)

Görmemiş bir kimsenin, kısa süreliğine görmüşlerin durumuna gelmesi hâlinde herkese yüksekte bakacağı ve kimseye selam vermeyeceği durumu ise şu atasözleri ile aktarılmaya çalışılır:

“Yoksul âlâ ata binse selam almaz.” (Aksoy, 1984a: 385)

“Yoksul ata binse selam almaz.” (Aksoy, 1984a: 385)

6. 2. Deyimlerde Selam

Deyimler, dilimizin ve millî kültürümüzün temel taşlarından olan sözlü kültür ürünlerindedir. Deyimler aracılığı ile toplum içerisindeki bireylere eğitici, öğretici ve yol gösterici bilgiler sunulabilmektedir. Dolayısıyla deyimler aynı toplumdaki şahısların ortak yaşayışlarından, deneyimlerinden ve duygularından kaynağını alır. Deyimlerin incelenmesi neticesinde Türk insanının da dünya görüşü, yaşama biçimi, gelenek, görenekleri ve inançları hususunda bilgi sahibi olunabilir.

Selamlaşma geleneği Türk toplumunun genelinde oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü selam insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin güçlenmesine, bağlılığın artmasına zemin hazırlar. Selamlaşma kavramının geçtiği Türk kültürünü yansıtan şu deyimlerde bu geleneğin icrasında bir karşılıklılık olması gerektiği üzerinde durulmuştur:

“Merhabası olmak (Biriyle)” (Aksoy, 1984b: 812)

“Merhabayı kesmek (Biriyle)” (Aksoy, 1984b: 812)

“Selam (selama) durmak” (Aksoy, 1984b: 868)

“Selam (selamı) almak” (Aksoy, 1984b: 868)

“Selamı sabahı kesmek” (Aksoy, 1984b: 868)

“Selam vermek” (Aksoy, 1984b: 869)

“Selam söylemek” (Aksoy, 1984b: 868)

Yukarıda verilen deyimlerden anlaşılacağı üzere Türk toplumunda selamlaşma ritüeli gerçekleştirilirken, bu eylemin karşılıklı olması son derece önemlidir. Selamın verilmesi kadar alınması da iletişimin sürekliliği için mühim bir şarttır.

Kişilerin birbirleriyle selam alıp vermeleri onların iletişim hâlinde olduklarının en büyük göstergesidir. Kişilerin birbirleri ile selamlaşmamaları da onların aralarında bir iletişim sorununun varlığının en net kanıtıdır.

“Ne selam, ne sabah” (Aksoy, 1984b: 825) deyimini ile de kişilerin aralarında dostluğun sona erdiği, iletişimlerinde bağın zayıfladığı ifade edilmektedir.

Selamı kısa tutup sohbet etmemek de dostluğun sıkı fıkı olmadığını bir diğer göstergesidir. Dostluğun, arkadaşlığın sadece bir selamdan ibaret olup, fazla ilerleme göstermeyeceği şu deyimle ifade edilir:

“Uzaktan merhaba” (Aksoy, 1984b: 919)

Tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da selamlaşmak iyi niyetin, sevginin ve saygının karşı tarafa sunulması anlamlarına gelmektedir. Bu düşünceler selamlaşma sırasında kullanılan kalıp ifadelerle de yansımaktadır.

“Sabahlar (sabahı şerifler) hayrolsun” (Aksoy, 1984b: 861)

Türk toplumunda selamlaşma eylemi sadece o an iletişim hâlinde bulunduğunuz şahıslarla sınırlı değildir. Kimi zaman da görmediğiniz ya da göremediğiniz dostlarınıza, sevdiklerinize başkalarının aracılığı ile selam gönderebilirsiniz. Selamın iletilmesinde aracı olan kişi için ise bu görevin icra edilmesi son derece önemlidir. Çünkü iletmekle yükümlü olduğu şey; Allah’ın selamıdır. Bu durum deyimlerde de kendini göstermektedir:

“(Biriyle) selam yollamak (salmak)” (Aksoy, 1984b: 868)

“Selam söylemek” (Aksoy, 1984b: 868)

Deyimlerde kimi zaman ince bir eleştiri de göze çarpar. Kişilerin işler hâlloldükten sonra muhataplarına ilgi ve sevgi göstermelerinin hiçbir anlamı olmayacağı da şu deyimle yansıtılır:

“Akşamdan sonra merhaba (sabahlar hayrolsun)” (Aksoy, 1984b: 458)

Aşırı tok sözlü kişiler için uyardırma ise şu deyim kullanılır:

“Selamünaleyküm kör kadı” (Aksoy, 1984b: 868)

6. 3. Bilmecelerde Selam

Bilmeceler, Türk insanının millî zekâsını ve hayal gücünü yansıtması bakımından son derece önemlidir. Halk bilmecelerinin oluşturulmasındaki tek amacın çocukları eğlendirmek ve neşelendirmek olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Bilmecelerin özellikle çocuk terbiyesinde kullanıldığı bilinmekle beraber Türk insanının dünyasını ve hayat görüşünü yansıttığı da unutulmamalıdır. Çünkü bilmecelere konu olan eşyalar, durumlar ve olaylar; Türk insanının her gün içinde bulunduğu yaşam alanından kaynağını almaktadır. Dolayısıyla bilmecelerden yola çıkarak, bilmecelerin ait olduğu toplumun inancı, sosyal hayatı, maddi varlıkları ile ilgili veriler elde edilebilmektedir.

Türk bilmecelerinde, insan ve onun uzuvları ile ilgili birçok bilmece örneğine rastlanılabilmektedir:

“Yeşil giymiş emir gelir çarşıdan

Beş halayık selam durur karşıdan (Sümük)” (Elçin, 1983: 48)

Bu bilmecede Türk toplumunun selama bakışı şu şekilde aktarılmaya çalışılmıştır: Önemli makam ve mevkiye sahip insanların büyük bir saygınlıkla bekletilmeksizin selamlanması lazım geldiği gibi insanın burnundan akan sıvısını da hemen el çabukluğu ile ortadan kaldırması gerekmektedir.

Türk bilmecelerinin bir kısmı da kaynağını manevî ve dinî unsurlardan alır. Bilmecelerle bir yandan da çocuklara ahlak ve görgü kurallarının kazandırılması amaçlanır. Selam alıp vermek gündelik hayatta bireylerin en sık kullanabileceği görgü kurallarının başında gelir. İşte Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan bu ritüel verilen bilmecede şöyle geçer:

“Kapıdan girdim hayladım

Bir elmayı kırk kişiye payladım. (Selam)” (Elçin,1983: 78)

Bilmeceler toplumların sosyal yaşamındaki eşya ve nesnelere yola çıkılarak da oluşturulabilir. Bu oluşum esnasında toplumun önemli bir yerini teşkil eden selamlaşma ritüelinden de faydalanılabilir. Bu bilimcede de Türk toplumunda geleneksel selamlaşma şekillerinden biri olan el öpme eylemi yer almıştır:

“Bir kızım var, gelenin elini öper, gidenin elini öper. (Kapı)” (Tezel, 2000: 23)

6.4. Manilerde Selam

Türk sözlü kültür ürünleri içerisinde önemli bir şiir türü de manidir. Mani, Türk toplumunun hemen hemen her kısmında yaygın olan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Türk milletinin başından geçen önemli olaylar ve tecrübeler maniyle kültüre yansır. Maniler, Türk toplumu içerisindeki bireyleri kaynaştıran ve birleştiren bir etkiye sahiptir. Bu durumun sebebi ise manilerin toplumdaki farklılıkları gidermesi ve toplum olma psikolojisini yaratmasıdır. Mani türünün diğer önemli bir yanı da kişiler arası iletişimde bireylerin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmasıdır. Böylece kişiler dertlerini, sorunlarını mani aracılığı ile kolayca ve rahatça anlatabilirler. Biz de çalışma konumuz sebebiyle manilerin kültür yansıtıcısı işlevinden yararlanarak, manilerde selamlaşma ritüeline nasıl ve ne şekilde yer verildiğini tespit etmeye çalıştık.

Selamlaşma geleneğinde kişilerin hâl ve hatırlarının sorulması, kişilere iyi dileklerde bulunulması önemlidir. Bireylere sevgi ve saygı iletilerinin aktarıldığı, iyi dileklerin yer aldığı manilere örnek olarak şunlar gösterilebilir:

“Naneci çıktı yola

Selamım sağa sola

Al küçük hanım sen de

Afiyet şeker ola.” (Akalin, 1972a: 14)

“Dağdan iner keçiler

Kolay gelsin bacılar

Bugün yârim gelecek

Uzun olsun geceler.” (Akalın, 1972a: 81)

“Çayır üstüne çayır

Yatmış bir ceylan uyur

Dedim afiyet olsun

Dedi ki sende buyur.” (Akalın, 1972a: 102)

“Pencereye kuş geldi

Safa geldi, hoş geldi

Eller anam dedikçe

Gözlerime yaş geldi.” (Akalın, 1972a: 125)

“Peşkir yuduğum taşlar

Gölgediğim ağaçlar

İşte ben gidiyorum

Hoşça kalın kardeşler.” (Akalın, 1972a: 205)

“Karanfilim budama

Sefa geldin odama

Meylin bende çok ise

Hizmetkâr dur babama.” (Akalin, 1972b: 268)

“Hoş geldin, sefa geldin

Canıma cefa geldin

Ne ben öldüm kurtuldum

Ne sen insafa geldin.” (Akalin, 1972b: 274)

“Dam altında araba

Mektepliler merhaba

Ne yapalım be yârim

Düşmanımız kalaba.” (Akalin, 1972b: 281)

“Dağlarda gül bitmez mi?

Dalda bülbül ötmez mi?

Sağ gidip esenle gel

Can armağan yetmez mi?” (Akalin, 1972b: 314)

“Hoş geldin hoş üstüne

Gel otur köş(e) üstüne

Sen benim efendimsin

Her sözün başüstüne.” (Akalm, 1972b: 327)

“Kırşehirlim hoş geldin

Azıcık sarhoş geldin

Tarhanan da mı yoktu

Neden eli boş geldin.” (Akalm, 1972b: 363)

“Davulumum ipi kalın

Ayağımda sedef nalım

İşte geldim gidiyorum

Sefa ile hoşça kalın.” (Akalm, 1972b: 488)

Mani türünün Türk kültüründeki en önemli işlevlerinden biri kişilerin meramını anlatmaktır. Birçok mani Türk toplumunda sevenlerin arasındaki iletişimi sağlamada mühim bir role sahiptir. Âşıkların, dostların birbirlerine selamlarını iletmelerinde maniler birer elçi vazifesi görmektedirler. Manilere yüklenen bu görev şu mani örneklerinde karşımıza çıkmaktadır:

“Mektup yazdım bir kelam

Benden o yâre selam

Âmin deyin dostlarım

Belki dolanıp gelem.” (Akalın, 1972a: 22)

“Ak entari asılsın

Sendekiler basılsın

Çoktan beri görmedim

Nazlı yârim nasılsın?” (Akalın, 1972a: 97)

“Ay gidiyor batmaya

Selam söylen Fatma’ya

Fatma kız tuzak kurmuş

Ergen oğlan tutmaya.” (Akalın, 1972a: 136)

“Çay içinde kamışım

Deste gülüm bulmuşum

Git yâre selam söyle

Minnetten kurtulmuşum.” (Akalın, 1972a: 157)

“Adalarda tayyare

Selam söylen o yâre

İstanbul'un kızları

Hepsi gezer avare.” (Akalın, 1972a: 201)

“İşte yazdım sizlere

Birkaç satırlık kelam

Okutan dinleyene

Sevgilimden çok selam.” (Akalın, 1972b: 293)

“Dağlarda gezer bir keklük

Kızlar giyer eteklik

Sana bir mektup yazdım

Selam, dua, hasretlik.” (Akalın, 1972b: 317)

“Su gelir bendi bilir

Güzeller fendi bilir

Selam edin yârime

Gelmese kendi bilir.” (Akalın, 1972b: 323)

“Entarisi katlı yâr

Muhabbeti tatlı yâr

Selam selam üstüne

Selamı kıymetli yâr.” (Akalin, 1972b: 324)

“Karanfilsin, şebboysun

Bilirim nazik soysun

Selam söyle anana

Bize bir nişan koysun.” (Akalin, 1972b: 324)

“Gemi geliyor gemi

Dikilmesin direği

Selam söyle yavruma

Sıkılmasın yüreği.” (Akalin, 1972b: 324)

“Samsun’un yolundayım

Armutun dalındayım

Selam söylen anama

Kızların kolundayım.” (Akalin, 1972b: 324)

“Muhtarın evi alçak

Çamurlara batacak

Selam söylen muhtara

Kızın bana satacak.” (Akalin, 1972b: 324)

“Nara bak sen şu nara

Fener astım pınara

Selam söylen Şükran’a

Suya gelsin pınara.” (Akalin, 1972b: 324)

“Kazanlar kaynamasın

Yüreğim oynamasın

Selam söylen yârime

Bayramda oynamasın.” (Akalin, 1972b: 324)

“Gidin Bitlis’e kadar

Gül bitti dize kadar

Selam söylen yârime

Sabretsin güze kadar.” (Akalin, 1972b: 324)

“Tokat’ın içi bağlar

Selam göndersem ağlar

Selam yürek yağdır

Bergüzar gönül eyler.” (Akalın, 1972b: 324)

“Van’ın yolları kemiş

Yârimden selam gelmiş

Selamı başüstüne

Neden kendi gelmemiş.” (Akalın, 1972b: 324)

“Bahçelerde kelemi

Kime yollan selamı

Sevip sevip ayrılmak

Senle bana göre mi?” (Akalın, 1972b: 352)

“Göklerin yıldızıyım

Ben bir fakir kızıyım

Uzun mektup yollama

Selamına razıyım.” (Akalın, 1972b: 375)

“Azizim âlemim var

Gümüştten kalemim var

Yakından elim çatmaz

Uzaktan selamım var.” (Akalın, 1972b: 383)

“Başımın tacı ile

Sarardım acı ile

Yârim selam yollamış

Dilimin ucu ile.” (Akalın, 1972b: 399)

“Urgan çıkrık döndürür

Yârim selam gönderir

Yârimin o selamı

Beni yoldan döndürür.” (Akalın, 1972b: 404)

“Ocak başında minder

Yüzünü bana dönder

Yüzünü döndürmezsen

Bir kuru selam gönder.” (Akalın, 1972b: 418)

“Ördeğin sürüsü kaz ile gelir

Baharın kokusu yaz ile gelir

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Ayda bir selamın naz ile gelir.” (Akalin, 1972b: 425)

Maniler iletişimde elçilik vazifesi sırasında kimi zaman canlı ya da cansız varlıklardan yararlanabilir. Yalnız manilerde eşe dosta selam göndermede aracı olan kişinin güvenilir biri olması son derece önemlidir.

“Bahçede altın direk

Suyu nerden indirek

İnanacak adam yok

Yâre selam gönderek.” (Akalin, 1972a: 198)

“Altın beşik sallayım

Al mendili alayım

Öyle bir yârenim yok

Yâre selam yollayın.” (Akalin, 1972b: 306)

Zaten Türk kültüründe birinin birine selamının iletilmesi bir görev telakki edilmektedir. O kadar ki bu sorumluluğu alan kimse bu duruma karşılık olarak “Başüstüne” cevabını karşılık olarak vermektedir. Bu durum bazı manilerde de karşımıza çıkmaktadır:

“Bir gül verdim destine

Selam olsun dostuna

Benim dostum bir yiğit

Ne dese başüstüne.” (Akalin, 1972a: 60)

Türk kültüründe kuşlarda manilerde selam yollamada aracı olarak kullanılmıştır. Bu durumun en önemli sebebi kuşların bir yerden bir yere kolaylıkla uçarak gidebilmesidir.

“Kavuşmak bende meram

Açıkta gönül yaram

Ey turnalar, turnalar

Götürün yâre selam.” (Akalın, 1972a: 135)

“Sigara içmez oldu

Yâr burdan geçmez oldu

Kimle selam gönderem

Kuşlar da uçmaz oldu.” (Akalın, 1972a: 236)

“Asker gelir talimden

Kimse bilmez hâlimden

Kuşlar selam getire

Benim gonca gülümden.” (Akalın, 1972a: 248)

Kimi zamanda selamın iletiminde bulut, elçilik vazifesine seçilmektedir:

“Git bulut kerem eyle

Yâr yâre selam eyle

Gecenin uykusunu

Gözüne haram eyle.” (Akalin, 1972a: 140)

Manilerde sevgilinin veya dostun selam almaması ya da selam vermemesi büyük bir üzüntü ile karşılanır. Çünkü selamlaşma bir anlamda kişiler arası iletişimde devamlılığın var olduğunun en önemli göstergesidir. Bireylerin birbirlerinden selam almamaları, vermemeleri ise bir dargınlık ve küskünlük işareti olarak kabul edilir:

“Ayaza koydum testi

Ayaz bulutu kesti

Ağzı selamlı yârim

Bugün selamı kesti.” (Akalin, 1972a: 11)

“Ocak başında minder

Yâr yönün bana dönder

Din-iman yok mu sende

Tanrı selamın gönder.” (Akalin, 1972a: 106)

“Çoban ak itli çoban

Günü bulutlu çoban

Geçti selam vermedi

Ağzı kilitli çoban.” (Akalin, 1972a: 142)

“Tütün kazarım tütün

Yaprakları sapsarı

Geçti selam vermedi

Kalbur paçalı karı.” (Akalin, 1972a: 142)

“Gel benim yiğidim yâr

Belinde divitim var

Geçtin selam almadın

Kim verdi öğütün yâr?” (Akalin, 1972a: 142)

“Ateş yaktım yanmadı

Selam verdim almadı

Gidi kahpenin kızı

Gönül verdim almadı.” (Akalin, 1972a: 155)

“Duymadım kelamını

Bilmedim meramını

Turnalar gelip geçti

Almadım selamını.” (Akalin, 1972b: 371)

“Nazlanır selam almaz

Yürekte sabrım kalmaz

Muhabbet candan gerek

Yalvarmak ile olmaz.” (Akalin, 1972b: 269)

“Çıkmış damın üstüne

Selam vermez dostuna

Ne ettik de darıldı

Bilemedik kastı ne?” (Akalin, 1972b: 275)

“Çilemiz dolmaz olmuş

Selamın gelmez olmuş

Selamın gelmeyeli

Yüzümüz gülmez olmuş.” (Akalin, 1972b: 325)

“Kurşun kalemi yârim

Yaktın âlemi yârim

Uydun eller sözüne

Kestin selamı yârim.” (Akalin, 1972b: 375)

Türk toplumunda muhatabın selamı kuru kuru vermesi, bireylerin karşılıklı iletişimi ileri götürmek istemediklerinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten Türk kültüründe “kuru selam” şeklinde bir söz kalıbı da türemiştir:

“Hey araba araba

İp bağladım çoraba

Bundan sonra selam yok

Kuru kuru merhaba.” (Akalin, 1972a: 82)

Selamlaşmada sadece sözlü ifadelerden yararlanılmaz. Kimi zaman fiilî davranışlarla da karşı tarafa selam verilebilmektedir. Bu esnada çeşitli aksesuarlardan ve eşyalardan yararlanılabilir. Türk toplumuna Avrupa medeniyetinden geçmiş bir selamlaşma şekli “şapka ile selam” manilerde de yerini almıştır:

“Taksi geliyor taksi

Çimenler arasından

Yârim şapka sallıyor

Bursa arabasından.” (Akalin, 1972b: 400)

Ramazan manilerinde de mani selam ifadeleri ile başlamaktadır:

“İşte geldim eküm-büküm

Arkamda davulum yüküm

A benim beyim efendim

İptida selam-aleyküm.” (Akalin, 1972b: 483)

“Besmeleyle çıktım yola

Selam verdim sağa sola

A efendim a devletlim

Ramazan mübarek ola.” (Akalin, 1972b: 483)

“Selam verdim sağa sola

Gel gidelim uzun yola

Bahşışimi gönderenin

Akıbeti hayır ola.” (Akalin, 1972b: 484)

“Güle geldim kapınıza

Selam verdim topunuza

Bahşışimi vermezseniz

Darılırım hepinize.” (Akalin, 1972b: 484)

“Selam verdim aldınız mı?

Kim olduğum bildiniz mi?

On bir ayın bir sultanı

Bir eşimi buldunuz mu?” (Akalin, 1972b: 488)

Köy kültüründe önemli eğlence merasimlerinden olan “Saya Töreninde” söylenen manilerde de selamlaşma ritüelinden ibarelere yer verilmektedir:

“Selam melik say beyler

Birbirinden yeğ beyler

Saya geldi gördünüz

Selam verdi aldınız

Aynı tepel koç-kuzu

Sayacıya verdiniz.” (Akalın, 1972b: 477)

6. 5. Ninnilerde Selam

Özellikle kadınlar tarafından oluşturulmuş olan bu mahsuller en eski musiki örneklerinden birini teşkil etmektedir. Ninniler bir yandan anne ile bebek arasındaki bağı kuvvetlendirmeye yardımcı olurken bir yandan da çocuğun ait olduğu çevreyi tanımasına zemin hazırlar. Ninnilerde zaman zaman kişilerin dileklerini, şikâyetlerini aktarmada kullandığı bir tür olabilmektedir. Kimi zaman ninni aracılığı ile tanıdıklara selam da gönderilebilmektedir:

“Nennisine nennisine

Selam söylen emmisine

Bir Mevla'nın vergisine

Nenni yavrum, sana nenni!” (Çelebioğlu, 1982: 42)

“Dandini dandin danana

Selam gönder anana

Eziyet etme halana

Nenni yavrum nenni.” (Çelebioğlu, 1982: 49)

“Elma attım denize

Geliyor yüze yüze

Selam söylen reise

Kızını versin bize.” (Çelebioğlu, 1982: 158)

“Ninni ninni ninnisine

İner gider emmisine

Selam söyler dayısına

Kar kazanır kendisine

Ninni yavrum ninni ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 175)

“Ninnisine ninnisine

Selam söylen emmisine

Dokuz köle on halayık

Yapışsın özengisine.” (Çelebioğlu, 1982: 176)

“Dandini dandini dangesine

Pancar koyar heybesine

Alır gider yengesine

Selam söyler emmisine.” (Çelebioğlu, 1982: 229)

“Gide yolun incesine

Koka gülün goncasına

Selam yollasın amcasına

Uyu yavrum ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 231)

“Ninni derim ninnisine

Aşıp gelir emmisine

Selam söyle dayısına

Ninni yavrum ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 233)

“Ninni derim ninnisine

Selam söyler emmisine

Neler alır yavrusuna

Ninni kuzum ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 234)

“Ninni diyem dolesine

Selam savam dayısına

Ninni kuzum ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 234)

“Ninni ninni ninnisine

Ninni çalar kendisine

Selam yollar emmisine

Ninni kuzum ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 235)

“Ninni ninni ninnisine

Selam söylen emmisine

Emmisi yok dayısına

Ninni yavrum ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 236)

“Ninnilerin ninnisi de ninni

Beyler koyar hanesine ninni

Selam söylen hanesine ninni

Ninni nazlı yârim ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 236)

“Ninnisine ninnisine

Ninni çalar kendisine

Selam yollar emmisine

Eğlenmesin gelsin diye

Ninni yavrum ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 236)

“Ninnisine ninnisine

Selam söyler emmisine

Hemi de yengesine

Ninni yavrum ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 237)

“Şu dağların kuyuları

Çayır çimen kıyıları

Selam söylen dayıları

E yavruma e kuzuma nenni.” (Çelebioğlu, 1982: 238-239)

“Nennisine nennisine

Selam söylen emmisine

Bir hakikatsiz emmisi var

Soğan doldurmuş heybesine.” (Çelebioğlu, 1982: 280)

“Oda oda üstüne

Selam vermiş dostuna

Benim yavrum bir tane

Acep bilmem kastı ne, ninni?” (Çelebioğlu, 1982: 209)

Kimi zaman ninnilerde de selam yollanırken çeşitli araçlardan yararlanılır. Aşağıdaki manide karga selamı iletmede elçi tayin edilmiştir:

“Gidin kargalar gidin

Oğluma selam edin

Oğlum uykuda ise

Alın onu getirin

Ninni kuzuma ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 319)

Selamın kesilmesi ise iletişimde önemli bir kopukluk yaşandığı gösterir. Dolayısıyla muhatabın artık selam almaması ya da vermemesi kişide üzüntü yaratabilmektedir:

“Dam üstünde dolu testi

Ilgıt ılgıt yeller esti

Baban bizden selam kesti

E, e ninni hu hu ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 297)

İletişimde selamın tek başına yeterli olmadığı durumlarda mevcuttur. İletişimi kısa tutmak maksadı ile söylenen bu selama Türk kültüründe “kuru selam” adı verilmektedir. Ve bu tip selamlar kişide mutluluk yaratmaz hatta üzüntüye neden olabilir:

“İstanbul’dan çıktım yayan

Cebim koynum dolu payam

Ben neyleyim kuru selam

Ninni ninni ninni

Senin baban kendi gelsin ninni.” (Çelebioğlu, 1982: 323)

6.6. Türkülerde Selam

Türlere has ezgisel manzume anlamına gelen türkü türü, Türk kültür hayatının birçok yönünü gözler önüne sermesi bakımından oldukça önemlidir. Türk halkı sevincini, üzüntüsünü, acısını, kederini yani yaşamış olduğu tüm duyguları türkü sayesinde nesilden nesile aktararak yaşatır. Türkülerde toplum yaşayışı hakkında da birçok veriye rastlanmaktadır. Elde edilen bu verilerden biri de Türk toplumunun selamlaşma ritüeline karşı olan bakışı ve yaklaşımıdır. Türk insanı en nazik tavrı ile türküler eşliğinde eşine, dostuna selam göndermeyi bilmiştir. Özellikle internet ortamında selam ritüelinin ele alındığı birçok türkü örneği bulunmaktadır. Fakat bu örneklerden bir kısmı bizim çalışmamızın bilimsel yanını tehdit edebileceğinden, biz bilimsel bir kaynağı takip ederek bu örneklere yer verme yoluna gittik.

Selamlaşma eylemi ile tüm toplumlarda ve kavimlerde iyi dilek ve temenniler muhataba aktarılır. Türkülerde de Türk insanının iletişime karşısındakine iyi dileklerini sunarak başladığı görülmektedir. “Tren Gelir” türküsünde bu durum “safa gelmek” ve “hoş gelmek” söz kalıpları ile kendini göstermektedir:

“Tren gelir, hoş gelir, ley ley limi limi ley

Odararı boş gelir mini mini güzel gel bize

Duydum yâr bize gelir, ley ley limi limi ley

Safa gelir, hoş gelir, mini mini güzel gel bize.” (Öztelli, 1983: 82)

“Gelmemiş Dünyaya Sen Gibi Taze” adlı türkünün nakarat kısmında da selamlaşma sırasında muhataba gösterilen sevgi ve saygı yine “safa gelmek” ifadesiyle bize yansıtılmaktadır:

“Billur piyaleli anam bura mı geldin

Aslı beyzadeli yârim sen safa geldin.” (Öztelli, 1983: 207)

Tarikat türkülerinde de Türk toplumunu oluşturan bireylere muhataplarını iyi niyetle karşılanmaları ve selamlamaları düşüncesi salık verilir:

“Bize mihman geldi, şad oldu gönlüm

Mihman canlar, bize safa geldiniz

Kasavet kalmadı, bahar yaz oldu

Mihman canlar, bize safa geldiniz.” (Öztelli, 1983: 495)

Yine bir tarikat türküsü olan “Safa Geldin Erenler”deki ilk dörtlükte “safa gelmek” kalıbı ile muhatap iyi temennilerle karşılanır:

“Safa geldin, safa geldin erenler

Muhabbet eyleyen cana aşk olsun

Vücudunu bilen Allah’ın bilir

Âdemin kalbinde raha aşk olsun.” (Öztelli, 1983: 504)

Kişilerin birbirlerine selam alıp vermeleri Türk toplumunda son derece önemlidir. Bu bireyler arasında iletişimin doğru ve düzgün ilerlediğini gösteren önemli bir işarettir. Selam alınıp verilmeyen ortamlara ise bir kırgınlık ve küskünlük hâkimdir. Türkülerde de selamın alınmaması ve verilmemesi şahıslarda büyük üzüntü yaratmıştır. “Eli Etekli Gelin” adlı türküde geçen bir dörtlükte de verilen selamın alınmaması kişide üzüntü yaratmıştır:

“Eli etekli gelin

Basma yelekli gelin (palazım)

Selam verdim almadı

Katı yürekli gelin (palazım).” (Öztelli, 1983: 176)

“İki Bülbül” adlı türkünün bir bendinde de yârin selamsız geçmesi bir kırgınlık kaynağı olarak türküde yer alır:

“Nice oldu dağlar başı dumansız

Bana merhamet et dinsiz-imansız

Yârim buralardan gider selamsız.” (Öztelli, 1983: 312)

Ayda, yılda arkadaştan, yârdan bir kere bile selam gelmesi kişiyi mutlu edebilmektedir. Çünkü bu olay onların bağının kopmadığını beyan eder. “Derdimi Söylesem” adlı türküde yer alan bir dörtlükte bu durum şöyle aktarılır:

“Atma bu taşları ben yaralıyam

El âlem al geymiş ben karalıyam

Ayda bir selamın gelse razıyam

Bendeki yaralar türlü türlüdür.” (Öztelli, 1983: 76)

“Sürmeli” adlı türküde de sevgiliden ayda bir kere bile selam gelmesi seveni mutlu edecektir:

“Sürmelimin kaşlarına mailim aman

Ayda yılda selamına kailim aman

Aman aman sürmelim aman.” (Öztelli, 1983: 110)

“Kara Kaş Altına Çekmiş Sürmeler” adlı türküde geçen bir dörtlükte de selamın arada bir de olsa gelmesi iletişimin sürekliliğine işaret ettiği için kişiyi mutlu eder:

“Hey sürmelim kaşlarına mailem

Ayda bir selamı gelse kailem

Hey ben senden ümidi keser değilim

Derdime dermen olur musun acep?” (Öztelli, 1983: 164)

Türk kültüründe selam kimi zaman birtakım kişilere belli araçlarla gönderilir. Bu vazifeyi alan kişi sadık ve önemli biri olmalıdır. Çünkü bu görevin icrası Türk toplumunca oldukça önemli sayılmaktadır. Genellikle selamda aracı olarak bildik, tanıdık dostlar seçilir.

“Ankara’nın Yolları” adlı türküde de eşe dosta selam için aracı olarak bildik biri seçilmiştir:

“Ankara’dan bindiler trene

Selam söylen eşe dosta yârene

Sağ olup da sılasına varana

Cennet-i alayı görmüşe döner vay döner.” (Öztelli, 1983: 630)

Selamda aracı olarak canlı ve cansız varlıklar türkülerde de kendine yer bulmuştur. “İki Turnam Gelmiş” adlı türkünün ilk dördlüğünde selam yollamada elçinin turna kuşu olduğu gözlenmektedir:

“İki turnam gelmiş, yolda yorulmuş

Şahin vurmuş kanatları kırılmış

Benden yâre selam eylen turnalar

Turnalar, turnalar, telli turnalar.” (Öztelli, 1983: 290)

“Turnam Yâre Selam Söyle” adlı türküde de aracı turna kuşu olarak seçilmiştir:

“Turnam gidersen Mardin’e

Turnam yâre selam söyle.

Karlı dağların ardına

Turnam yâre selam söyle.

Turnam gidersen Akdaş'a

Karlı dağlar aş'a aş'a

Hem kavıma hem kardaşa

Turnam yâre selam söyle.

Turnam gidersen Gündeş'e

Yere döşene döşene

Al, sana veren nişane

Turnam yâre selam söyle.

Turnam gelirken ilinden

Yüce dağların belinden

Dertli Kerem'in hâlinden

Turnam yâre selam söyle." (Öztelli, 1983: 327)

"Cici Pabucum Cici" ve "Ben Bir Altın Fenerim" adlı türkülerde selam yollamada aracı buluttur:

"Gidin bulutlar gidin

Yârime selam edin

Yârim tatlı uykuda

Uykusun haram edin." (Öztelli, 1983: 145)

“Gidin bulutlar gidin

Yârime selam edin

Yârim şirin uykuda

Uykusun haram edin.” (Öztelli, 1983: 197)

Türkülerde kimi zamanda uzun yollar kat eden seher yeli eşe dosta selam yollama da aracı olarak seçilir:

“Sen de gider isen bizim illere

Sana neler diyecem dur, seher yeli

Tanrı emanetim yâre bir selam

Götür bir tenhada ver, seher yeli.” (Öztelli, 1983: 334)

Kişi dostundan, yârinden sürekli selam beklemektedir. “Eminem” türküsünün ilk bendinde de beklenen selamın gelmesi durumunda bu selamın yerinin başın üzeri olacağı ifade edilmiştir:

“Eminem oturmuş taşın üstüne

Taramış zülfünü kaşın üstüne

Selamın gelirse başım üstüne.” (Öztelli, 1983: 92)

“Sabahtan Bizim Pınara” adlı türküde de sevgiliden gelen selamın değeri ifade edilirken, gelen bu selamın yerinin baş üstünde olacağı söylenmiştir:

“Birisinin adı Ayşe

Benleri var köşe köşe

Mail oldum karakaşa

Selamın gelirse başa

Durnalar, allılar, telliler, durnalar.” (Öztelli, 1983: 178)

Türkülerde birtakım kişilere gönderilen selamlar sadece selam işlevi görmeyebilir. Bu selamın altında ince bir eleştiri ve tehdit yatabilmektedir:

“Benden selam olsun Bolu Beyi’ne

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

Ok gıcirtısından kalkan sesinden

Dağlar gümbür gümbür seslenmelidir.” (Öztelli, 1983: 669)

Türkülerde yazıldığı veya söylendiği dönemin selam verme şekilleri ile ilgili ipuçlarına da yer verilmektedir. “Nazlanı Nazlanı” adlı türküde Türk kültüründe eski selam verme şekillerinden biri olan elin göğse konulması eylemine yer verilmiştir:

“Dostun bahçesine girdim

Tomurcuk güllerin derdim

El göğüste selam verdim

Alır nazlanı nazlanı.” (Öztelli, 1983: 201)

Türk toplumunda selam ritüelinin gerçekleştirilmesinde cinsiyet faktörü ve kişiler arasında oluşan bağ önemlidir. Türkülerde farklı cinsiyetlerde bulunan şahısların birbirlerine selam verebilmeleri için aralarında bir yakınlığın bulunması gerekir. Eğer böyle bir yakınlık mevcut değilse farklı cinsiyetlerde olan bu şahısların selamlaşmaları pek uygun bulunmaz. “Bir Hamam Yaptırdım” adlı türküde bu durum şöyle dillendirilir:

“Allı gelin, pullu gelin, has gelin

Ayağını nokta nokta bas gelin

Ben evliyim, sen selamı kes gelin.” (Öztelli, 1983: 90)

Türk toplumunda sadece fertler akrabasına, tanıdığına selam vermekle yetinmez. Sokakta, yolda gördüğü kişilere de selam vererek iletişime geçer. Türk insanının bu hoşgörülü yanını en iyi anlatan şair ise Yunus Emre’dir:

“Bu dünyadan gider olduk

Kalanlara selam olsun

Bizim için hayır dua

Kılanlara selam olsun

Ecel büke belimizi

Söyletmeye dilimizi

Hasta iken hâlimizi

Soranlara selam olsun

Tenim ortaya açıla

Yakasız gömlek biçile

Bizi bir asan vech-ile

Yuyanlara selam olsun

Azrail alır canımız

Kurur damarda kanımız

Yuyacağın kefenimiz

Saranlara selam olsun

Sala verile kasdımıza

Gider olduk dostumuza

Namaz için üstümüze

Duranlara selam olsun

Dünyaya gelenler gider

Herkes gelmez yola gider

Bizim hâlimizden haber

Soranlara selam olsun

Miskin Yunus söyler sözün

Yaş doldurmuş iki gözün

Bizi bilmeyen ne bilsin

Bilenlere selam olsun.” (Öztelli, 1983: 477)

Karşılıklı konuşmaların fazla olduğu türkülerde şüphesiz selam geleneğiyle ilgili verilere daha sık rastlanır. Çünkü selamlaşmanın en önemli işlevi kişiler arası

iletişimde başlangıcın yapılmasıdır. “Mahmut’um” türküsünde bu durum şu şekilde örneklendirilebilir:

“Selam da söylen bey babama

Çiftini çubuğunu satsın da

Beş bini tamam yapsın da

Oğlum da Mahmut’um desin de aman

O çıkarsın beni zındandan, mahpustan

Selam da söylen Mahmut’uma

Çiftimi çubuğumu satamam aman

Beş bini tamam yapamam aman

Oğlum da Mahmut’um diyemem aman

Çıkaramam onu zındandan, mahpustan

Selam da söylen anacığma

Sanduğunu, sepetini satsın da

Beş bini tamam yapsın da

Evladım Mahmut’um desin de aman

O çıkarsın beni zındandan, mahpustan

Selam da söylen Mahmut'uma
 Sanduğumu, sepetimi satamam aman
 Beş bini tamam yapamam aman
 Evladım Mahmut'um diyemem aman
 Çıkaramam onu zındandan, mahpustan

Selam da söylen sevdiğime
 Yüzüğünü, küpesini satsın da
 Beş bini tamam yapsın da
 Sevdiğim Mahmut'um desin de aman
 O çıkarsın beni zındandan, mahpustan

Selam da söylen Mahmut'uma
 Yüzüğümü, küpemi satarım aman
 Beş bine on bin katarım aman
 Sevdiğim Mahmut'um derim aman
 Çıkarırım onu zındandan, mahpustan.” (Öztelli, 1983: 741)

6. 7. İkilemelerde Selam

Türk dilinde anlam bilimi açısından ikilemeler, yani tekrar grupları büyük önem taşımaktadır. Anlatımı güçlendirmek ve pekiştirmek ikilemelerin başlıca görevlerindedir. İkilemelerde de Türkçenin temel söz varlığını oluşturan yapılar

arasındadır. Temel söz varlığını oluşturan bu sözcükler; her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan bu öğeler, insan yaşamında birinci derecede önemli olan, insana ve çevresine ilişkin önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir. Tekrar grupları da dilin kalıplaşmış ve donmuş yapılarıdır. Dolayısıyla ikilemelerin bu yönü sayesinde ait olduğu toplumun sosyal yaşamı hakkında ipuçları edinilebilmektedir. Bu durum da toplum için önemli bir gelenek olarak kabul edilen selamlaşma ritüelinin ikilemelerde ne şekilde geçtiği hakkında bizleri fikir sahibi yapmaktadır.

İnsanların iletişime başlamadan selamlaşmaları evrensel bir ahlak kaidesidir. Bu ritüeli gerçekleştirirken kullandığınız sözlü ifadeler ve fiilî davranışlar toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Fakat selamlaşmanın işlevinde ve amacında herhangi bir değişiklik oluşmaz. Her toplumda selamlaşma iletişim sürecinin başlamasına önyak olmaktadır. Türk dilinde bulunan bazı ikilemelerde de selamlaşmanın bu yönü üzerinde durulmuştur. “Selam kelam” ve “selam sohbet” ikilemelerinde selam sözcüğünün, kelam ve sohbet sözcüklerinden önce kullanıyor olması bile selamlaşmanın muhabbetten, sohbetten önce gerçekleştiğini gözler önüne serer.

Selamlaşmanın en önemli amacı muhabbata esenlik ve sağlık dilekleridir. Yani selamlaşmak aslında kişilerin birbirlerine iyi dileklerini sunmalarıdır. “Selam iltifat” şeklindeki ikilemede de selamlaşmanın maksadının, hoş sohbet etmek, birisine güzel sözler söylemek olduğu ifade edilmektedir.

Türk toplumunun selamlaşma geleneğine ne denli önem verdiğini bu konudaki tekrar gruplarından yola çıkarak da inceleyebiliriz. Selamın alanını genişletmişler ve değişik kullanımlarla yaygınlaştırmışlardır. Türkçe tekrar gruplarında yer alan “selam sabah” kalıbı ise; esenlik dilemek, hâl hatır sormak ve selamlaşmak manalarında kullanılmaktadır. “Selam sepet” ise yine kişilerin selamlaşıp görüşmeleri anlamlarına gelir.

Türk toplumu içerisinde selam geleneğinin yaygınlaşmasındaki bir anlayış ise; Türk insanının tanıdığı olsun olmasın karşılaştığı herkese selam vermeden, saygı göstermeden yoluna devam etmemesi gerektiğidir. Bu durumun aksi hâlinde fertlerin toplum tarafından kınanmasında genel olarak “selamsız sabahsız” ikilemesi

kullanılır. “Selamsız sabahsız”: Türk toplumunda kişilerin birbirlerine saygı göstermediği, sevgilerini iletmediği ve selam vermediği durumlarda kullanılır.

7. TÜRK KÜLTÜRÜNDE SELAM

Dünya üzerindeki her millette ve kavimde olduğu gibi Türk toplumunda da çok eskiden beri süregelen bir selamlaşma geleneği vardır. Selamlaşma ritüelinin şeklinde zamanla birtakım değişiklikler yaşanmış olsa da özündeki amaç aynı kalmıştır. Türkler birbirlerine olan sevgilerini ve iyi niyetlerini selamlaşma ile yansıtmışlardır: “Türkler birbirlerine karşı mükemmel bir muaşeret usulünün bütün kaidelerine riayet ederler. Bir yerde karşılaştıkları zaman başlarını eğip sağ ellerini göğüslerine ve sol ellerini de sarıklarına götürmek suretiyle selamlaşırlar. Birbirlerine muhteşem unvanlarla tebcil ederek rütbeleriyle mevkilerine göre (paşa), (ağa), (bey) ve (sultan) lakaplarıyla hitap ederler.” (Danişmend, 1961: 32). Türklerin selamlaşma sırasındaki diğer bir özelliği ise muhataplarına karşı son derece saygılı olmalarıdır: “Türklerde hemen göze çarpan bir diğer özellik de selam verirken son derece ciddi ve terbiyeli olmalarıdır. Saygı ifadesi olan selamın verilmesi esnasında selam veren şahsın da saygılı olması gerekir. Türklere göre Frenklerde olduğu gibi selam verirken gülümseyerek kaş göz oynatarak yılışık yılışık sırtmak selamın kendisi ile bağdaşmaz.” (Johnstone, 2009: 6-7).

İslam dininin kabulünden önceki zamanlarda Türklerde bulunan selamlaşma biçimleri ile ilgili bilgilere, yazılı metinler aracılığıyla ancak Uygurlar dönemiyle beraber ulaşılmaktadır. Sözlü ürünler içerisinde ise özellikle destan türü bize bu gelenek ile ilgili çeşitli veriler sunmaktadır. İslamiyet’in kabulünden önceki dönemlerde Türklerdeki selamlaşma geleneğinde Şamanizm’in etkileri görülmektedir. Bu dönemi aydınlatmada yardımcı olan birtakım seyahatnamelerde Eski Türklerin müzik eşliğinde dans ederek, taş ocaktan duman içinden geçerek gibi farklı selamlaşma biçimlerinin varlığından bahsedilmiştir. Ayrıca tabiat unsurlarına selam verdiklerine de değinilmiştir.

İslamiyet’in kabulü ile birlikte Türklerdeki selamlaşma anlayışında dinin etkisi baskınlaşır ve artık selam Allah’ın selamı olarak nitelendirilir. Selamlaşmaya

yüklenen anlamda da değişiklik olur. Çünkü bundan sonra Türklerin selamlaşma da kullandığı sözcükler aynı dine mensup olduğunu gösteren bir parola hâlini alır. İslam dininin barış ve hoşgörü dini olması ayrıca selamlaşmanın Türkler arasında daha da yaygınlaşmasını sağlamıştır. Selam alıp vermek dinin ana kaynakları olan Kuran ve hadislerce de desteklenmiştir.

Türklerin selamlaşma anlayışındaki bir değişiklik de Batı medeniyetine olan yaklaşımla başlar. “Modernleşme sürecinde toplumsal değişmeye paralel olarak sosyal alanda değişen davranışlardan biri de, karşılıklı iletişimin ilk hareketi olan ‘selamlaşma’dır.” (Meriç, 2007: 130). Kadının sosyal hayatta yerinin değişimi ile birlikte selamlaşma biçimlerinde birtakım değişiklikler yaşanır. Bunun yanında Türk gündelik hayatında Avrupai yaşam tarzının gerektirdiği farklı selamlaşma biçimlerine de rastlanılmaktadır.

7.1. İslamiyet Öncesi Türk Kültüründe Selamlaşma

Selamlaşma geleneği her toplumda, her millette ve her kavimde var olan insanlığın tarihi kadar eski bir gelenektir. Bu gelenek her millette kendine has bir kimlik kazanmıştır. Eski Türk kültüründe de, toplum içerisindeki bireylerin etkileşimi açısından son derece önemli olan bu selamlaşma ritüeli kendini göstermektedir.

Kültürün en önemli yansıtıcılarından olan dil ise bize selamlaşmanın toplum tarafından nasıl algılandığını göstermede oldukça önemli bir araçtır. Biz de bu sebepten bu geleneği öncelikle metinlerde anlatılardan hareketle arama yoluna gittik. Fakat İslamiyet’in kabulünden önceki döneme ait elimize ulaşan yazılı kaynakların sınırlı ve yetersiz olması bize bu dönemin incelenmesinde çeşitli zorluklar yaşatmıştır. Dolayısıyla da bu dönemin kültürü hakkındaki bilgilere daha çok sözlü ürünler aracılığıyla ulaşılmıştır.

Türk edebiyatının ilk yazılı ürünleri olan Orhun Abideleri’nde selamlaşma ile ilgili herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. Uygur devleti döneminde kaleme alınmış olan, daha çok Mani ve Buda dinlerinin öğretilerini içeren eserlerde bu konu ile ilgili bilgilere de pek yer verilmemiştir.

Uygurlar döneminde selamlaşma geleneği ile ilgili bilgilere daha çok Uygur topraklarını ziyarete gelen elçilerin yazmış olduğu seyahatnameler aracılığı ile ulaşılmıştır. Özkan Ezgi'nin hazırlamış olduğu Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi adlı çalışması bize bu konuda sınırlı da olsa bilgiler vermektedir. Wang Yen-te Uygur topraklarını ziyareti sırasında Arslan Han'ı ziyaret etmiş ve karşılanması sırasında yaşanan olayları şu şekilde anlatmıştır: “[Arslan Han] bizi yedinci günde kabul etti. Onların kralı, oğulları ve hizmetkârlarının hepsi yüzlerini doğuya çevirdiler ve [Çin imparatoru tarafından] yollanan hediyeleri kabul ettiler. Bir taraftan bir kimse [elinde] taştan bir çan tutuyordu. O [şahıs] seremoni için tempo tutuyordu. [Kao-ch'ang] kralı çanın sesini duyunca selam verdi. Bundan sonra oğlu, kızı ve yakın akrabaları [benim] etrafımı çevirerek eğildiler ve hediyelerini kabul ettiler.” (İzgi, 2000: 65).

Uygurlarda elçilerin selamlanma seremonisine ilişkin bilgilere daha ayrıntılı bir şekilde Türk Kültür Tarihine Giriş adlı eserinde Bahaeddin ÖGEL de yer verir: “Kağan, Çin elçisine bir memur gönderdi. Çin elçisinin özrü bulunmayacağı uğurlu bir günü, kabul günü olarak seçti. Ziyaret, yedi gün sonra oldu. Kağan, oğulları ve mahiyeti önce doğuya selam verdiler. Sonra da Çin imparatorunun hediyelerini kabul ettiler. Prens yanında bir müzisyen bulunuyordu. Elinde ses çıkaran bir taş tutuyor ve bu taşı vurarak selam düzenini idare ediyordu. Taşın ilk vuruluşunda Uygur kağanı selam görevini yerine getirdi. Bunun üzerine kağanın, oğulları, kızları ve türlü akrabaları attan indi. Hediyeleri almadan önce selam verdiler.” (Ögel, 2000: 125). Burada dikkatimizi çeken hususlardan biri “doğuya selam verme” âdetidir. Bu âdet Türk kültür tarihi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

“Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi” adlı eserde; Uygurların, dille selamlama bildiren kalıp ifadelerden “Hoş geldiniz”i kullandıkları görülmektedir: “Yen-te ilk olarak Ta-tan (Tatar) sınırına geldiği zaman, Çinlilerin yıkılışında esir alınan insanların neslinden bazı kimseleri gördü. [Bunlar] yolunu keserek kendisine hoş geldiniz [diyorlar] ve yemek-içki ziyafeti veriyorlardı.” (İzgi, 2000: 68).

Turgun Almas'ın Uygurlar adlı çalışmasında Uygurlara ilişkin selamlaşma âdetlerinin birkaçına yer verilir. “Türk ve Doğu Uygur kağanları (Orhon Uygur Kağanlığı), bazı törenlerde yüzünü güneşe çevirip oturuyor ve dokuz defa eğilip selam veriyorlardı. Hatta kağanların adları da bu tür gelenekleri yansıtmaktadır. Örneğin Orhon Uygur Kağanlarından Çundi-han'ın lakabı Kün Tengride Uluk Bolmış Alp Küçlük Bilge Kağan'dı.” (Almas, 2010: 21).

Turgun Almas Uygurların güneşe(doğuya), aya ve göğe karşı selam vermelerini onların Şamanizm inancına mensup olmalarına bağlamıştır. Çünkü şamanlar genelde güneşe, aya, göğe, yer ve su ilahlarına inanırlardı, yani tabiatın kutsallığı söz konusu idi. Bu anlayış sadece selamlaşma ritüelinde değil, çadırların kapılarının güneşin doğduğu yere doğru açılması, kağanların adlarında ve lakaplarında (örneğin bir Uygur kağanının adı: Kün Tengride Uluk Bolmış Alp Küçlük Bilge Kağan gibi) da kendini göstermekte idi.

Uygurlar kendilerini selamlayanların Uygur âdetlerine uygun bir şekilde davranmalarını oldukça ciddi bir şekilde önemsemişlerdir. Eserde Böğü Han'ın bir karşılama merasiminde kendi âdetlerine uygun bir tarzda selamlanmamasına öfkelenerek bu tutuma tavrını sert bir şekilde ortaya koyması şöyle anlatılmıştır: “Böğü-kağan, Su-Tsung'un kendisine elçi olarak gönderdiği oğlu T'ai-tsung'un (762-779) teklifine binaen, 762'de isyanın bastırılmasına yardım etmek üzere Çin'e geldi. Bu arada T'ai-tsung, büyük oğlu Li-shih'yi (geleceğin Çin imparatoru) T'ang ordusunun başkumandanlığına getirerek pek çok kumandanla birlikte Böğü-kağan'ı karşılamaya gönderdi. Böğü-kağan T'ang hanedanı temsilcilerinin yüzüne bile bakmadı ve oldukça mağrur bir davranış sergiledi. Karşılama merasimi geleneklerine göre T'ang prensi ve beraberindekiler Böğü-kağan'ın huzuruna gelince selam vermek, karşısında tazimle eğilmek ve Uygur dansı oynamak zorundaydılar. T'ang ordusu kumandanları Uygur dansı oynamalarına rağmen, Li-shih bunu yapmadı. Bunun üzerine Böğü-kağan'ın kumandanlarından biri Li-shih'yi dansa davet etti, fakat Çinli kumandanlardan biri şehzadenin henüz genç olduğunu ve Uygur dansı yapmayı beceremeyeceği düşüncesiyle ayağa fırlayıp saygısızlık etti. Bu duruma öfkelenen Uygur kağanı T'ang kumandanlarından birkaçını yakalatıp yüzer sopa

vurdurdu.” (Almas, 2010: 139-140). Görüldüğü gibi Uygurlarda dans bir sanat türü olmasının yanında diplomatik resepsiyonlarda da önemli bir rol oynamaktadır. “Uygur hakanlığını ziyarete eden yabancı elçiler ve yöneticiler, hakanın huzuruna girmeden önce otağının girişine dikilen altın kurt başlı mavi sancaklar önünde saygıyla eğilmek, Uygur usulüne uygun olarak dans etmek, taş ocaktan tütüp duran duman içinden geçmek zorundaydılar. Bu kurallardan birine riayet etmeyen yabancı ülke temsilcileri büyük problemlerle karşılaşarlardı.” (Almas, 2010: 181). Yukarıda anlatılan olay bu durumu gayet net bir şekilde göstermektedir.

Uygurlar, adlı eserde İstemi Yabgu’yu ziyarete gelen Doğu Roma elçilerinin Uygurları, Uygur âdetlerine uygun olarak selamladıkları şu şekilde anlatılmıştır: “Türk elçilik heyetiyle birlikte İstemi Yabgu’nun otağına gelen Doğu Roma elçileri, Türklerin bazı geleneklerini ve İstemi Han’ın ordusunu görüp hayran kaldılar. İstemi Han Bizans elçilerini gayet güler yüz ve samimi bir hava içerisinde karşıladı. Bununla birlikte Bizans elçilik heyeti bir ateş üzerinden geçirilip temizlendikten sonra yabgunun otağına alındı. İstemi Han’ı Türk geleneklerine göre selamlayan elçilik heyeti, Jüstinyen’in selamlarını ve sorularını sundular (Almas, 2010: 107). Türklerin elçiler tarafından kendi âdetlerine uygun bir şekilde selamları gerektiği bu örnekte de karşımıza çıkmıştır.

Turgun Almas eserinde, Bulgarları İslamiyet’e davet etmek üzere gelen Abbasi elçilerinin karşılanıp selamlanmasını Zeki Velidi Togan’ın ifadelerine uygun şekilde aktarır: “Abbasi halifesi Muktedir’in gönderdiği elçilik heyeti Bulgar şehrine bir gün mesafeye yaklaşınca, Almashan’ın vezirleri, oğulları ve yakınları heyeti karşılamak için çıktı. Son derece mutluydular; kervanı ekmek ve tuzla karşıladılar. Bulgar şehrine 15 km. kalınca Almashan atalarının geleneklerine uyararak atından indi ve saygıdeğer misafirlerine tazim kıldı. Altın ve gümüş sikkeler saçarak misafirlerine hoş geldiniz dedi.” (Almas, 2010: 236).

İbn Fazlan’ın Seyahatname adlı eserinde ise sefaret görevi sırasında, İbn Fazlan’ın Türk kavimlerinin bulunduğu bölgelerden geçmesi; Türklerin yaşayışlarını, ananelerini görmesi ve gördüklerine eserinde yer vermesi anlatılmıştır. Dolayısıyla eserde Türk boylarının gündelik hayatları ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Eserde

gündelik hayatın vazgeçilmez ritüellerinden olan selamlaşma hususunda da çeşitli verilere rastlanılmıştır. Bir Türk boyu olan Bulgarlar'ın hükümdarlarını selamlamaları şu şekilde anlatılır: “Herkes kalpak giyer. Hükümdar ata seyissiz, tek başına biner. Gezerken yanında muhafız bulunmaz. Sokaklardan ve çarşılarından geçerken herkes ayağa kalkar. Kalpaklarını çıkarıp koltuklarının altına alırlar. Hükümdar geçince tekrar başlarına giyerler. Aynı şekilde hükümdarın huzuruna giren herkes; küçük veya büyük, hatta (hükümdarın) çocukları ve kardeşleri bile, onları gördükleri zaman kalpaklarını çıkarıp koltuklarının altına alırlar. Sonra başlarıyla selam verip otururlar. Daha sonra kalkıp, hükümdar oturmayı emredinceye kadar ayakta dururlar. Onun önünde oturan herkes diz çökerek oturur. Kalpağını koltuğunun arasından çıkarmaz. Huzurundan çıkıncaya kadar saklar. Yanından ayrıldıktan sonra tekrar giyer.” (İbn Fazlan, 1995: 58). Görüldüğü üzere Bulgarlarda hükümdara duyulan saygı ve hürmetten dolayı başta bulunan kalpak çıkarılarak selam verilir. Ayrıca anlatılanlardan yola çıkarak sözsüz selam verme çeşitlerinden olan baş ile selam verme geleneğinin de Bulgarlarda var olduğunu görmekteyiz.

İbn Fazlan Hazarlarda hükümdara halk tarafından verilen ilginç bir selam türüne de notlarında yer verir: “Orduyu kumanda ve sevk eden, memleketin işlerini yürüten, halk arasında çıkan ve harbe giden Hakan Beh'dir. Etrafındaki hükümdarlar bağılıklarını ona arz ederler. Her gün mütevazi, sakin, mahcup, yalın ayak bir vaziyette, elinde bir sopa olduğu hâlde Büyük Hakan'ın huzuruna çıkar. İçeri girip selam verince önünde bu sopayı yakar. Bunu yaktıktan sonra Hakan'ın sağına tahtın üzerine oturur.” (İbn Fazlan, 1995: 80).

Yine Hazarlarda hükümdarın huzuruna çıkıldığında ona secde edilerek selam verildiği İbn Fazlan tarafından şu şekilde anlatılır: “Hazarların en büyük idarecisi hakandır. Hakan Hazar melikinden daha yüksektir. Yalnız, hükümdar dâhil herkes ona hürmet eder. Huzuruna girince secde eder. İşi olmayan kimse onun huzuruna giremez. Fakat girince yüzünü yerlere sürüp secde eder. Sonra ayağa kalkar. Oturmasına izin verilinceye kadar ayakta kalır.” (İbn Fazlan, 1995: 125).

İslamiyet öncesi Türk kültürünün günümüze taşınmasında sözlü kültürün etkisi yadsınmaz. Bilindiği üzere yazının kullanılmadığı dönemlerde bize o dönemin

kültürünü yansıtan en önemli yapılar sözlü kültür ürünleridir. Eski Türklerin destanlarının, mitlerinin sayıca ne kadar fazla olduğunu düşünürsek, bizim bu ürünlerin içerisinde o dönemin geleneğini yansıtan veriler bulmamızın daha olası olacağı anlaşılacaktır. Türk destanlarını ve mitlerini günümüze aktararak bizlere sunan Bahaeedin Ögel'in Türk Mitolojisi adlı eserinde Eski Türklerin selamlaşma geleneğine dair ipuçlarını arama yoluna gittik.

Uygurların Türeyiş destanında selamlama geleneği ile ilgili şu bilgiye rastlanmaktadır: “Bütün boyların reisleri ve halkları, bu garip şeyi (ağaçtan türeyen beş çocuğu) görmek için yerlerini bırakıp koşmuşlardı. Bu manzarayı görünce saygı ile diz çöküp, selam verdiler.” (Ögel, 2010: 74). Görülüyor ki Uygurlar da saygı ile diz çökerek selam verme geleneği bulunmaktadır.

Eserinde Yakut Türklerinin Er-Sogotoh destanına da yer veren Ögel, bu destanda da hayat ağacıyla ilgili motiflere rastlandığını ifade etmiştir. Fakat bizim için burada dikkat çeken husus Yakut destanında kahraman Er-Sogotoh' un Hayat ağacının önüne gitmeden önce güneşe üç defa selam vermiş olmasıdır. Eserde olay şu şekilde anlatılır: “Er-Sogotoh, 19 yaşına gelince, kalbi başka türlü atmaya ve kanı da için için kaynamaya başladı. Baktı etrafına, kendine yandı. Dünya alemde herkes çift çift geziyordu. Bu olmaz ben de kendi eşimi bulayım diyerek yola koyulmuş. Gitmiş evinde uyumuş, sabah kalkınca ilk işi Hakan-Ağaç'ın önüne gitmek olmuş. Ağacın önüne gitmeden önce de güneşe dönüp üç defa selam vermiş. Hakan ağacın önüne gidince, diz çökmüş.” (Ögel, 2010: 104-105). Burada Yakut Türklerinde de Şamanizm inancının etkisiyle güneşi kutsal sayarak, ona olan saygılarını selam vererek gösterme geleneğinin olduğunu görmekteyiz.

Oğuz Kağan destanında ise Oğuz-Han'ın büyük şölen vermesi kısmında;

“Bunu diyen Oğuz-Han, çağırdı kurultayı,

Beğ geldi, halkı geldi, selam verdi otağa,

Herkes geldi oturdu, Oğuz-Han büyük otağ.” (Ögel, 2010: 127)

Bu destanda ise Eski Türklerde bir danışma meclisi olan kurultayın hakana selam verilmesinin ardından başladığı görülmektedir.

Türk Mitolojisi adlı eserde eski Türk geleneklerinin yansıtıcısı olan törenlere de yer verilmiştir. Bu törenlerde dikkat çeken hususlardan biri de hakanın tahta çıkma usulüydü. Bu törenin anlatıldığı bir Çince metinde şu bilgiler verilmiştir: “Yeni bir hükümdar seçileceği zaman, devletin ileri gelenleri onu bir keçe içine koyarak, yeni yerine getirirlerdi. Güneşin gezindiği yönü takip ederek, onu dokuz defa çevirirler ve her çevrilişte de, ona tabi olan herkes saygıyla eğilir ve onu selamlardı. Bu şekilde çevirmelerden ve saygı duruşlarından sonra vezirler, onun ata binmesine yardım eder ve yürütürlerdi.” (Ögel, 2010: 294). Burada hükümdarın dokuz defa çevrildiği ve selamlandığı görülür. Zaten Eski Türklerin sosyal hayatında rakamların ve sayıların daima önemli bir yeri vardır. Burada dokuz sayısının geçmesi dikkat çekicidir. Yine Ögel eserinde bir yerde de: “Türklerin Tanrıyı dokuz defa selamladıklarını söyler.” (Ögel, 2010: 560). Güneşin doğduğu yönün kutsal kabul edilişi yukarıdaki selam verme geleneğinde de kendini gösterir.

Oğuz Kağan destanının Kırgız rivayetinde ise: “Oyrat Han’ın oğlu Kaplan-Doğmuş Alman-Bet, gölün öbür kıyısında, yüksek kara börtüyle görünür. Alman-Bet’i gören Kökçö-Han birdenbire irkilir ve durup bakar. Alman-Bet de Kökçö’yü görünce, “Altai! Altai! (Esen misin?)” deyip bağırır, “Yabu! Yabu! (İyi misin?)” deyip çağırır, “Möndü! Möndü!” der, “Kalakai kaşka (Hanın var mı?)” “Biçik Solon!” der ve selam verir. Alman-Bet Moğolca konuşur. Fakat kendisi Kırgız olan Kökçe bunları anlamaz.” (Ögel, 2010: 305). Bu metinde selam ifadelerinden olan: “Esen misin?” ve “İyi misin?” söz kalıplarına yer verilmiştir. Görüldüğü üzere bu ifadelerde henüz kabul edilen dinin herhangi bir etkisi söz konusu değildir.

Yine aynı Oğuz Kağan destanı rivayetinde Müslümanlığı kabul ettikten sonra bu sefer: “Alman-Bet babasının çadırına girince, “Asalau malikim!” yani “esselamu aleyküm!” der. Fakat hiç kimse onun bu selamına ne cevap verir ve ne de kalkıp saygı gösterir. Alman-Bet ocak başına gider ve orada ayakta kalır. Bir o yanına bakar, bir bu yanına bakar, bakar ki hiç kimse kendine yüz vermiyor. Kendisinin Müslüman olduğunu, herkes çoktan anlamış.” (Ögel, 2010: 307). Burada da

Müslümanlığı kabul eden Aslan-Bet'in selamlaşma tarzında değişiklik olduğu gözlenir. Artık kabul edilen din selamlaşma ifadelerinde de kendini gösterir.

7.2. İslamiyet'te Selamlaşma Anlayışı ve Kaynakları

“Selam ile aynı kökten gelen ‘İslam’ın lügat anlamı ‘bağlanmak, itaat etmek, teslim olmak, esenlik ve barış içinde olmak’tır.” (Tolan, 2006: 11). İslam dini bu anlamına uygun olarak, dünya üzerindeki tüm insanları bir bütünlük hâlinde huzur içinde yaşamaları için teşvik etmiştir. İnsanların birbirilerine düşmanlık beslemelerine neden olacak davranışları da kesin bir söylemle yasaklamıştır. Dostluğun, kardeşliğin yüceltiği bu dinde selam vermek önemli bir işleve bürünmüştür. Selam hem Allah’ın bir ismi olarak nitelendirilmiş hem de Müslümanlar arasında aynı dine tabi olmanın bir işareti hâline gelmiştir.

İslam dininde selamlaşma ritüeli belli kurallar etrafında yaygınlaştırılmaya çalışılır. Bu kurallardan en dikkat çeken; selam vermenin sünnet, almanın ise farz yahut vacip olarak kabul edilmiş olmasıdır. İslamiyet'te kişilerin birbiriyle selamlaşmaları bir alışkanlık neticesinde değil de bilinçli ve şuurlu olarak gerçekleştirilmelidir. İşte Müslümanlar arasında bu bilinci oluşturmak da İslamiyet'in ana kaynakları kabul edilen Kuran ve hadislerle sağlanmaktadır. Gerek Kuran'da yer alan ayetlerde gerekse Hz. Muhammed'in söz ve eylemlerinde selamlaşmanın önemine sık sık değinilmiştir.

7.2.1. Kuran'da Selam ve Selamlaşma

İslam dininin en temel kaynağı olan Kuran-ı Kerim, Allah ile kullar arasında iletişimi sağlayan en önemli araç olmasının yanında bireylerin birbirleriyle olan sosyal münasebetlerine de açıklık getirmiştir. Bu bahsedilen sosyal ilişkilerin en önemlilerinden biri de selamlaşma ritüelidir. Selam kelimesi Kuran'da farklı anlamlarda karşımıza çıkmaktadır: “Selam” kavramı, Kur'an-ı Kerim'de, elif-lam'lı olarak (ma'rife) yedi defa, eliflam'sız (nekre) ise otuz beş defa geçmektedir. Bunun yanında “tef'il” vezniyle üç kez kullanılmaktadır. Bu ayetlerde kavram; tahiyye, selamet (kurtuluş, huzur, esenlik), Allah'ın ismi ve barış anlamlarında, “daru's-

selam” terkihiyle cennet anlamında ve bunun yanında dua için de kullanılmaktadır (Tolan, 2006: 61).

Selam kelimesinin Kuran’da “selamet” (esenlik, huzur) anlamında geçtiği ayetlere rastlanmaktadır. “Selam kelimesinin nüzul sırasına göre Kuran’da ilk geçtiği ayet olan Kadir suresinin 5. ayetinde de kelime esenlik anlamında kullanılmıştır: ‘O gece esenlik doludur. Ta fecrin doğuşuna kadar.’” (İçöz, 2008: 50).

Selamlaşma ritüelinin gerçekleştirilmesi muhatapların birbirine zarar vermeyecekleri anlamını taşımaktadır. Selam kelimesinin bu yönüne Kuran’da da değinilmiştir. Kuran’da selam kelimesinin “emniyet içinde ve güvende olma” anlamında da kullanıldığı gözlemlenmektedir. “Hicr suresinin 46. ayetinde selam kelimesi ‘görünen ve görünmeyen tehlikelerden emin olmak’ manasıyla ilişkili olarak emin, emniyet, güven kelimesiyle birlikte kullanılmıştır: ‘Oraya emniyet ve selametle girin.’ (denilir, onlara)” (İçöz, 2008: 50).

Selam kelimesi Kuran’da Allahın güzel isimleri diye nitelendirilen Esmâ’ul Hüsnâ’dan biri olarak da karşımıza çıkmaktadır: “Allah’a izafe edilen selam, beka; yani sonsuzluk, kıdem; yani başlangıcı olmamak, azamet; yani sınırsız büyüklük, her türlü noksanlık ve afetten selamet, cennette esenlik demektir.” (Yılmaz, 2006: 6). Selam kelimesi Kuran’da Allah’ın doksan dokuz isminden biri olarak “Es-Selam” (esenlik kaynağı) şeklinde şu şekilde geçmektedir: “Haşr suresinde: ‘O, kendisinden başka ilah olmayan Allah’tır. Meliktir (egemenliğin mutlak sahibi), Kuddûs’tur (her türlü eksiklikten uzak), Selam’dır (esenlik veren), Mü’min’dir (güven sağlayan ve kendisine güvenilen), Müheymin’dir (görüp gözeten ve yöneten), Azîz’dir (üstün), Cebbâr’dır (iradesine sınır yoktur), Mütekebbir’dir (büyüklükte eşi olmayandır). Allah onların yakıştırdıkları ortaklardan tamamıyla münezzehtir.’ buyrulmaktadır.” (Tolan, 2006: 47).

Selam kelimesi, huzur ve esenlik anlamlarından yola çıkılarak Kuran’da “Darü’s selam” (esenlik, selamet yeri) ifadesi ile cennet kavramının karşılığı olarak Enam suresinde kullanılmıştır: “Rableri katında onlara esenlik/selamet yurdu

(cennet) vardır. Ve yapmakta oldukları işler sebebiyle Allah onların dostudur” (Tolan, 2006: 39).

Selam İslamiyet’te muhatap için bir çeşit iyi dilek duası olarak kabul edilmektedir. Selam kavramının bu yönü Kuran’da En’am suresinde şu şekilde dile getirilir: “Ayetlerimize inananlar sana geldiği zaman onlara de ki; ‘Selam üzerinize olsun. Rabbim merhamet etmeyi kendine yazdı. Gerçek şu ki; sizden kim bilmeyerek bir kötülük yapar da arkasından tövbe edip kendisini düzeltirse bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.’ ” (Tolan, 2006: 59).

Selam kelimesi Kuran-ı Kerim’deki kimi ayetlerde barış anlamı taşımaktadır. Çünkü selamlaşma geleneği kişilerin birbirleri ile barışçıl bir ortamda huzur içinde yaşamalarına olanak sağlar. Kuran’da yer alan Nisa suresinin 94. ayetinde bu durum şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: “Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatlerine göz dikerek ‘Sen mü’min değilsin.’ demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır. Daha önceden siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu (Müslüman oldunuz.). Onun için iyice araştırın. Çünkü Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” buyrulmaktadır.” (Tolan, 2006: 49).

Kuran’da selam kelimesi günümüzde Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla da yer almaktadır. “Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba.” (Akalin Şükrü H, vd; 2005: 1724-1725) anlamında olan bu kullanım selam kelimesinin haricinde Kuran’da tahiyye kelimesi ile de karşılanmaktadır. “Kuran’ı Kerim’de iki ayette ‘selam’ lafzı zikredilmeksizin ‘tahiyye’ lafzı selamlaşma anlamında kullanılmış, beş ayette ise beraberce zikredilmişlerdir. Bu beş ayet ve diğer birçok ayette selam kavramı ‘tahiyye’ yani selamlaşma anlamında kullanılmıştır.” (Tolan, 2006: 28). “Kur’an-ı Kerim’de beş ayette selam lafzı tahiyye lafzı ile birlikte zikredilmiştir: Bunlardan Yunus 10/10, İbrahim 14/23, Furkan 25/75, Ahzab 33/44 ayetlerinde cennetliklerin birbirleriyle olan ilişkilerinde selamın yeri belirtilmişken; Nur 24/61 ayetinde aile efradına verilen selamdan bahsedilmiştir.” (Tolan, 2006: 33). Nur 24/61’de bu durum şöyle

geçmektedir: “Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selam (tahiyye) verin.” (Tolan, 2006: 71). Nur suresinin 26 ayeti kerimesinde de evlere girildiğinde yapılması gereken kurallar açıklanmıştır.

Kimi ayetlerde de selam kelimesi tek başına kullanılmıştır. “Bu ayetlerden tahiyye/selamlaşma anlamında olan Nur 24/27 ayetinde, başka evlere girip çıkma kuralları belirlenirken: ‘Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.’ buyrulurak selamlaşmanın sosyal ilişkilerdeki yeri belirlenmiştir.” (Tolan, 2006: 33).

Selam kelimesinin tek başına yer bulduğu ayetlerden biri de Nisa suresinin 86. ayetidir: “ ‘Size bir tahiyye/selam verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selamla karşılık verin. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.’ buyrulmuştur. Ayetteki tahiyyeyi müfessirlerin çoğu, ‘selam’ manasında kullanmışlardır. Buna göre tahiyye selam alıp verme eylemini ifade için kullanılan bir fiil olma görevini üstlenmiştir.” (Tolan, 2006: 28).

7. 2. 2. Hadislerde Selam ve Selamlaşma

Selam ve selamlaşma kavramlarına İslam dini ayrı bir önem vermiştir. Bu sebepten İslam dinini ana kaynakları olarak kabul edilen Kuran ve hadislerde de selamlaşma geleneğinin Müslümanlar arasında yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. Çünkü bu kaynaklar bir yandan da Müslümanlar arasındaki sosyal ilişkilere açıklık getirmeyi amaç edinmiştir.

Hz. Muhammed’in söz ve eylemleri her Müslüman için önemli bir örnek teşkil eder. Bu örnekler İslam dinine tabi olanlar arasındaki ilişkileri düzenlemede ve geliştirmede önemli rol oynar. Son peygamber olan Hz. Muhammed toplum yaşamının önemli parçalarından biri olan selamlaşma geleneğine sık sık hadislerinde değinmiş, Müslümanlar arasında selamlaşmanın öneminin kavranması için de öğütler vermiştir. “Kur’an-ı Kerim’de önemli bir yer teşkil eden selam kavramına, Kuran’ın

daha geniş bir açıklaması hükmünde olan hadislerde rastlamamız mümkündür. Hz. Peygamber'in İslam toplumunun oluşumu ve devamındaki yeri şüphesiz önemli bir husustur.” (Tolan, 2006: 33).

Hz. Muhammed Müslümanlar arasında selamlaşmayı yaygınlaştırmak için tanıdık, tanımadık herkesle selamlaşılması gerektiğini şu hadisiyle desteklemiştir: “Ebu Hüreyre radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre: ‘Nefsim (canım) kudret elinde olan (Allah)a yemin ederim ki siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de (tam) iman etmiş olamazsınız. Size bir şey göstereyim mi: Onu yaptığımız zaman birbirinizi seversiniz? Selam vermeyi aranızda yaygınlaştırınız.’ ” (İbn Mace, 1983: 480).

İslam dini, Müslümanlar arasında kardeşliğin, sevgi ve dostluk bağının güçlendirilmesi için selama mühim bir mana yüklemiştir. Bu sebepten selam vermeyi sünnet, almayı ise farz yahut vacip olarak ifade etmiştir. İslam peygamberi olan Hz. Muhammed de hadislerinde selamın İslam dinindeki yerine fazlaca değinmiştir: “Abdullah bin Amr radiyallahu anh'dan rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: ‘Rahman (olan Allah)a ibadet ediniz ve selamı ifşa ediniz.’ ” (İbn Mace, 1983: 481). “Tirmizi'nin rivayetine göre; ‘Rahman'a ibadet ediniz, yemek yediriniz ve selamı ifşa ediniz. Böyle yaparsanız selametle cennete girersiniz.’ ” (İbn Mace, 1983: 482).

Selam şeklinin nasıl ve ne biçimde olması gerektiğini de Hz. Muhammed'in hadislerinde anlattıkları ile örneklendirmiştir: “Ebu Hureyre radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre: ‘Bir adam (ki Hallad bin Rafi'dir) Mescid-i Nebeviyye'ye girdi. O sırada Resulullah (SAV) de mescidin bir kenarında oturuyordu. Adam namaz kıldıktan sonra Peygamber (SAV)'in yanına gelerek (Ona) selam verdi. Resulullah da ‘Ve aleyke's-selam = selam sana da olsun.’ buyurdu.’ ” (İbn Mace, 1983: 483). “Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre: ‘(Ya Ayşe!) Cebrail sana selam sunuyor.’ buyurmuş. Kendisi de ‘Ve aleyhi's-selamü ve rahmetullahi = selam ve Allah'ın rahmeti ona da olsun’ diye cevap vermiştir.” (İbn Mace, 1983: 483). “Ebu Hureyre radiyallahu anh'den rivayete göre Nebi Salla'llahu aleyhi ve sellem: Küçük büyüğe, geçen oturana, az çoğa selam versin, buyurmuştur.” (Zebidi, 1982: 173).

“Ebu Hureyre radiyallahu anh'den bir rivayete göre Resulullah (SAV): ‘Süvari piyadeye, piyade oturana, az çoğa selam versin, buyurmuştur.’ ” (Zebidi, 1982: 173). “Ebu Hureyre radiyallahu anh'den bir rivayete göre Resulullah (SAV): ‘Sizden biriniz din kardeşine rastlarsa ona selam versin. Eğer aralarında taş, duvar veya ağaç hail olup da tekrar karşılaşırsa yine selam versin.’ buyurmuştur.” (Muhyiddin, 1973: 238). “Ebu Hureyre radiyallahu anh'den, Resul-i Ekrem (SAV): ‘Sizden biriniz bir meclise vardığında veya ayrıldığında selam versin. Bu selamların biri diğerinden farklı değildir.’ buyurmuştur.” (Muhyiddin, 1973: 244).

Hz. Muhammed aile içerisinde selamlaşma ritüeline oldukça önem vermiştir. Bu duruma sık sık söylemlerinde de değinmiştir: “Enes radiyallahu anh'den Resul-i Ekrem salla'llahu aleyhi ve selem bana: ‘Oğlum, ailenin yanına girdiğinde selam ver ki, sana ve ev halkına bereket olsun.’ buyurdu.” (Muhyiddin, 1973: 239).

7.3. İlk Türk İslam Eserlerinde Selam

Türk toplumunun İslam dinine tabi olmasıyla beraber Türklerin sosyal hayatındaki birçok unsur değişikliğe uğramıştır. Buna karşın İslam dini anlayışına aykırılık teşkil etmeyen Eski Türk gelenek ve görenekleri de varlıklarını korumuştur. İslamiyet'in Türkler arasında yaygınlaşmasıyla beraber Türklerin toplumsal ilişkilerinin düzenlenmesinde İslam dininin ana kaynaklarını oluşturan Kuran ve hadislerin daha etkili olduğu gözlenmektedir. Selamlaşma geleneğinde bu etkiler baskın bir şekilde görülmektedir. Türk medeniyetinin en önemli geçiş evrelerinden birini teşkil eden bu süreç İlk Türk İslam Eserleri olarak kabul edilen; Kutadgu Bilig, Divanü Lügat-it-Türk, Atebetü'l Hakayık, Divan-ı Hikmet, İlk Kuran Tercümesi'nde ve bu geçiş evresinin Anadolu sahasındaki en önemli örneğini teşkil eden Dede Korkut Hikâyeleri'nde kendini güçlü bir şekilde göstermektedir. Bu dönemde yaşanan değişimlerin incelenmesinde bu eserler önemli birer yardımcıdır. Konumuz itibariyle bizde bu eserlerden yola çıkarak Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından selamlaşma geleneğinde ne gibi değişiklikler yaşandığını inceleme yoluna gittik.

7.3.1. Kutadgu Bilig' de Selam

Kutadgu Bilig Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından vücuda getirilen ilk eserdir. Bu eserde selamlaşma ritüelinde artık ayetlerdeki ve hadislerdeki söylemlerin etkili olduğu gözlenmektedir. Ayrıca bu eserde İslam dininin kabul edilmesiyle beraber Türk toplumu üzerinde büyük etkiler bırakan Arap ve Fars kültürünün izleri de bulunmaktadır. Eserde selam kelimesinin hem Arapça karşılığı olan “‘aleyk” kelimesine hem de Farsça karşılığı olan “dürud” kelimesine yer verilerek bu kültürlerin Türk dili üzerindeki etkileri gözler önüne serilmiştir. Tüm bunların yanında Kutadgu Bilig'de İslamiyet öncesindeki Türk sosyal hayatındaki selamlaşma anlayışı ile ilgili ipuçlarına da rastlanmaktadır. “eligleşmek”, “esen” , “esenleşmek” gibi Türkçe kelimeler bize bu dönemi yansıtan ibareler olarak kabul edilebilir. Aşağıda alfabetik sıraya uygun olarak Kutadgu Bilig'de bulunan selam kavramı ile ilgili kısımlara yer verilmiştir.

‘aleyk: (Ar.) Senin üzerine olsun.

‘a. al- “selam almak”

‘a. bir- “selama cevap vermek”

“aman birdi erke şalam kılguçı

şelamet bolundı ‘aleyk alguçı.” (Arat, 2007: 505)

“Selam veren kimse insana aman verir; selamı alan kimse, selamette olur.”
(Arat, 1998: 365)

“şalam kıldı ilig eng aşnu körüp

‘aleyk birdi zahid şelamka turup.” (Arat, 2007: 503)

“Karşılaşınca, önce hükümdar selam verdi; zahit ise yalnız onun selamına mukabele etti.” (Arat, 1998: 364)

alkış: alkış

a. selam”

“uvutsuz kişidin yırak tur teze

meningdin ming alkış uvutluğ öze (Arat, 2007: 148)

“Hâyasız adamdan kaç, uzak dur; hâya sahibine benden binlerce selam.” (Arat, 1998: 104)

aşundur-: (selam kelimesiyle beraber) Selama cevap vermek.

a. –sa (selam a.)

“uluğlar kerek kim kiçigke şelam

aşundursa ötrü bolur iş tamam” (Arat, 2007: 505)

“Büyüklerin küçüklere selam vermesi lazımdır ve böylece işler yoluna girer.” (Arat, 1998: 366)

aytığ: (hatır) sorma, sual

a.

iligdin öküş ögdi aytığ şelam

ıdır men sanga ay ukušı tamam (Arat, 2007: 394)

“Hükümdar seni çok öğerek hatrını soruyor ve selam gönderiyor, ey kâmil akıllı insan.” (Arat, 1998: 283)

dürud: (Far.) dua, medih, selam

d.

“taķı sansız şelam-ü dürud halklarda yigi yalavaçlarda ödrüntüsü uluğ savçısı Muḥammed-i Mustafâ öze bolsun.” (Arat, 2007: 1)

“Yine sayısız selam ve sena insanların en iyisi, peygamberlerin seçkini ve Tanrı’nın büyük resulü Muhammed’in üzerine olsun.” (Arat,1998: 1)

“dürud ol öğürmiş resülka selam

yine işlerine selam hem ulam.” (Arat, 2007: 4)

“O seçkin resule sâlat ve selam, yine arkadaşlarına selam ve ihtiram.” (Arat, 1998: 3)

eligleş-: elleşmek, el sıkışmak, tokalaşmak, vedalaşmak

e. –ti

“eligleşti ilig bu zahid bile

ayıttı ilig yazlu sevnü küle.” (Arat, 2007: 503)

“Hükümdar zahit ile el sıkıştı, sevinç içinde güler yüzle hâl-hatır sordu.” (Arat, 1998: 364)

“esenleşti ilig bile ol köre

eligleşti kaldı ilig kaçğura.” (Arat, 2007: 541)

“O hükümdar ile vedalaştı, musafaha ettiler; hükümdar mahzun bir hâlde kaldı.” (Arat, 1998: 390)

esen: esen, sağ, salim

e.

“sen erding manga köz yaruğı tükel

barır men seningdin esen eğgü kal.” (Arat, 2007: 133)

“Sen benim gözümün nuru idin, şimdi senden ayrılıyorum, sen sağ ve esen kal.” (Arat, 1998: 94)

“bağırsaklık erdi mening bu sözüm

esen kal şelamet ay körklüg yüzüm.” (Arat, 2007: 165)

“Bu sözlerim sana karşı içten bir bağlılığın nişanesidir; ey güzel yüzlüm, sağ ve esen kal.” (Arat, 1998: 115)

“kesildi sözüm sen esen edgü kal

iligke bitig bir yüzüm kıılma al.” (Arat, 2007: 373)

“Başka bir diyeceğim kalmadı, sen sağ ve esen kal; hükümdara bir mektup ver, beni mahcup etme.” (Arat, 1998: 269)

“barayın men emdi esen edgü kal

ikigün ajunluk aya edgü fal.” (Arat, 2007: 487)

“Şimdi ben gideyim, sen sağ ve esen kal; ey her iki dünya saadetine kavuşan insan.” (Arat, 1998: 352)

“ıdışlıg suvuğ içtim emdi tükel

tükettim tiriglik esen edgü kal.” (Arat, 2007: 601)

“Kaptaki suyun tamamını içtim ve hayatımı tamamladım, sen sağ ve esen kal.” (Arat, 1998: 434)

esenleş-: esenlik dilemek, vedalaşmak

e. -ti

“kiming kırkıta keçse tiriglik yılı

esenleşti erke yigitlik tili.” (Arat, 2007: 51)

“Kimin yaşı kırkı geçerse, gençlik insana:- Allah’a ısmarladık! -der.” (Arat, 1998: 36)

“kaþuę açtı çıktı kaþanın körüp

kuçuştı esenleştı yüz küz öpüp.” (Arat, 2007: 333)

“Kapıyı açtı, çıktı; hımsını gördü, kucaklaşıp, öpüşerek selamlaştı.” (Arat, 1998: 241)

“sözün kesti kıptı aþanın örü

esenleştı evke yüz urdı körü.” (Arat, 2007: 487)

“Sözünü kesti, ayağa kalktı, vedalaştı ve evine doğru yola düştü.” (Arat, 1998: 352)

“esenleştı ilig bile ol köre

eligleştı kaldı ilig kağgura.” (Arat, 2007: 541)

“O hükümdar ile vedalaştı, musafaha ettiler; hükümdar mahzun bir hâlde kaldı.” (Arat, 1998: 390)

“evürdi kaþanın kör ođgurmıþa

esenleştı yandı kör ögdülmiþe.” (Arat, 2007: 541)

“Ođgurmıþ kardeşini geri çevirdi, Ögdülmiþ onunla vedalaşarak, ayrıldı.” (Arat, 1998: 390)

“sözün kesti kıptı aþanın örü

esenleştı atlandı keldi berü.” (Arat, 2007: 577)

“Sözünü kesti ve ayağa kalktı, vedalaştı ve atına binip, geri döndü.” (Arat, 1998: 416)

esenlik: esenlik, sağlık

e. öze

“iligdin şelam köngül aytu bitig

bitidim esenlik öze ay tetig.” (Arat, 2007: 326)

“Bu hükümdardan selam ve hatır sorma mektubudur; ey zeki insan, bunu sana sağlık dileği ile yazdım.” (Arat, 1998: 235)

“iligke dü‘açı bitidim bitig

şelamın esenlik öze ay tetig.” (Arat, 2007: 375)

“Hükümdara duacı sıfatıyla mektup yazdım; ey zeki, sana selam eder ve sağlık dilerim.” (Arat, 1998: 271)

kuç-: kucaklamak

k. –tı

k. –a

k. –up

“oқıdı bu oğlın özinge yaқın

tutup kuçtı közde aқıttı aқın.” (Arat, 2007: 133)

“Oğlunu yanına çağırdı; tutup kucakladı ve gözünden sel gibi yaşlar akıttı.” (Arat, 1998: 94)

“turup kuçtı ögdülmiş oğgurmışığ

öpüp yığladı yirke tökti yaşığ.” (Arat, 2007: 613)

“Ögdülmiş kalkıp, Oğgurmış’ ı kucakladı ve öpüp ağlayarak, gözyaşı döktü.” (Arat, 1998: 443)

“yana aldı oğlın қoninga kuça

öpüp yığladı bürnü yaşın saça.” (Arat, 2007: 167)

“Oğlunu kucaklayarak, tekrar bağrına bastı; öpüp ağladı, yüzü gözyaşları ile kaplandı.” (Arat, 1998: 116)

“sözün kesti oğlın kuçup yığladı

ulundı yana ol ökünçler yidi.” (Arat, 2007: 168)

“Sustu, oğlunu kucaklayıp, ağladı; tekrar ah-vah etti ve peşimanlıklar getirdi.” (Arat, 1998: 117)

“turup bardı kördi қадаşı gürin

kuçup yığladı yaşı saçtı barın.” (Arat, 2007: 624)

“Kalkıp gitti ve kardeşinin mezarını gördü; onu kucaklayıp, ağladı ve gözyaşlarını döktü.” (Arat, 1998: 451)

kuçuş-: kucaklaşmak

k. –tı

“қапуғ açtı çıktı қадашın көрүп

kuçuştı esenleştı yüz köz öpüp.” (Arat, 2007: 333)

“Kapıyı açtı, çıktı; hısıminı gördü, kucaklaşıp, öpüşerek selamlaştı.” (Arat, 1998: 241)

öp-: öpmek

ö. –tı

ö. –sü

ö. –e

ö. –üp

“kayu sıgnu keldi tiledi köşik

kayu keldi öpti iligke işik.” (Arat, 2007: 59)

“Kimi gelip, ona sığındı ve ondan himaye diledi; kimi gelip, onun eşliğini öptü.” (Arat, 1998: 42)

“yir öpti kör ay toldı turdı örü

ayur ay ıduķ kut ay edgü törü.” (Arat, 2007: 111)

“Ay Toldı yer öptü, ayağa kalktı ve: -Ey aziz ikbal, ey iyi kanun – dedi.” (Arat, 1998: 78)

“yir öpti kör ögdülmiş aydı ilig

uzun kiç yaşağıl aşayu ilig.” (Arat, 2007: 172)

“Ögdülmiş yer öptü ve dedi: -Ey hükümdar, Allah sana devletin başında uzun ömürler versin.” (Arat, 1998: 120)

“yir öpti kör ögdülmiş aydı ilig

ilig köz yarutsa manga boldı ig.” (Arat, 2007: 177)

“Ögdülmiş yer öptü ve dedi: -Ey hükümdar, hükümdarın memnuniyeti bana her şeyden üstündür.” (Arat, 1998: 124)

“sözün kesti ögdülmiş öpti yirig

iligke du‘a kıldı ögdi birig.” (Arat, 2007: 313)

“Ögdülmiş sözünü bitirdi, yer öptü; hükümdara dua etti ve Tanrıyı ögdü.” (Arat, 1998: 224)

“sözüg kesti ilig serindi turu

yir öpti tapuğçısı koptı örü.” (Arat, 2007: 315)

“Hükümdar sözünü bitirdi ve bir müddet sustu, durdu; hizmetkârı yer öptü ve ayağa kalktı.” (Arat, 1998: 226)

“yir öpti turup çıktı kesti sözün

atın mindi urdı evinge yüzün.” (Arat, 2007: 634)

“Ögdülmiş sözünü kesti, yer öptü ve kalkıp, dışarı çıktı; atına binip, evine doğru gitti.” (Arat, 1998: 460)

“ilig tahtka minsün bu kün inçrünüp

yağısı yir öpsü yırağ yinçrünüp.” (Arat, 2007: 575)

“Hükümdar bugün huzur içinde tahtına çıksın; onun düşmanı uzaktan başını eğip, yer öpsün.” (Arat, 1998: 415)

“turup bardı andın yana tağ tapa

kaşaşı udu bardı elgin öpe.” (Arat, 2007: 541)

“Odgurmuş oradan ayrılıp, dağlara doğru gitti; kardeşi elini öptü ve bir müddet beraber yürüdüler.” (Arat, 1998: 390)

atın mindi bardı kaşaşı tapa

tegip kirdi tuştı elig yüz öpe (Arat, 2007: 592)

“Atına bindi ve kardeşine doğru gitti, varıp girdi; el ve yüz öperek, onunla buluştu.” (Arat, 1998: 427)

“yana aldı oğlın konınga kuça

öpüp yığladı bürni yaşın saça.” (Arat, 2007: 167)

(Oğlunu kucaklayarak, tekrar bağrına bastı; öpüp ağladı, yüzü gözyaşları ile kaplandı.)

“kapağ açtı çıktı kaşaın körüp

kuçuştı esenleştı yüz köz öpüp.” (Arat, 2007: 333)

(Kapıyı açtı, çıktı; hısmını gördü, kucaklaşıp, öpüşerek selamlaştı.)

“yana kirdi oğgurmış elgin tutup

Orun kıldı törde ağırlap öpüp.” (Arat, 2007: 399)

(Oğgurmış onun elini tutup, içeri girdi; ona hürmetle başköşede yer gösterdi.)

“turup kuçtı ögdülmış oğgurmışığ

öpüp yığladı yirke tökti yaşığ.” (Arat, 2007: 613)

(Ögdülmış kalkıp, Oğgurmış’ı kucakladı ve öpüp ağlayarak, gözyaşı döktü.)

selam: (Ar.) selam

s.

s. –ka

s. –ım

s. –ın

“taķı sansız selam-ü dürud halklarda yigi yalavaçlarda öğrüntüsü uluğ savçısı Muħammed-i Mustafa öze bolsun.” (Arat, 2007: 1)

“Yine sayısız selam ve sena insanların en iyisi, peygamberlerin seçkini ve Tanrı’nın büyük resulü Muhammed’in üzerine olsun.” (Arat, 1998: 1)

“dürud ol öğürmiş resülka selam

yine işlerine selam hem ulam.” (Arat, 2007: 4)

“O seçkin resule sâlat ve selam, yine arkadaşlarına selam ve ihtiram” (Arat, 1998: 3)

“İligdin şelam köngül aytu bitig

bitidim esenlik öze ay tetig.” (Arat, 2007: 326)

“Bu hükümdardan selam ve hatır sorma mektubudur; ey zeki insan, bunu sana sağlık dileği ile yazdım.” (Arat, 1998: 235)

“Öküş ming şelamım sevüg savçıka

ol edgü kılavuz köni yolçıka.” (Arat, 2007: 375)

“Sevgili resule, o doğru rehber ve iyi kılavuza binlerce selam.” (Arat, 1998: 271)

“İligke dü‘açı bitidim bitig

şelamın esenlik öze ay tetig.” (Arat, 2007: 375)

“Hükümdara duacı sıfatıyla mektup yazdım; ey zeki, sana selam eder ve sağlık dilerim.” (Arat, 1998: 271)

“Bilir sen şelam fazlı artuğ uluğ

kim aşnu aşunsa açar bu yoluğ.” (Arat, 2007: 504)

“Bilirsin ki, selamın fazileti çok büyüktür; kim daha önce bunu yararsa, bu fazileti o göstermiş olur.” (Arat, 1998: 365)

selam ay-/ayt-: selam söylemek

“İligdin öküş ögdi aytığ şelam

ıdır men sanga ay ukušı tımam.” (Arat, 2007: 394)

“Hükümdar seni çok öğerek, hatırını soruyor ve selam gönderiyor, ey kâmil akıllı insan.” (Arat, 1998: 283)

“örü turdı oğgurmış aydı şelam

ilig me yanut birdi kıldı kıyam.” (Arat, 2007: 541)

“Odgurmış ayağa kalktı ve selam verdi; hükümdar da ayağa kalkıp, ona mukabelede bulundu.” (Arat, 1998: 390)

selam bir-: selam vermek

“taķı eymentür erdim emdi sanga

şelamım aman birding emdi manga.” (Arat, 2007: 506)

“Yine de senden çekiniyordum; fakat sen selam ile bana emniyet verdin.” (Arat, 1998: 366)

selam kıl-: selamlamak

“ķapuđ açtı terkin ol utru çıkıp

şelam kıldı tuttı kör elgin alıp.” (Arat, 2007: 399)

“Hemen kapıyı açtı, çıkıp selam verdi; musafaha ettiler.” (Arat, 1998: 287)

“şelām kıldı ötrü alıştı elig

turup evke kirdi bu iki silig.” (Arat, 2007: 502)

“Selamlaşp, el sıkıştılar; bu iki temiz kalpli insan el ele eve eve girdiler.” (Arat, 1998: 363)

“şelām kıldı ilig eng aşnu körüp

‘aļeyk birdi zaķiđ şelamķa turup.” (Arat, 2007: 503)

“Karşılaşınca önce hükümdar selam verdi; zahit ise, yalnız onun selamına mukabele etti.” (Arat, 1998: 364)

“mini kördüng erse şelam kılmadınğ

bu fażlığ muyanığ ҡalı ҡolmadınğ.” (Arat, 2007: 504)

“Sen beni görünce, selam vermedin; bu fazileti ve sevabı neden istemedin.” (Arat, 1998: 365)

“yanut birdi odğurmış aydı şelam

bilip kılmadım men eng aşnu ulam.” (Arat, 2007: 505)

“Odgurmış cevap verdi ve: -Ben bilerek bunu yaptım ve önceden selam vermedim-dedi.” (Arat, 1998: 365)

“şelam ol kişike şelamet yolu

şelam kıldı erse uruldı ulı.” (Arat, 2007: 505)

“Selam insana selamet yoludur; kim selam verirse, karşısındakine teminat vermiş olur.” (Arat, 1998: 365)

“şelam ol kişike iminlik aman

şelam kılsa ötrü imin boldı can.” (Arat, 2007: 505)

“Selam insan için emniyet ve selamettir; selam veren kimse karşısındakinin hayatını emniyet altına almış olur.” (Arat, 1998: 365)

“aman birdi erke şelam kılguçı

şelamet bolundı ‘aleyk alğuçı.” (Arat, 2007: 505)

“Selam veren kimse insana aman verir; selamı alan kimse, selamette olur.” (Arat, 1998: 365)

“körü bar kıra begke kılmaz şelam

bu ma‘ni için ol ay bilgi tamam.” (Arat, 2007: 506)

“Dikkat et, selamın bu manasından dolayı halk beye selam vermez, ey bütün bunları bilen insan.” (Arat, 1998: 366)

“şelam kıldı ötrü kör ögdülmişe

yanut birdi yandru kör odğurmuşa.” (Arat, 2007: 564)

“Ögdülmiş ona selam verdi, Odgurmış da buna mukabelede bulundu.” (Arat, 1998: 407)

“kopa keldi terkin angar kıldı yol

bu er kirdi ötrü şelam kıldı ol.” (Arat, 2007: 590)

“Ögdülmiş derhâl yerinden kalkıp, onu içeri almalarını söyledi; adam bunun üzerine girip, selam verdi.” (Arat, 1998: 426)

“kadaşı müridi kumarı çıkıp

şelam kıldı ötrü közi yaş saçıp.” (Arat, 2007: 622)

“Kardeşinin müridi Kumarı çıkıp, onu gözyaşları ile karşıladı.” (Arat, 1998: 450)

“şelam ol kişike şelamet yolu

şelam kıldı erse uruldı ulı.” (Arat, 2007: 505)

“Selam insana selamet yoludur; kim selam verirse, karşısındakine teminat vermiş olur.” (Arat, 1998: 365)

“şelam ol kişike iminlik aman

şelam kılsa ötrü imin boldı can.” (Arat, 2007: 505)

“Selam insan için emniyet ve selamettir; selam veren kimse karşısındakinin hayatını emniyet altına almış olur.” (Arat, 1998: 365)

“şelam kıldı ilig eng aşnu körüp

‘aleyk birdi zaħid şelamka turup.” (Arat, 2007: 503)

“Karşılaşınca, önce hükümdar selam verdi; zahit ise, yalnız onun selamına mukabele etti.” (Arat, 1998: 364)

selam ol-: selam olmak

“şelam ol şelamət kişi şerringe

şelamətlik aldı yanut kılguçı.” (Arat, 2007: 505)

“Selam insanı insanların şerrinden korur; selama mukabele eden kimse selametini teminat altına almış olur.” (Arat, 1998: 365)

“iligke tegürgil meningdin şelam

bu ahır şelam ol ay bilgi tamam.” (Arat, 2007: 612)

“Hükümdara benden selam söyle; ey kâmil sahibi insan, bu artık son selamımdır.” (Arat, 1998: 442)

selam tegür-: selam ulaştırmak, yollamak

“tözü tört işinge tümen ming selam

tegürgil kesüksüz tutaşı ulam.” (Arat, 2007: 20)

“Onun dört arkadaşının her birine aralıksız, devamlı sayısız selam eriştir.” (Arat, 1998: 14)

“meningdin bularka öküş ming şelam

tegürgil idim sen kesüksüz ulam.” (Arat, 2007: 23)

“Ey rabbim, sen bunlara benden sonsuz selamları, devamlı olarak, ulaştır.”
(Arat, 1998: 16)

“sevüg savçıka ming meningdin şelam
tegürsün bayatım kesüksüz ulam.” (Arat, 2007: 152)

“Tanrı benden sevgili peygambere, devamlı olarak, binlerce selam eriştirsin.”
(Arat, 1998: 106)

“tözü işleringe yime ök şelam
tegürsün bayatım kesüksüz ulam.” (Arat, 2007: 394)

“Tanrı onun bütün ashabına da, devamlı olarak, selamlarımı ulaştırın.” (Arat,
1998: 283)

“ilig aydı bargıl meningdin şelam
tegürgil angar sen ay bilgi tamam.” (Arat, 2007: 562)

“Hükümdar: -Git, ona benden de selam götür, ey bilgisi kâmil insan- dedi.”
(Arat, 1998: 405)

“tözü tört işinge meningdin şelam
tegür ay bayatım tutaşı ulam.” (Arat, 2007: 643)

“Onun dört arkadaşına benden durmadan ve daima binlerce selam ulaştır.”
(Arat, 1998: 467)

“tözü işleringe yime ök adın
tegürün şelamım idim kesmedim.” (Arat, 2007: 152)

“Diğer bütün ashabına da rabbim sonsuz selamlarımı ulaştırın.” (Arat, 1998:
106)

“tümen ming şelamım sevüg savçıka

tegürsün bayatım köni yolçıka.” (Arat, 2007: 394)

“Tanrı sevgili resule, o doğru yolu gösterene, yüz binlerce sâlat ve selamımı eriştirsın.” (Arat, 1998: 283)

“tümen ming şelamım tegür savçıka

ol edgü kılavuz köni yolçıka.” (Arat, 2007: 643)

“O iyi kılavuz olan ve doğru yolu gösteren peygambere benim binlerce selamımı ulaştır.” (Arat, 1998: 467)

7.3.2. Divanü Lügat-it-Türk'te Selam

Türk edebiyatının ansiklopedik ilk sözlüğü olarak kabul edilen Divanü Lügat-it-Türk adlı eserde ise selam ve selamlaşma kavramı ile ilgili olarak Türk dili kaynaklı kelimeler olan “esen (sağ, salim)”, “kuç-/koç- (kucaklamak)”, “neteg (nasıl, nice)” ve “öp- (öpmek)” kelimelerine yer verilmiştir. Bu eserde selamlaşma ritüeli ile ilgili geçen bilgilerde henüz selamlaşma geleneği üzerinde İslam dininin etkisinin belirginleşmediği görülmektedir.

esen: sağ, salim

e. = (Atalay, 2006a: 62)

“tirig esen bolsa tang öküş körür” savında da gelmiştir. “Yaşayanın başı esen gitse, çok şaşacak şeyler görür.” (İnsanın başı esen olarak yaşarsa birçok acayip şeyler görür.) demektir.”

e. = (Atalay, 2006a: 77)

e. -de = (Atalay, 2006a: 77)

“Esen müsen? Sag mısın? Bu kelime “selāmet” manasında dahi kullanılır. Şu savda da gelmiştir: esende êvek yok: esenlikte ivme yok. Bu sav işlerde ivmemeyi bildirmek için kullanılır.”

esenle-: selamlamak

e. -di = (Atalay, 2006a: 308)

e. -r = (Atalay, 2006a: 308)

“ol manga esenledi= o beni selāmladı.”

(esenler: esenlemek)

koç- (kuç-): kucaklamak

k. = (Atalay, 2006: II/5)

k. -dı = (Atalay, 2006: II/5)

k. -ar = (Atalay, 2006: II/5)

“ol meni koçdı=o beni koçtu, kucakladı” (koçar-koçmak)

koçtur-: kucaklatmak, koçturmak.

k. = (Atalay, 2006b: 189)

k. -dı = (Atalay, 2006b: 189)

k. -ur = (Atalay, 2006b: 189)

“ol meni koçturdı: o beni kucaklaştırdı, onunla koçturdu.” (koçturur-koçturmak)

koçuş: kucaklaşma, koçuşma

k. = (Atalay, 2006a: 369)

“koçuş: kucaklaşma, koçuşma.”

koçuş- (kuçuş-): kucaklaşmak

k. = (Atalay, 2006b: 92)

k. –dı = (Atalay, 2006b: 92)

k. –ur = (Atalay, 2006b: 92)

“ol mening birle koçuşdı= o benimle kucaklaştı.” (koçuşur= koçuşmak)

k. –up = (Atalay, 2006c: 188)

“Nelük angar biliştım (Niçin onunla biliştım)

Koçuşup takı kawuştım Kucaklaşıp kavuştım

Tüzünlügin kayıştım Yumuşaklıkla kayırdım

Alktı mening yayımı” Benim yazımı, yaz günlerimi öldürdü)

kuçakla-: kucaklamak

k. = (Atalay, 2006c: 338)

k. –dı = (Atalay, 2006c: 338)

k. –r = (Atalay, 2006c: 338)

“ol barçın kuçakladı. (kuçaklar= kuçaklamak)”

netek: Soru edatıdır; “nice, nasıl” demektir.

netek sen: Nasılsın? (Atalay, 2006a: 392)

öpüş: öpüş –iki kişi arasında-

ö. = (Atalay, 2006a: 60)

“öpüş = öpüş”

7.3.3. Atebetü'l Hakayık'ta Selam

Atebetü'l Hakayık bir ahlak kitabı olmasına rağmen kitapta selamlaşma geleneği ile ilgili bilgilere çok az yer verilmektedir. Eserinde Edip Ahmet, Arapça bir kelime olan “Selam” ve Farsça bir kelime olan “Dürud”a yer vererek kitabını yazdığı dönemde Arap ve Fars kültürünün etkisi altında kaldığını gözler önüne sermiştir.

dürud: (Far.) selam

“bu kün tegsü mindin dürüd ol yarım

elig tuttaçımka egirse munga.” (Arat, 2006: 43)

“Yarım, derde düşersem, elimden tutacak olan

O (resule) bugün benden sâlat ve selam erişsin.” (Arat, 2006: 83)

selam: (Ar.) selam

“yime tört işinge ıdur men şelam

olardın usanmak kaçan ol manga.” (Arat, 2006: 43)

“Yine (onun) dört arkadaşına selam gönderirim;

Onları (anmaktan) hiçbir zaman usanmam.” (Arat, 2006: 83)

7.3.4. Divan-ı Hikmet'te Selam

Türk edebiyatının ilk mutasavvıfı olarak anılan Hoca Ahmet Yesevi'nin yazmış olduğu hikmetlerinin toplanmasıyla oluşan eseri Divan-ı Hikmet'in en önemli amacı Türkler arasında yayılmaya başlayan İslam dinini tam anlamıyla Türk boylarına açıklayabilmektir. Dolayısıyla Ahmet Yesevi hikmetlerinde Kuran ve hadisleri temel almıştır. Ahmet Yesevi'nin eserinde sık sık selamlaşma ritüeli hakkında verilere rastlanır. Bu bilgilerde de daha çok İslamiyet'in temel

kaynaklarından yararlanılmıştır. Aşağıda Divan-ı Hikmet'te yer alan selam ve selamlaşma geleneği ilgili kısımlar sırasıyla verilmiştir:

dürud: (Far.) selam

“Bizdin dürudı bisyar ya Mustafa Muhammed

Tahiyyat-ı bişümar ya Mustafa Muhammed”

(Bizden sonsuz selam ya Mustafa Muhammed

Tahiyyat-ı bişümar ya Mustafa Muhammed) (Bice, 2009: 134)

dürud ayt-: selam söylemek

“Eyā dostlar beyan eyley Hak Resul'dın

Ümmet bolsang iştib dürud ayting dostlar

Ol rahmeten li'l-âlemin cüzü küldin

Ümmet bolsang iştib dürud ayting dostlar”

(Ey dostlar, bildireyim Hakk Resulu'nden

Ümmet olan iştip sâlat-selam söyleyin dostlar

O büyük ve küçük âlemler için rahmettir

Ümmet olan iştip sâlat-selam söyleyin dostlar) (Bice, 2009: 174)

“Hüdāvendim atā kıldı anga Mirāc

Rahmet bahrı tolup taşıp urdu mevvāc

Koydı anı başı üzre la-emrük tāc

Çın ümmetsen iştib dürud ayting dostlar”

(Allah'ım armağan eyledi O'na Mirac

Rahmet denizi dolup aşırı dalgalandı

Koydu O'nun başı üzere "la-emrük" tac

Gerçek ümmetseniz, işitip salat-selam söyleyin dostlar) (Bice, 2009: 174)

"Hak Teālā imān ātā kıldı bizge

Ol Mustafa Hak resūlī idi bizge

Dürūd aytsang kuvvet berür dinimizge

Yok erse men kılğanlarım yalğan erür"

(Hak Teala iman armağan eyledi bize

O Mustafa Hakk Resulü idi bize

Sâlat-selam söylesen, kuvvet verir dinimize

Yok ise benim yaptıklarım yalandır) (Bice, 2009: 297

"Sünnetlerin mehkem tutub ümmet bolgıl

Keçe kündüz dürud aytıb ülfet bolgıl

Nefsni tefib mihnet yetse rāhat bolgıl

Andag āşık ikki közi giryān erür"

(Sünnetlerini sıkı tutup ümmet ol

Gece gündüz sâlat-selam söyleyip yakın ol

Nefsi tepip mihnet yetse rahat ol

Öyle âşık iki gözü giryandır) (Bice, 2009: 297)

dürud-ı hüda: Allah'ın selamı

“Nūr-ı Hüdā dost-ı Hüdā ol Mustafā

Kimler için keldi Resul bildiniz mi?

Dürūd-ı Hüdā vird-i Hüdā Hak Mustafa

Kimler için keldi Resül bildiniz mi?”

(Allah nuru, Allah dostu o Mustafa

Kimler için geldi resul bildiniz mi?

Allah selamı Allah zikri Hakk Mustafa

Kimler için geldi resul bildiniz mi?) (Bice, 2009: 133)

elveda: elveda

“Elveda dep yer astığa kadem koydum

Yarug dünya haram kılıb Hak'mı süydüm

Zikrin aytıb yalguz bolub yalguz küydüm

Mustafa'ga matem tutub kirdim menā”

(Elveda” deyip yer altına adım koydum

Aydın dünyayı haram kılıp Hakk'ı sevdim

Zikrini söyleyip yalnız olup yalnız yandım

Mustafa'ya matem tutup girdim ben işte.) (Bice, 2009: 80)

huş amed: (Far.) hoş gelmek

“Ahir zaman âlimleri zalim boldı

Huş amedini aytguvçılar âlim boldı

Haknı aytkan dervişlerge ganim boldı

Aceb şumlug zamaneler boldı dostlar”

(Ahir zaman bilginleri zalim oldu

Hoş geldin deyciler bilgin oldu

Hakk'ı söyleyen dervişlere düşman oldu

Nasıl kötü zamanlar oldu dostlar) (Bice, 2009: 212)

kalaysen: Nasılsın?

“Kamug dünya yıkkanlarını vallâh kördüm

Öler vaktde kalaysen dep hâlin sordum

Şeytân aytdı imânıga çengel urdum

Can çıkarda yığlay yığlay keter dostlar”

(Bütün dünyayı yığanları vallahi gördüm

Öleceği vakitte Nasılsın? deyip hâlini sordum

Şeytan dedi: “İmanına çengel vurudum”

Cân çıkarken ağlaya ağlaya gider dostlar) (Bice, 2009: 208)

koln öper: elini öpmek

“Âşıkları keçe yıglap seher kobar

Sır şarābın içken âşık sırnı yapar

Her kim sögse belki tepse koln öper

Andag erenler feyz ü fütüh alar ermiş”

(Âşıkları gece ağlayıp seherde kalkar

Sır şarabını içen âşık sırrı örter

Her kim söğse, belki tepse elini öper

Öyle erenler feyiz-fetih alır imiş) (Bice, 2009: 242)

kuç-: kucaklamak

“Tokkuz ay u tokkuz künde yerge tüştüm

Tokuz sāat turalmadım köke uçtum

Arş u kürsi pāyesini barıp kuçtum

Ol sebebdin altmış üçde kirdim yerge”

(Dokuz ay ve dokuz günde yere düştüm

Dokuz saat duramadım göğe uçtum

Arş ve kürsü derecesini varıp kucakladım

O sebepten altmış üçte girdim yere.) (Bice, 2009: 67)

“On altımda barça ervāh uluş bedri

Hay hay sizge mübārek dep Adem keldi

Ferzendim dep boynup kuçup könglüm aldı

On yettimde Türkistan’da turdum mena”

(On altımda bütün ruhlar pay verdi

“Hay hay size mübarek olsun deyip Adem geldi

“Evladım” deyip, boynuma sarılıp gönlümü aldı

On yedimde Türkistān’da durdum ben işte) (Bice, 2009: 70)

“On sekizde çil-ten birle şarap içtim

Zikrin aytıp hāzır turup kögsüm teştım

Ruzi kıldı cennet kezip hurlar kuçtım

Hak Mustafā cemallerin kördim mena”

(On sekizde Kırklar ile şarap içtim

Zikrini söyleyip, hazır durup göğsümü deştım

Nasip kıldı, cennet gezip huriler kucakladım

Hakk Mustafa cemallerini gördüm ben işte) (Bice, 2009: 70)

“Kul Hace Ahmed nefsdin ulug bela bolmas

Yer ü kökdin ta'ma berseng hergiz toymas

Tufrak olub yerde yatsang kâfir bolmas

Nefsi ölgen hur u gılman kuçar dostlar”

(Kul Hace Ahmet nefsen büyük bela olmaz

Yer ve gökten lokma versen asla doymaz

Toprak olup yerde yatsan kâfir olmaz

Nefsi ölenleri huri ve gılman kucaklar dostlar) (Bice, 2009: 191)

“Mümin kullar sādıklar sıdkı birle turganlar

Dünyālığın sarf etip uçmağ hürın kuçmışlar”

(Mümin kullar, sadıklar, sıdkı ile duranlar

Dünyalığını sarf edip cennet hurisini kucaklamışlar) (Bice, 2009: 227)

“Mümin kullar namaz okub bolsa farig

Osal kulnı rengi bolgay mundag sarıg

Ul hizmeti Hakk karşıda bolsa layıg

Hur kızları karşı kelib kuçar bolgay”

(Mümin kullar namaz kılıp olsa uzak

O kulun rengi olur böyle sarı

O hizmeti Hakk önünde olsa layık

Huri kızlar karşılayıp kucaklar olmalı) (Bice, 2009: 238)

“Zahid kullar takva kılıb namaz okur

Nasib kılsa anda barıb hurlar kuçur

Âşık kullar Mansur yanglıg candın keçür

Kurban bolur dar üstide canan üçün”

(Zahit kullar takva eyleyip namaz kılar

Nasip eylese orada varıp huriler kucaklar

Âşık kullar Mansur gibi candan geçer

Kurban olur darağacı üstünde canan için) (Bice, 2009: 305)

merhaba: (Ar.) merhaba

“Âlem fahrı Mustafa andag aydı merhabā

Miraç tūni aytıp fakr yolını almışlar”

(Evrenin övüncü Mustafa öyle dedi merhaba

Mirac gecesi deyip fakr yolunu almışlar) (Bice, 2009: 227)

neçüksen: Nasılsın?

“Pir emrini tutmagannı vallah kördim

Duzah içre neçüksen dep hâlin sordım

Melaikler ura bedri, men hem urdım

Eşitib, ukub, hizmet kıling, dostlarıma

(Pir emrini tutmayanı vallah gördüm

Cehennem içre “Nasılsın” deyip hâlini sordum

Melaikler vura verdi, ben hem vurdum

İşitip, okuyup, hizmet eyleyin, dostlarım ey) (Bice, 2009: 355)

selam: (Ar.) selam

“Altmış keçe altmış gündüz bir yol taam

Tang atgunça namaz okub bir yol selam

Altmış üçde boldı ömrüm ahir tamam

Mustafa’ga matem tutub kirdim menâ”

(Altmış gece altmış gündüz bir kez yemek

Tan atana kadar namaz kılıp bir kez selam

Altmış üçte oldu ömrüm sonunda tamam

Mustafa’ya matem tutup girdim ben işte) (Bice, 2009: 80)

“Azrail bir kün keldi fermān birle

Fātıma selām derdi ikram birle

Hak Mustafa meşgul boldı imān birle

Issıg tendin aziz cānnı bermek üçün”

(Azrail bir gün geldi ferman ile

Fatma selam verdi ikram ile

Hakk Mustafa meşgul oldu iman ile

Sıcak bedenden aziz canı vermek için) (Bice, 2009: 143)

“Bizdin selām dostlarga tabeb yalın koymasun

Didār taleb kılsalar hergiz gāfil bolmasun”

(Bizden selam dostlara, talep yolunu bırakmasın

Cemal talep eyleseler, asla gafil olmaz) (Bice, 2009: 213)

selam ay-/ayt-: selam söylemek

“Miskin Ahmed Yesevi selām aytdı dostlarga

Uşbu sözning manāsın tālib bolsa anglasun”

(Miskin Ahmed Yesevi selam dedi dostlar

İşbu sözün manasını talip olsa anlasın) (Bice, 2009: 213)

“Selam aydı dostlarığa Hak mehriban

Munda yıglang ahiretde kılay handan

Hak yolıda aşıklarnı canı kurban

Bu söz eştib yüz min canım beyin mü?”

(Hak Teala selam söyledi yananlara

Kanlar döküp iki gözünü oyanlara

Canı cana ekleyip yürüyenlere

Hançer alıp gözlerimi oyayım mı) (Bice, 2009: 380)

“Hak Teala selam aydı küygenlerge

Kanlar töküb ikki közin oyganlarga

Canı canga peyvend kılıb yürgenlerge

Hancer alıb közlerimni oymayın mu?”

(Selam söyledi dostlarıma Hakk mihriban

“Burada ağlayın ahrette kılayım handan”

Hak yolunda âşıkların canı kurban

Bu sözü işitip yüz bin canımı vereyim mi) (Bice, 2009: 380)

selam yubar-: selam göndermek

“Sır esrarın bilgenlerge rahmet inām

Has bendem deb Hak yubarmış min yol selam

Andın sonra Hakdın kelgey anga peyam

Hazır turub arş üstide kördüm menâ”

(Sır-esrarın bilenlere rahmet inam

Has bendem deyip Hakk göndermiş bin yol selam

Ondan sonra Hakk’tan gelince O’na haber

Hazır durup arş üstünde gördüm ben işte) (Bice, 2009: 316)

selam kıl-:selam etmek

“Yetti yaşda Arslan Bābga kıldım selām

Hak Mustafā emānetin kıling inām

Uşal vaktde ming bir zikrin kıldım tamām

Nefsim ölüp lā-mekânga aştım menâ”

(Yedi yaşta Arslan Baba’ya verdim selam

“Hak Mustafa emanetini eyleyin armağan”

İşte o zamanda bin bir zikrini eyledim tamam

Nefsim ölüp la-mekâna yükseldim ben işte) (Bice, 2009: 65)

“Ferzendim dep Hak Mustafa kıldı kelām

Andın songra barça ervāh kıldı selām

Rahmet-deryā tolup taş, dep yetti peyām

Ol sebebdin altmış üçde kirdim yerge”

(Evladım” deyip Hakk Mustafa eyledi kela

Ondan sonra bütün ruhlar eyledi selam

Rahmet denizi dolup taş, diye yetiştı haber

O sebepten altmış üçte girdim yere) (Bice, 2009: 66)

“Yaşım yetti yigirmege ötdim makām

Bihamdillāh pir hizmetin kıldım tamām

Dünyādaki kurt u kuşlar kıldı selām

Ol sebebdin Hakka yavuk boldum mena”

(Yaşım yetti yirmiye, geçtim makam

Allah’a hamd olsun, pir hizmetini eyledim tamam

Dünyadaki kurt ve kuşlar eyledi selam

O sebepten Hakk’a yakın oldum ben işte) (Bice, 2009: 71)

“Gor içinde Mustafâ’ nı hazır kördüm

Selâm kılıb adab birle bihud turdum

Asi cāfi ümmetlerni hālin sordum

Ol sebebdin Hakk’ dın korkub gorga kirdim”

(Kabir içinde Mustafa’ yı hāzır gördüm

Selam verip edep ile şaşırıp kaldım

Asi-cafi ümmetlerinin hâlini sordum

O sebepten Hakk’ tan korkup kabre girdim) (Bice, 2009: 83)

“Onikkimde barça ervah kelam kıldı

Hurlar karşı kelib mence selam kıldı

Sır şerbetini saki bolub mence sundı

Anı alib edep birle içtim dostlar”

(On ikimde bütün ruhlar kelam eyledi

Huriler karşılayıcı gelip bana selam eyledi

Sır şerbetini saki olup bana sundu

Onu alıp edep ile içtim dostlar) (Bice, 2009: 106)

“Çın aşklar zaif bolub selam kılğay

Kudret birle perde içre alık algay

Didār için küygenlerim kel-kel degey

Lütfün körüb çın âşıklar tiler ermiş”

(Gerçek âşıklar zayıf olup selam edince

Kudret ile perde ötesine onları alınca

Cemal için yananlarım “gel-gel” deyince

Lütfün görüp gerçek âşıklar diler imiş) (Bice, 2009: 252)

“İmanlı kul ölüb barsa, cennet kirgey

Cennet kirib, hurlar bilen işret kılğay

Her yanırım Rizvan kelib selam kılğay

Cevab aytmay ölüb ketsem, netgüm mena?”

(İmanlı kul ölüp gitse cennete girince

Cennet girip, huriler ile işret kılınca

Her yanından Rizvan gelip selam edince

Cevap diyemeden ölüp gitsem, neyerim ben işte?) (Bice, 2009: 315)

“Tiriklikde hayran olub yolda kaldım

Rabbi deyu keçe yıglab kündüz küldüm

Başdın saç u yüzdin sakal anda yuldum

Andın sonra ruhlar selam kıldı mence”

(Dirilikte hayran oldum yolda kaldım

“Rabbi” deyip gece ağlayıp, gündüz güldüm

Başdan saç ve yüzden sakal orada yoldum

Ondan sonra ruhlar selam kıldı bana) (Bice, 2009: 324)

“Keçe Allah, künden Allah dedim munda

Sübhan Azim, Sübhan Allah dedim munda

Sekkiz uçmah kabul kılıb turdı anda

Açıb selam kıldı behişt huri mence”

(Gece Allah, gündüz Allah dedim burada

Sübhan Azim, Sübhan Allah dedim burada

Sekiz cennet kabul kılıp durdu orada

Açıp selam kıldı cennet huri bana) (Bice, 2009: 324)

“Kördüngüz mü, melaikler, bendem degey

Bu aşıkdur, men mâşukman, biling degey

Hurlar karşı çıkıb anga selam kılğay

Yıgılab yürgil, köz yaşını riyası yok”

(Gördünüz mü melaikler kulumu der,

Bu âşıktır ben maşukum bunu bilin der

Huriler karşı çıkıp ona selam eder

Ağlayıp yürü gözyaşının riyası yok) (Bice, 2009: 330)

yahşı kal-: hoşça kalmak

“Kâbe sarı keter bolduk inşallah

Ey yaranlar, yahşı kaling, ta körgünçe

Kayda barsak Allah yâdı bizge Hemrâh

Ey yaranlar, yahşı kaling, ta körgünçe”

(Kâbe yönüne gider olduk inşallah

Ey yaranlar hoşça kalın ta görenece

Nereye varsak Allah zikri bize yoldaş

Ey yaranlar hoşça kalın ta görenece) (Bice, 2009: 421)

7.3.5. Türkçe İlk Kuran Tercümesi’nde Selam

Türkler arasında İslamiyet’in yayılmasıyla beraber Türkler bu yeni kabul ettikleri dini anlamak ve tam anlamıyla öğrenebilmek için İslam dininin ana kaynağı olan Kuran-ı Kerim’i Türkçeye tercüme etmişlerdir. Bu tercümelerin ilkini de Rylands nüshası oluşturur. Bu eserde tercüme yapılırken satır arası denilen bir tür kullanılmıştır. Satır arası tercüme ise Arapça kelimelerin altlarına Türkçe karşılıklarının yazılmasıyla oluşturulur.

Türk toplumuna İslam dini öğretilerinin kazandırılmaya çalışıldığı bu eserin; Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç ayrı dizin çalışması Aysu Ata tarafından yapılmıştır. Bizde bu çalışmadan hareketle dizinlerde selam kavramı ile ilgili geçen maddeleri sırasıyla verme yoluna gittik. Bu çalışma da bize o dönemde selamlaşma

geleneğinin Türk toplumu tarafından ne derece önemsendiğini göstermede bir delil olacaktır.

Türkçe Dizine Göre:

alķış: selām (Ar. selām, Far. durūd)

“Alķış aymak yarlıķağan İdidin.” (Ata 2004: 91)

alķış bér-: esenlik dileme (Ar. taḥiyyā, Far. durūd)

“Alķış bérmeķleri ol kūn kim kōrseler selām ķılmaķ bolğay.” (Ata 2004: 80)

durūd (Far.): selām, selāmet (Ar. selām, Far. durūd bād)

“Ayğay olarķa anıng erkligi mālik: durūd sizing ūze, ḥoş turunglar.” (Ata 2004: 108)

durūd id-: salavat getirmek (Ar. şallū, Far. durūd dāden)

“Ol Tangrı hem ferışteleri durūd ıḍurlar yalawaç ūze.” (Ata 2004: 81)

durūd u senā: selām (Ar. selām, Far. durūd)

“Durūd u senā mürsellerķa.” (Ata 2004: 98)

esenlik: selām (Ar. selām, Far. durūd)

“Ayurlar: esenlik sizing ūze, kiringler uşmaḥķa anıng birle kim ķılur erdingizler.” (Ata 2004: 51)

“Ançada kim kirdiler anıng ūze aydılar: esenlik, tep. Aydı: biz sizlerdin ķorķuğlılarmız.” (Ata 2004: 48)

“Aydı: esenlik sizing ūze, yarlıķatu tilegem séni İdimdin, ol erūr manga rāhim.” (Ata 2004: 62)

“Kačan eşitseler kerekmez sözni yüz ewrerler andın ayurlar bizke amellerimiz taqı sizke ‘amellingiz esenlik sizlarning üze tilemez men biligsizlerni.” (Ata 2004: 77)

esenlik bérgen: selamet veren esma-yı hüsnadan, selām (Ar. selām, Far. bi-āfet)

“Ol turur Tangrı kim yoq anda adın Tangrı meger ol erklig, arıg, esenlik bérgen, imin qılğan.” (Ata 2004: 148)

esenlik kim şavab iş tuta and: sağlık ve esenlik dileği (Ar. ‘amr, Far. cān-ı ser)

“Sening esenliking kim şavab iş tuta and olar esrüklik içinde tururlar, teziginiyorurlar.” (Ata 2004: 49)

selām (Ar.): esenlik, güvenlik, selām, selām olsun! (Ar. selām, Far. durūd)

“Kiğinkiler içinde selām İbrāhim üze.” (Ata 2004: 95)

“Selām Mūsāka ve Hārūnka.” (Ata 2004: 96)

“Ançada kirdiler aning üze aydılar selām aydı selām qorqunçluğ boğunlar.” (Ata 2004: 144)

“Selām İlyāslıglar üze.” (Ata 2004: 96)

“Eşitmezler aning içinde kerekmez söz meger selām anlarqa turur rüzileri aning içinde erte hem kéçe.” (Ata 2004: 63)

“Kigürüngler selām birle, ol hulūd küni.” (Ata 2004: 142)

selām kııl-: selām vermek (Ar. teslim ‘alā, Far. selām firistāden)

“Ey anlar kim bittiler, durud ıdınglar aning üze selam kııng, selam kılmak.” (Ata 2004: 81)

selām kılamak: selam vermek (Ar. selam, Far. selam kerdeni)

“Ey anlar kim bittiler, durūd ıdınglar anıng üze selām kıling, selgm kılamak.”
(Ata 2004: 81)

“Alkış bérmepleri ol kün kim körseler selām kılamak bolğay.” (Ata 2004: 80)

taħıyye (Ar.): selām (Ar. taħıyye¹, Far. durūd)

“Kačan taħıyye bérilse siz bir taħıyye cevāb yandurung körklüg anđın, azu yandurunglar anı, Ol Tangrı erür kamuğ neng üze saķıř kılguçı.” (Ata 2004: 12)

taħıyye béril-: selāmlanmak, selām verilmek (Ar. taħıyye¹ m. , Far. durūd dāde şoden)

“Kačan taħıyye bérilse siz bir taħıyye cevāb yandurung körklüg anđın, azu yandurunglar anı, Ol Tangrı erür kamuğ neng üze saķıř kılguçı.” (Ata 2004: 12)

Arapça Dizine Göre:

selm: élleřmek, āřti

“Süstelmengler, okımanğlar élleřmek tapa, siz yüksekler siz, Tangrı sizing birle hiç eksütmez ‘amelleringizni.” (Ata, 2004. 136)

“Tangrı musallať kılgatı olarka sizing [üze] toķuşğatılar sizing birle eger sıngardın tursalar sizdin taķı toķuşmasalar sizing birle kemişseler sizke élleřmekni yime kılmadı Tangrı sizke olar üze yol.” (Ata 2004: 12)

selām: alkıř, durūd

“Alkış aymak yarlıkağan İdidin.” (Ata 2004: 91)

durūd, durūd-bād: “Anıng kapuğları ayğay olarka anıng erkligi mālİK durūd sizing üze, hoş turunglar, kıgürüngler cāvidāneler.” (Ata 2004: 108)

durūd u senā, durūd: “Durūd u senā mürsellerka” (Ata 2004: 98)

kođ-, durūd : “Keçürgil olardın aygıl: kođtum silerni, terk bolğay kim bilgeyler.” (Ata 2004: 126)

esenlik, durūd: “Ançada kim kirdiler anıng üze aydılar: esenlik, tép. Aydı: biz sizlerdin korquğlılarmız. (Ata 2004: 48)

selām, durūd: “Selām Mūsāka ve Hārūnka.” (Ata 2004: 96)

selām, durūd-bād: “Selām İlyāshıglar üze.” (Ata 2004: 96)

selām, durūd dāden: “Ançada kirdiler anıng üze, aydılar selām aydı selām korğunçluğ boğunlar.” (Ata 2004: 144)

selām kıılmağ, selām kerdeni: “Ol Tangrı hem ferishteleri durūd ıdırlar yalawaç üze, ey anlar kim bittiler, durūd ıdınglar anıng üze, selām kıılınğ, selām kıılmağ.” (Ata 2004: 80)

selām kıılmağ, selām: “Alkıış bérmeğleri ol kün kim körseler selām kıılmağ bolğay, anuttı olarka yanut tüzün.” (Ata 2004: 80)

selāmetlık, selāmet: “Köndrür anıng birle Tangrı kim kim uđsa anıng hoşnūdukiñga , selāmetlık yollarıñga hem çıkarur olarnı karangkuluqlardıñ nūrka anıng buyruğı birle köndrür olarnı köni yol tapa.” (Ata 2004: 21)

selāmetlık, durūd: “Selāmetlık mening üze ol kün kim tuğrulduñ ol kün kim ölür men, ol kün kim qoparlur men tirig.” (Ata 2004: 61)

Farsça Dizine Göre:

durūd: alkıış bérmeğ, taħıyye¹

“Alkıış bérmeğleri ol kün kim körseler selām kıılmağ bolğay, anuttı olarka yanut tüzün.” (Ata 2004: 80)

alkış, selām: “Alkış bérmepleri ol kün kim körseler selām kılmak bolğay, anuttı olarğa yanut tüzün.”(Ata 2004: 80)

durūd u senā, selām: “Durūd u senā mürsellerğa” (Ata 2004: 98)

esenlik, selām: “Anlar kim cānları alırlar ferışteler arığlar, ayurlar: esenlik sizing üze, kiringler uştmağka anıng birle kim kıılır erdingizler.” (Ata 2004: 51)

selām, selām: “Eşitmezler anıng içinde kerekmez söz meger selām anlarğa turur rüzileri anıng içinde erte hem kéçe.” (Ata 2004: 62)

selāmetlık, selām: “Selāmetlık mening üze ol kün kim tuğruldu ol kün kim ölür men, ol kün kim qoparlur men tirig.” (Ata 2004: 61)

qoğ-, selām: “Keçürgil olardı ayğıl: qoğtum silerni, terk bolğay kim bilgeyler.” (Ata 2004: 126)

tahıyye, tahıyye¹: “Qaçan tahıyye bérilse siz bir tahıyye cevāb yandurung körküg andzn, azu yandurunglar anz, Ol Tangrz erür kamuğ neng üze saqış kılguçı.” (Ata 2004: 12)

durūd-bād: durūd selām: “Anıng qapuğları ayğay olarğa anıng erkligi mālik durūd sizing üze, hoř turunglar, kigürüngler cāvidāneler.” (Ata 2004: 108)

selām, selām: “Selām İlyāslığlar üze.” (Ata 2004: 96)

durūd dāden: ni‘met kııl-, yuşalli: “Ol Tangrı ni‘met kıılır sizing üze hem ferışteleri çıkarur üçün sizni qarankuluklardın nūr tapa, erür mü‘minlerğa yarlıqagan.” (Ata 2004: 80)

durūd ıđ-, yuřallüne: “Ol Tangrı hem ferıřteleri durūd ıdırlar yalawaç üze, ey anlar kim bittiler, durūd ıdınglar anıng üze, selām kıılıng, selām kıılmak.” (Ata 2004: 80)

selām, selām: “Ançada kirdiler anıng üze, aydılar selām aydı selām qorqunçluğ boğunlar.” (Ata 2004: 144)

durūd dāde şoden: taḥiyye béril-, taḥiyyé¹ m: “Kaçan taḥiyye bérilse siz bir taḥiyye cevāb yandurung körklüg andın, azu yandurunglar anı, Ol Tangrı erür kamuğ neng üze saķış kılguçı. (Ata 2004: 12)

selām: alkış

selām kılmaķ, selām: “Alķış bérmekleri ol kün kim körseler selām kılmaķ bolğay, anuttı olarķa yanut tüzün.” (Ata 2004: 80)

selāmetlık, selām: “Selāmetlık mening üze ol kün kim tuğruldum ol kün kim ölür men, ol kün kim qoparlur men tirig.” (Ata 2004: 61)

selām firistāden: selām kılmaķ, selām

“Ol Tangrı hem ferıřteleri durūd ıdırlar yalawaç üze, ey anlar kim bittiler, durūd ıdınglar aning üze, selām kılmaķ, selām kılmaķ.” (Ata 2004: 80)

selām kerden: : selām kılmaķ, selām

“Ol Tangrı hem ferıřteleri durūd ıdırlar yalawaç üze, ey anlar kim bittiler, durūd ıdınglar aning üze, selām kılmaķ, selām kılmaķ.” (Ata 2004: 80)

7.3.6. Dede Korkut Hikāyeleri’nde Selam

Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikāyeleri Türk toplumunun İslamiyet’i yeni yeni kabul ettiği dönemde toplumun sosyal hayatını yansıtmaya açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Türklerin bu eserde İslamiyet’i tam olarak özümseyemedikleri görülmektedir. Bu durumun en önemli örneği ise Azrail’i tanımayan Deli Dumrul’dur. İşte Türk toplumunun yaşamında derin izler bırakan bu geçiş evresini gözler önüne sermede Dede Korkut Hikāyeleri’nin yeri mühimdir. Bizde bu dönemde yani; Türklerde var olan eski gelenekler ile İslam dininin getirdiği kuralların kaynaşmaya başladığı bu zaman diliminde Türk toplumunda selamlaşma ritüeline olan genel bakışı bulduğumuz verilerle sunmaya çalıştık.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde selamlaşma geleneğinden bahsedilen kısımlar şu şekildedir:

Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı destanda kâfirlerle dönüş yolunda karşılaşan Karacık Çoban'a kâfirler kendilerine şu şekilde selam vermesini isterler: “Kazan Bey'in penceresi altın otağlarını biz yıkmışız, tavla tavla koç atlarına biz binmişiz, katar katar kızıl devesini biz yedekte çekmişiz, ihtiyarcık anasını biz getirmişiz, ağır hazine bol akçasını biz yağmalamışız, kaza benzer kızı gelini biz esir etmişiz, kırk yiğidi ile Kazan'ın oğlunu biz getirmişiz, kırk ince belli kız ile Kazan'ın helallisini biz getirmişiz, bre çoban uzağından yakınından beri gel, baş eğdirip bağır bas, biz kâfire selam ver öldürmeyelim. Şökli Melik'e seni iletelim, sana beylik at verelim.” (Ergin, 2011: 40).

Kam Püre'nin oğlu Bamsı Beyrek destanında ise Kam Püre'nin karşısına gelen bezirganlar şöyle selam verirler: “Birdenbire bezirganlar geldiler. Baş indirip selam verdiler. Gördüler ki o yiğit ki baş kesmişler, kan dökmüşler, Pay Püre Bey'in sağında oturuyor. Bezirganlar yürüdüler yiğidin elini öptüler. Bunlar böyle edince Pay Püre Bey'in hiddeti tuttu, bezirganlara der: Bre kavat oğlu kavatlar, baba dururken oğul eli mi öperler? Dediler: Hanım, bu yiğit senin oğlun mudur? Evet benim oğlumdur dedi. Dediler: Şimdi incinme hanım önce onun elini öptüğümüze, eğer senin oğlun olmasaydı bizim malımız Gürcistan'a gitmişti, hepimiz esir olmuştuk dediler.” (Ergin, 2011: 61). Yine aynı destanda ise geleneksel selam biçimlerinden olan; baş indirip, bağır basmak eylemine yer verilir: “Kazan Bey bakıp temaşa ediyordu. Adam gönderdi Beyrek'i çağırdı. Deli ozan geldi, baş indirdi, bağır bastı, selam verdi.” (Ergin, 2011: 81).

Duha Koca oğlu Deli Dumrul Destanında da Türk toplumundaki geleneksel selamlaşma biçimlerinden biri olan “el öpme”ye yer verilmiştir: “Deli Dumrul sürdü babasının yanına geldi. Babasının elini öpüp söylemiş, görelim hanım ne söylemiş.” (Ergin, 2011: 117). Kağlı Koca oğlu Kan Turalı Destanında da geleneksel fiilî selamlaşma çeşitlerinden olan “el öpme” geçmiştir: “At ayağı çabuk ozan dili çevik olur. Kağlı Koca giderek geldi Oğuz'a çıktı. Kan Turalı'ya haber oldu, baban geldi

dediler. Kırk yiğit ile babasına karşı vardı. Elini öptü, der: Canım baba yarar kız buldun mu?" (Ergin, 2011: 125).

Aynı destanda günümüzde kullanılan veda selamlarından biri olan "Hoşça kalın" ifadesinin karşılığı olan "Esen kalın" ve yine bir veda selamı olan "Uğurun açık olsun" ifadelerine yer verilmiştir: "Kan Turalı der: Baba bu sözü sen bana dememeliydin, mademki dedin, elbette varmalıyım, başıma kakınç yüzüme dokunç olmasın, kadın ana bey baba esen kalın dedi." (Ergin, 2011: 126).

"Kan Turalı kızdı der:

Ya varayım ya varmayayım

Ya geleyim ya gelmeyeyim

Ya kara erkek devenin göğsü altında kalayım

Ya boğanın boynuzuna ilişeyim

Ya kükremiş aslanın pençesinde didileyim

Ya varayım ya varmayayım

Ya geleyim ya gelmeyeyim

Yine görünceye kadar bey baba hatun ana esen kalın"

dedi. Gördüler ki namus için durmuyor, dediler, Oğul uğurun açık olsun, sağ esen varıp gelesin dediler. Babasının anasının ellerini öptü." (Ergin, 2011: 127)

Kanlı Koca oğlu Kan Turalı destanında derviş selamlarından olan "Hu" da bulunmaktadır:

"Alp yiğitler hasmından kaygılanır mı oldu

Sarı elbiseli Selcen Hatun köşkten bakar

Kim baksa aşk ile ateşe yakar

Kan Turalı sarı elbiseli kız aşkına hu” (Ergin, 2011: 130, 132, 133, 134)

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanında da üst makamlarda bulunanlara bir saygı ifadesi olarak da kullanılan “yere yüz koyma” selam biçimine yer verilmiştir: “Günlerden bir gün Yigenek oturup beyler ile sohbet ederken, Kara Göne oğlu Budak ile uyuşamadı. Birbirine söz atıştılar. Budak der: Burada boş laf edip ne duruyorsun, mademki er diliyorsun, varıp babanı kurtarsana, on altı yıldır esirdir dedi. Yigenek bu haberi işitince yüreği oynadı, kara bağı sarsıldı. Kalktı Bayındır Han’ın huzuruna vardı, yere yüz koydu.” (Ergin, 2011: 145).

Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Destanda da selam alıp vermenin Türk toplumunda kişiler arası iletişime başlama da önemli bir yeri olduğu görülmektedir: “Dedem Korkut’u Tepegöz’e gönderdiler. Geldi selam verdi, der: Oğul Tepegöz, Oğuz elinde perişan oldu, bunaldı, ayağının toprağına beni attılar, sana haraç verelim, derler dedi.” (Ergin, 2011: 155). “Basat altınlı gölgeliğini dikip otururken gördüler ki bir hatun kişi geliyor. Geldi içeri Basat’a girdi selam verdi.” (Ergin, 2011: 155) Yine aynı destanda geleneksel selamlaşma biçimlerinden olan “el öpme” eylemi ve bir veda selamı olan “Hoşça kalın” ifadesi geçmektedir: “O hatun kişiye bir esir verdi, var oğlunu kurtar dedi. Hatun aldı, oğlunun yerine verdi. Hem oğlun geldi diye Aruz’u müjdeledi. Aruz sevindi, kudretli Oğuz beyleri ile Basat’a karşı geldi. Basat babasının elini öptü, ağlaştılar, bağıştılar. Anasının evine geldi. Anası karşı geldi, oğlancığını bağına bastı. Basat anasının elini öptü, görüştüler, ağlaştılar. Oğuz beyleri toplandı, Yemeler içmeler oldu.” (Ergin, 2011: 157).

“Basat der: Elbette varırım. Kazan der: Sen bilirsin. Babası ağladı, der: Oğul ocağımyı sahipsiz koyma, kerem eyle, varma dedi. Basat der: Yok ak sakallı aziz baba varırım dedi, dinlemedi. Okluğundan bir tutam ok çıkardı beline soktu, kılıcını omzundan çaprazlama kuşandı, yayını koluna taktı, eteklerini kıvırdı, babasının elini öptü, helalleşti, hoşça kalın dedi.” (Ergin, 2011: 158).

Begil Oğlu Emrenin Destanında da fiilî selamlaşma biçimlerinden olan “el öpmek” ve “boyun kucaklamak” eylemleri bulunmaktadır: “Yine Bayındır Han’dan

adam geldi, acele gelesin diyerek. Sonra Begil geldi, peşkeşini çekti. Bayındır Han'ın elini öptü. Han da Begil'i misafir etti, güzel at, güzel kaftan, bol harçlık verdi.” (Ergin, 2011: 166).

“Meğer Begil'in de orada casusu hazırды. Begil'e haber gönderdi, der: Başınızın çaresine bakın, üzerinize düşman geliyor dedi. Begil yukarı baktı, gör irak yer katı dedi. Oğlancığını yanına getirip söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Ağız dilden Bayındır'a selam ver

Beyler beyi olan Kazan'ın elini öp”

“Burada oğlan babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Baba ne söylüyorsun ne diyorsun

Bağrım ile yüreğimi ne dağlıyorsun

Kalkıp yerimden doğrulmam yok

Yelesi kara cins atıma binmem yok

Arku Beli Ala Dağı avlayarak aşmam yok

Ak alınlı Bayındırım divanına varmam yok

Kazan kimdir benim onun elini öpmem yok.”(Ergin, 2011: 171)

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanında da veda selamlarından “Hoşça kalın”, “Uğurun açık olsun” ifadelerine ve fiilî selamlaşma biçimlerinden olan “el öpmek”, “el bağlayıp selam vermek”, “boyun kucaklamak” a yer verilmiştir: “Segrek sarhoş oldu. Dışarı ayakyoluna çıktı. Gördü ki öksüz oğlan bir çocukla kavga ediyor. Bre noldunuz diye bir tokat birine, bir tokat birine vurdu. Eski dutun biti, öksüz oğlanın

dili acı olur. Birisi der: Bre bizim öksüzlüğümüz yetmez mi, bize niye vuruyorsun, hünerin var ise kardeşin Alınca Kalesi'nde esirdir, var onu kurtar dedi. Segrek dedi: Bre kardeşimin adı nedir? Dedi: Egrek'tir. Şimdi Egreğe Segrek yakıştır, kardeşim sağ imiş kaygılanmam, kardeşiz Oğuz'da durmam, karanlıklı gözümün aydını kardeş diye ağladı. İçeri sohbeta girdi müsaade istedi, beyler hoşça kalın dedi.” (Ergin, 2011: 179).

“Anası burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Kudretli Oğuz beyleri izine varsa sen var

O yiğide yetiştiğinde

Ak boz atın üzerinden yere in

El bağlayıp o yiğide selam ver

Elini öpüp boynunu kucakla

Kara dağımın yükseği kardeş de

Ne duruyorsun oğul koştur” (Ergin, 2011: 181)

“Babası der: Yanlış haberdir oğul, kaçan giden senin ağabeyin değil, başkasıdır, ak sakallı ben babanı ağlatma, ihtiyarcık olmuş ananı sızlatma dedi: Oğlan burada söylemiş,

Der:

“Ela gözlü oğlunuzu görünceye kadar

Bey baba hatun ana esen kalın” dedi. (Ergin, 2011: 182)

“Baba ana ah ettiler. Yerlerinden kalktılar oğul gitme diyerek, gördüler çare olmadı. Elbette o ağabeyimin tutulduğu kaleye varmayınca edemem dedi: Babası

anası sür oğul, uğurun açık olsun, sağ esen varıp gelesin geleceğin var ise dediler. Babasının anasının elini öptü, kara koç atına sıçrayıp bindi.” (Ergin, 2011: 184).

“İki kardeş kucaklaşa kucaklaşa görüştüler. Egrek küçük kardeşinin boynunu öptü. Segrek de ağabeyinin elini öptü. Uşun Koca’ya haberci geldi. Müjde, gözün aydın, oğulların ikisi beraber sağ esen geldi dediler. Koca işitip şad oldu. Gümbür gümbür davullar çalındı. Koca Bey oğullarına karşı geldi. Attan indi, oğulları ile kucaklaşa kucaklaşa görüştü. İyi misiniz, esen misiniz oğullar dedi.” (Ergin, 2011: 189)

Salur Kazan Esir Olup Oğlu Uruz’un Çıkardığı Destanda da şu selam ifadeleri yer bulmuştur: “Uruz’un şefkat damarları kaydadı, kara süzme gözleri kan yaş oldu. Attan indi, babasının elini öptü. Kazan da attan atladı yere indi, oğlunun boynunu öptü. Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at sürdüler, etrafını çevirdiler. Hepsi attan inip Kazan’ın elini öptüler. Yürüyerek kâfire at sürdüler, kılıç vurdular.” (Ergin, 2011: 202). “Kanlı kâfirin elinden babasını çekip aldı. Kudretli Oğuz eline gelip çıktı. Akça yüzlü anasına müjdeci geldi. Kaza benzer kızı gelini Kazan’a karşı gelip elini öptüler, ayağına kapandılar.” (Ergin, 2011: 202).

İç Oğuz Dış Oğuz Asi olup Beyreğin Öldüğü Destanda ise Türk toplumunda selamlaşmanın iletişimin devamlılığı için mühim olduğu gözlenmektedir: “Kılbaş birkaç adamla ata binip Kazan’ın dayısı Aruz’un evine geldi. Aruz da altın gölgeliği dikmişti, oğlanlarıyla oturmuştu. Kılbaş gelip Aruz’a selam verdi.” (Ergin, 2011: 205).

“Kılbaş burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Ben senin dostluğunu düşmanlığını denemeğe geldim.

Kazana düşman imişsin bildim,

Dedi. Kalkıp hoşça kal deyip gitti.” (Ergin, 2011: 206)

“Aruz der ki: Kılbaş’a dedim ki ne zaman ki Kazan evini yağmalatırdı, Dış Oğuz beyleri beraber yağmalardı, beyler gelir, Kazan’ı selamlar giderdi, şimdi suçumuz ne oldu da beraber bulunmadık.” (Ergin, 2011: 207).

“Beyreğe mektup gönderdiler. Beyrek odasında yiğitleri ile yiyip içiyordu. Aruzdan adam geldi, selam verdi. Beyrek selam aldı. Dedi: Hanım, Aruz size selam ediyor, kerem etsin Beyrek gelsin bizi Kazan ile barıştırsın diyor. Beyrek pekâlâ dedi. Atını çektiler, bindi. Kırk yiğitle Aruz’un evine geldi. Dış Oğuz Beyleri otururken girip selam verdi. Beyreğe Aruz der: Biliyor musun seni niye çağırdık? Beyrek der: Niye çağırdınız? Aruz der: Hep şu oturan beyler Kazan’a asi olduk, and içtik. Kur’an getirdiler, sen de and iç dediler.” (Ergin, 2011: 207). “Beyreğin babasına anasına haber oldu. Sarıkları yere vurdular. Beyrek diye çok ağladılar. Kazan’ın elini öptüler.” (Ergin, 2011: 210). “Selam verdiler, sen sağ ol hanım dediler. Bir yiğit aramızdan eksildi, senin yoluna baş verdi, hayatının kanını alalım size ısmarlamış, benim kanımı alsın demiş, ağlamakla bir şey mi olur, kalkıp gel yukarı dediler.” (Ergin, 2011: 211).

7.4. İslamiyet Medeniyeti Etkisinde Gelişen Dönemde Türklerde Selamlaşma

Türk kültüründe İslamiyet’in kabulüyle birlikte birçok değişim yaşanmıştır. “Davranış örnekleri bütün kültür unsurları içinde en çabuk ve kolay değişiklik gösterenlerdir. Kültürlerde görülen değişme de buralardan başlar.” (Güngör, 1997: 54). Dolayısıyla da Türklerde kabul edilen yeni din özellikle insanların davranışlarında çeşitli farklılıklarla ve yeni şekillerle kendini açıkça gösterir. “Açık davranışlardaki farklılaşma, günlük muaşeret ilişkilerinden başlayarak ‘zevk’ konularına kadar geniş bir sahayı içine alır. Selamlaşma bunların tipik örneğidir.” (Güngör, 1997: 55). Selamlaşmanın kişiler arası iletişimde önemli bir başlangıç olduğunu düşünürsek, kültürün ve toplumun etkilendiği her olgudan selamlaşma geleneğinin de etkileneceği düşünmek aşikâr olacaktır. İslamiyet’in Türkler arasında yayılmasıyla beraber Türklerin davranışlarını düzenlemede törenin yanında şeri kurallarda etkili olmaya başlamıştır. Selamlaşmalarda artık dinin etkisi belirgin bir

şekilde kendini gösterir. Artık Türkler de bu etkiyle selam kutsal sayılır ve “Allah’ın selamı” olarak nitelendirilir.

İslam dini selamlaşmaya ayrı bir önem verir. Çünkü İslamiyet dünya üzerindeki insanların tümünün ırk, din, cinsiyet gibi farklarını gözetmeksizin kardeşlik ve huzur içerisinde yaşamasını öğütler. “Dinler içinde selam sözü olarak ‘barış’ dileğini dile getirmede İslamiyet’le Budizm önde sayılır.” (Akalin, 1990: 47). İslamiyet selam kavramının anlam dairesini de genişletmiştir. “İslamiyet’in kutsal kitabı olan Kuran’da ve hadislerde selam; eman, kurtuluş, esenlik, barış manalarına gelir. Selam Esmâ-yı hüsnadan sayılır ve Kuran-ı Kerim’de kırk kadar ayette bu sözcük geçer. Ayet ve hadislerde geçen selamlaşma ifadeleri dinin ana kaynaklarında yer alması sebebiyle manevî değere ve özellikle ayrı dili konuşan Müslümanlar arasındaki iletişimde bir sembol işlevi görmesi bakımından özel bir öneme sahip olmakla birlikte, selamlaşmanın asıl amacı karşılıklı sevgi, dostluk, iyi niyet ve güzel dileklerin açıklanması olduğundan, her dilde bu gayeyi gerçekleştirecek uygun ifadelerle selamlaşma görevinin yerine getirilebileceği açıktır.” (Efendioğlu, 1994: 342).

Türk-İslam kültüründe gündelik ilişkilerin gerçekleştirilmesinde uyulması gereken bir kurallar bütünü vardır. Türklerin İslam dinini kabul etmelerinin üzerinden oldukça fazla zaman geçmesine ve Türklerin çok çeşitli halklarla çok sayıda temaslarının olmasına rağmen, Türk toplumunda bireyler arasındaki ilişkilerde Kuran hükümleri hâlâ geçerliliğini devam ettirmektedir. Çoğunluğunu sünnî Türklerin oluşturduğu bu grup, Kuran’ın kaynaklık ettiği bu kutsal yasaları gündelik hayatlarında ve aile ilişkilerinde değişikliğe yer vermeden uygulamışlardır. Zaten Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleriyle beraber Türk sosyal hayatlarındaki birçok davranışta İslami uygulamaların giderek arttığı görülmüştür. Selamlaşma geleneğinde bu değişim oldukça aşikârdır. Artık selamlaşmalarda Türklerin eski Türk törelerinden gelen bazı genel kaidelerinin yerini İslamiyet’in kabul edilmesiyle zamanla Kuran’ın hükümleri almaya başlamıştır. Selamlaşmalarda artık bu yeni dinin genel hükümleri baskın olmaya başlar. Selamlaşma ritüelinde şu kurallar İslamiyet’in kabul edilmesiyle toplumda belirginleşir: “Herkes her yerde selam

verilmez. Türk-İslam geleneğinde: yürüyen oturana, bir yere giren içeridekilere, atlı yayaya, küçük büyüğe selam verir. Kuran okunurken, ders anlatılırken, ezan okunurken selam verilmez. Oyun oynayanlara, şarkı söyleyenlere, hamamda çıplak dolaşanlara da selam verilmez.” (Akalin, 1990: 47).

7.4.1. Osmanlılarda Selam

“Osmanlı atalarımız tanışınlar, tanımasınlar, ‘Gülümseyiniz, müminin mümine gülümsemesi sadakadır.’ hadisi ve ‘Selamı yayınız.’ tavsiyesi çerçevesinde, karşılaştıkları herkese gülümseyerek selam verirler, tanıdıklarına ayrıca hâl hatır sorarlar, aile efradına (ailenin diğer üyelerine) selam yollarlardı.” (Bahadıroğlu, 2012: 51). Osmanlı toplumunda kişiler arasındaki bu denli samimi hava, Osmanlı devleti bünyesinde bulunan o kadar çeşitli etnik kökene sahip insana rağmen devletin bekasının uzamasını sağlamıştır: “Böylece gönüller birbirine ısınır, geniş anlamı toplumsal bir mutabakat oluşurdu. Osmanlı gerçek anlamda bir barış ve kardeşlik toplumu idi.” (Bahadıroğlu, 2012: 51).

Osmanlı toplumunda bu kardeşlik köprüsünü kuran önemli unsurlardan biri de selamlaşma geleneğinin halk arasında oldukça yaygın olmasıdır. Herhangi bir din, ırk farkı gözetmeksizin tüm halk kişiler arası iletişimlerinde birbirlerine olan sevgi, saygı ve bağlılıklarını çeşitli selamlaşma ritüelleri ile yansıtmaktaydılar. Osmanlı toplumundaki çeşitli selamlaşma biçimleri: el öpmek, etek öpmek, temenna etmek, eli göğse götürerek selam vermek, kandilli temennalar ya da sağ elin önce dudağa sonra alına götürüldüğü şekillerdir.

Ayrıca Osmanlı Türkçesinde selam kelimesi oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir: “Osmanlı Türkçesinde (selam ifadesi) selama durmak, selam ağası, selam başı, selam almak, selam vermek, selamlamak, selamlaşmak, selam çavuşu, selam-sabahı kesmek, selamsız-sabahsız, selamsızda oturmak(Üsküdar’ın bir semti), selamlık alayı, selamlık dairesi, selam topu, selam söylemek, selam yazmak... gibi türleriyle kullanılagelmiştir.” (Akalin, 1990: 47).

Osmanlı toplumunda selamlaşmak için kişilerin birbirini tanıyıp tanımadığı çok da belirleyici değildi. Birbirini tanımayan insanlar arasında da selam alınıp verilir.

Çocuklar selam vermek yerine el öperlerdi. Bu selamlama şekli aynı zamanda küçüklerin büyüklerine karşı gösterdiği bir saygı ifadesi idi. Osmanlılarda farklı bir selamlama şekli de el-etek öpme eylemidir. Ayrıca bu selama biçimine işlev bakımından benzer bir selamlama türü de sağ elin yüreğin üstüne konulması ve temenna edilmesiydi. Osmanlılardaki bu âdet sözlü olarak da gerçekleştirilirdi: “Osmanlılarda eskiden kalma bir âdet vardır: Yolda birine rast geldiğinde veya birinin yanına, bir meclise, bir cemiyete girildiği zaman el göğsün üzerine konulup ‘selamün aleyküm’ yahud ‘merhaba’ denilir. Selam ve merhabayı alan kimse de karşılık olarak ‘ve aleyküm selam’, yahud ‘merhaba’ der.” (Pakalın, 1971: 151).

Osmanlı toplumu içerisinde selamlaşma geleneği halk arasında şu kurallar dâhilinde yapılıyordu: “Yolda selam alıp vermek yahut merhaba demek bir kaideye tabidir, eğer birbirine rast gelenler ahbap, akran iseler kimin evvel selam vermesi yahut merhaba demesi lazım geleceğine bakılmaz, ama ahbap veya akran olmayıp da aralarında –suri ve manevî büyüklük küçüklük gibi bir nispet yani yaşça mertebeye bir fark bulunduğu takdirde selamı iptida büyük verir. Küçük ise selamı tazim ve hürmetle alır. Bazen büyük geçinceye kadar durur. Çocuklar dahi kendilerinden büyük olanlar hakkında böyle yaparlarsa da amca, dayı, büyük kardeş gibi en yakın akrabasından bulunan erkeklerle hocalarının elini öperler. Hizmetkâr makulesi aşağı takım halk ise riayet ve tazime mecburiyet gördükleri adamların eteklerini öperler. Her usul, her âdet zaman ile mekân ile az çok değişir. Bizde de bu selam ve merhaba ile el etek öpme âdeti gitgide değişmiş, başka şekiller almıştır. Elini göğsüne koyup (selamün-aleyküm) veya (merhaba) demek usulü şimdi yalnız ulemadan bir kısım ile dervişlerde ve elleri göğüs yahut –daha tazimli olmak üzere- dizkapakları hizasından başına kadar götürmekten ibaret olan hareket-i mahsusa kaim olmuş ve büyüklük küçüklük baki kaldığı hâlde bütün insan sınıflarına taammüm etmiştir. Temenna edilirken her iki taraf ya ses çıkarmaz, ya (Allah ömürler versin) der. Temenna edenlerden biri büyük, biri küçük ise bu dua yalnız küçükler tarafından edilir. Temennaya (aşinalık) dahi derler. Mertebeye pek büyük olanların temennası ekseriya (iltifat) tabirleriyle tavsif olunur. Temennaya (temenna) denilmesinin sebebi bu hareketle mahabbet temennisi, atıfet temennisi manalarının mündemiç olmasındandır zannolur. El öpmek âdeti yalnız çocuklara bazı taşralılarla yola gidip gelen ehlibba ve

akrabaya münhasır gibidir. Etek öpmek âdetine gelince: bu da şimdi –muayede günlerinde amirlerle memurlar arasında ve erbab-ı hacattan (işi olanlardan) olup da vükela ve ricalden birinin huzuruna giren biçarelerde görüldüğü üzere eğilip elini eteğe götürür gibi uzattıktan sonra çekip temenna etmekten ibaret bir hareket derecesinde kalmakla beraber izzeti nefsinin tanıyanlarca zillet, bu zelilane vaziyete de (eteklemek) tabir olunur. Nitekim şair-i hezilgu Deli Hikmet:

‘Biz ne alçak köpekleriz

Kimi görsek etekleriz.’ demiştir.

Her kavmin kendine mahsus birtakım âdetleri ve adabı vardır. Aklen hikmeten, siyaseten muzır oldukça onlara riayet hamiyet ve milliyet icabıdır. Sebepsiz olarak terk ve ihmal ile sair kavimlerin âdetlerine uymak nefret edilir bir harekettir. Osmanlılarda baş sallama, şapka çıkarmak (bonjur-bonsuvar), (adiyö) demek yoktur; temenna etmek, (Sabahlar yahut akşamlar hayr olsun), (Allah’a ısmarladık), (Tanrıya Emanet Ol), (Uğurlar olsun) demek vardır.” (Pakalın, 1971: 152).

Osmanlı kültüründe Arapça-Farsça selam mektubu anlamına karşılık gelen “selamname-selamiyye” adı verilen bir tür de vardır. “Büyük velilerin türbe ziyaretlerinde okunmak üzere, es-selam diye başlayan bu manzumelere Bektaşî tarikatında da rastlanılmaktadır. Abdulkadir Geylani hazretlerinin türbesinde okunmak üzere Yahya Kemal tarafından yazılan manzume-i selamiyye şöyledir:

Es-selam ey pir-i tarikat es-selam

Es-selam seyyid-i sadat-ı ümmet es-selam

Tekrar mülaki oluruz bezm-i ezelde

Evvel giden ihvana selam olsun erenler.” (Cebecioğlu, 2005: 554)

Selam kavramı Türk kültürüne has birçok durumda karşımıza çıkmaktadır. Selam Mevlevilerde ise sema devreleri arasındaki duraklama anlamına gelir.

“Mevlevi ayinleri dört selam, dört fasıldan ibarettir. Dört durakta dört selam vardır. Bir faslın bitmesine, ‘selam başı’ denir. Dördüncü selamdan sonra şeyh, postundan birkaç adım yürüyerek hırkası ile yani kollarını açmadan sema eder. İnanişâ göre selamın dörtlü türü Muhammet peygamberden kalmadır. Bu inaniş Hz. Muhammed’in kulların günahlarını bağışlatmak için dört kez dua etmesi sebebiyle doğmuştur. Ayrıca, beşinci bir selam daha vardı ki, şeyh neşelenir ve meydancı ile mutrib heyetine niyaz gönderirdi. Bunun üzerine:

Şem-i ruhuma cismimi pervane düşürdüm,

Hayfa dilimi ateş-i suzana düşürdüm,

Bir katra iken kendimi ummana düşürdüm,

Ta’dad edemem derd-i derunum elemim var,

Mevla’yı seversen beni söyletme gamım var.

parçaları söylenmeye başladılar. Buna da “şem’i okutmak” denilirdi.” (Cebecioğlu, 2005: 553).

Osmanlı devletinde iktidar ve saray anlayışı ile ilgili kavramlar Osmanlının kültürel kimliğini yansıtmada önemli bir öneme sahiptir. “Saray sadece padişahın evi olmayıp, aynı zamanda devletin idare merkeziydi. Burada gündelik resmi işler yanında özel hayat da belli bir teşrifat çerçevesinde devam ederdi. Saraya herhangi bir iş için veya ‘arza çıkmak’ için gelen birisi bu teşrifata uygun biçimde hareket ederdi.” (Ertuğ Tarım, 1999: 133). Selamlaşma geleneği de bu genel kurallar içerisinde kendine önemli bir yer edinmişti. “Osmanlılar da ‘selam ağası’ adı verilen, padişah bir yere gittiğinde maiyette bulunup etrafta onun namına selam veren, bir saray memuru var idi. Vezirlerinde aynı adla ifade edilen memurları vardı. ‘Selam çavuşu’ ise; alaylarda padişah ve sadrazam atına binerken ve inerken alkışlamak vazifesiyle mükellef olan çavuş hakkında kullanılan bir tabirdir. Buna ‘duacı çavuşu’ da denilirdi. Bu alkışa maiyetinde bulunanlar ‘hu’ diye mukabele ederlerdi. Sarayda bizzat padişahı alkışlamak için selam çavuşu istihdam olunduğu gibi devlet

erkânından bazılarına da selam çavuşu tayin olunurdu.” (Ertuğ Tarım, 1999: 134-135).

Osmanlı devletinde resmî törenlerde de selamlaşma ritüeline rastlanmaktadır: “Divan-ı Hümayun toplantıları esnasında vezirler arasında sonra gelen vezir, kendisinden önce gelene selam verir, duran vezirin selam ağası yüksek sesle selam alırdı. Bu şekilde selam alıp vermek bu merasim esnasında sadece vezirlere mahsustu. Yeniçeri ağası ise her bir vezir geldikçe atını biraz ileriye sürüp yerine dönerek karşılama yapardı. Bu şekilde bütün vezirler gelip selâm yerlerinde dururlar ve bâb-ı hümayun açıldıktan sonra içeri girerlerdi. Kazaskerler ve defterdarlar içeri girdikten sonra vezirlerden önce divanhaneye girmezler beklerlerdi. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası vezirleri orta kapıdan karşılayıp selamladıktan sonra önlerinde yürüyerek kubbe altına götürürlerdi. Alay-ı hümayunlarda da görüldüğü gibi Osmanlı teşrifatında farklı rütbedekiler küçükten büyüğe, birbirine yakın mertebedeki rütbe sahipleri söz konusu olduğunda kendi aralarında büyükten küçüğe doğru bir sıralama takip ederlerdi.” (Ertuğ Tarım, 1999: 134-135).

Bu dönem içerisinde Türklerin kültürleri, gelenekleri ve yaşayışları ile ilgili birtakım bilgilere de bizzat yabancıların yazmış olduğu eserlerden vâkıf olmaktadır. Ah. Djevad “Yabancılara Göre Eski Türkler” adlı eserinde Osmanlı devleti döneminde İstanbul’u ve Anadolu’yu ziyarete gelen bazı seyyahların Türkiye ve Türkler hakkındaki objektif gözlemleri sunulmaktadır. Anlatılanlarla saray efradının ve halkın yaşayışları gözler önüne serilmektedir. Bizim inceleme alanımızın o dönem Türklerde var olan selamlaşma geleneği olması sebebiyle biz yazılanlar arasında bu geleneği yansıtan ibarelere dikkat edeceğiz. Yabancılar Göre Eski Türkler’de onun gözlemlerinden de yararlanan Par Monsieur de Thevenot, sarayı ziyareti sırasında Türk sultanının onu nasıl karşılandığını ve selamladığını şu şekilde aktarır: “Sultan o kadar güzel ki böylesini ne İngiltere’de ne de Almanya’da gördüm. Onunki kadar seyredilmeye layık, güzel denilebilecek bir yüz hatırlamıyorum. Beni karşılamak üzere ayağa kalktı ve memleketinin âdeti gereğince elini kalbine götürerek selamladı. Ama selamı öyle muhteşem ve asilâne idi ki saray terbiyesi bile bunu bahşetmiş olamazdı. Bu tabiatın bir eseri idi.” (Djevad, 1978: 21).

Aynı eserde Elisée Reclus Anadolu Türklerinin ırki hususiyetlerini anlatırken Onların kendilerini selamlama biçimlerine de değinmektedir: “En şüpheli ve kuruntuluları da dâhil hiçbir seyyah var mıdır ki Türk köylülerinin samimi ve hasbi kabulüne mazhar olmuş, bulunmasın. Yabancı görünür görünmez, onu kabul etmek mevkiinde olan aile reisi derhâl yanına gelerek nazikâne ve mütebessim bir eda ile selamlar, atından inmesine yardım eder, evin şeref köşesine koyduğu en kıymetli halıya oturtur ve hizmet edebilmiş olmanın huzur ve şevki içinde yemeğini hazırlamaya başlar.” (Djevad, 1978: 52).

Yukarıda yabancı seyyahların gözlemlerinden hareketle Türk milletinin münasebette bulunduğu kişiyi selamlarken kendi mevkilerini ve karşısındakinin dinî durumunu bir yana bırakarak gayet nazik ve samimi bir tarzda bu geleneği ifa ettikleri görülmektedir. Anlatılanlardan saray efradında da taşralı halkta da aynı hoşgörülü düşüncenin var olduğu anlaşılmaktadır.

Albert Howe Lybyer adlı seyyah ise bir saray merasiminde bulunduğu sırada gözlemlerini: “Topluluğun en göze batan tarafı meydanın bir tarafında uzun bir saf hâlinde duran birkaç bin yeniçeri idi. O kadar sessiz ve kıınıdamadan durabiliyorlardı ki, uzaktan kendilerinin insan veya heykel olup olmadıklarına bir türlü karar vermeden nihayet biri selamımı söyledi. Bütün başların selamımı iade etmek üzere eğildiklerini gördüm.” (Djevad, 1978: 203) şeklinde anlatır. Saray merasimlerinde selamlama kısmında bu işle görevlendirilmiş olan selam ağası yukarıda bahsedilen merasimde de kendini göstermiştir.

Robert Mantran’ın “16.-17. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat” adlı eserinde ise Türklerin gündelik hayat sırasındaki birçok eylem ve hareketinin dinsel etkiler içerdiği şu şekilde ifade edilir: “Gündelik faaliyetleri, hayatı dinin damgasını taşır. Gündelik ibadetini yapmakta kaçınamayacağı gibi, hiçbir Müslüman işine, en azından besmelesiz başlayamaz; sokakta veya iş yerinde bir dostla karşılaşması veya konuk gelmesi, Allah’ın adını zikretmeyi gerektirir.” (Mantran, 1991: 173). Burada Müslüman Türklerin gündelik hayatın her aşamasında, selamlaşma sırasında bile, dinin etkisini yansıttıkları görüşüne değinilir.

Aynı eserde Türklerin gündelik hayatının işleyişi: “Günün ritmi yavaştır, acelesizdir. Telaş bilinmemekte, bunun tamamen tersine dostlarla, komşularla, meslektaşlarla olan selamlaşmalarda, iş konuşmalarının, pazarlıkların uzayıp gitmesinde uslu bir yavaşlık görülmektedir: hiçbir şey aceleyi gerektirmemekte, her şey bir sonuca varmaktadır, Türklerin pratik felsefelerinin ifadesi buradadır.” (Mantran, 1991: 202) cümleleriyle anlatılır. Türklerde her hareketin, en basitinden ikili ilişkilerde selamlaşma ritüelinin bile, bir dinginlik içinde gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Bu durumun sebebi ise “Türk manevî açıdan ağır davranmaktadır, ama bu onun hiç olmazsa yere sağlam basmasını sağlamaktadır.” (Mantran, 1991: 202) düşüncesine bağlanmıştır.

H. A. Munro Butler Johnstone’ nun 19. yy da yazmış olduğu “Türkler” eserinin birinci kısmını Türk nezaketinin anlatıldığı bölüm oluşturur. Eserin girişinde Türklere Avrupalılarca atfedilen barbar sıfatının yersizliğine değinilerek, Türklerin son derece vakur ve kibar olduğu ifade edilir. Eserde Türklerin selamlaşma biçimleri hakkında ise: “Bir Türk’ü tanımak için dış görünüşteki ilk işaret, sağ ellerini dudaklarına götürüp sonra alınlarına değdirerek verdikleri selamdır. Doğu’da yaygın olan bu selam saygı işaretidir. Bu, selam verdiğiniz şahsın elini dudaklarına götürüp sonra alnınıza koyduğunuz anlamına gelir. Bu selamlaşma sadece zerafet alameti olmakla kalmaz aynı zamanda birisinin komşusuna karşı, kendi kendisine saygıyla da uygun düşen, saygı ve bağlılık ifadesidir.” (Johnstone, 2009: 5-6). Türklerin selamlaşma sırasındaki hâl ve hareketleri ise şu şekilde açıklanır: “Türklerde hemen göze çarpan bir özellik de selam verirken son derece ciddi ve terbiyeli olmalarıdır. Saygı ifadesi olan selamın verilmesi esnasında selamı veren şahsın da saygılı olması gerekir. Türklere göre Frenklerde olduğu gibi selam verirken gülümseyerek kaş, göz oynatarak yılışık yılışık sırtmak selamın kendisi ile bağdaşmaz.” (Johnstone, 2009: 6-7). Yani Türklerde selamlaşmada esas ilke karşı tarafa saygısını bildirmektir. Yazar bu düşünceyi de şu ifadeleriyle destekler: “Doğu tarzı selamlaşma saygı esası üzerine oturtulmuştur. Kendisine ve muhatabına saygı işte bu, Osmanlı’nın aynı yapıdaki tabiatında kökleşmiştir.” (Johnstone, 2009: 8).

Ayrıca Munro Butler Johnstone Türklerde veda selamının oldukça kısa tutulduğunu, ev sahibinin bu anlamda lüzumsuz meşgul edilmediğini eserinde ifade eder. Türklerin bu tutumunu Frenklerle karşılaştırır: “Konunun bu cihetini bitirmeden önce, Türklerin nezaketinin dış görünüşe yansıyan tarafı ve fiziki görüntüleri ile ilgili en çok hayran olduğum özellikleri ile ilgili bir söz daha söyleyeyim: Evinizde sizinle sohbet eden bir Türk gerekli ayrılma müsaadesi alınca onun ne kadar süratle evinizi terk ettiği dikkatinizi hemen çeker. Bunun sebebi, ev sahibini gereksiz olarak ayakta bekletmenin onlar için bir kabalık olmasıdır. Bu davranışın bütün bir önemini düşünüp Avrupalıların bir evden ayrılırken çok sık olarak başvurdukları eza verici ‘son sözler’ faslı ile karşılaştırın. İkinci merasim üstün düşman kuvvetleri karşısında mağlup olup zor ve riskli bir geri çekilmeye benziyor.” (Johnstone, 2009: 8).

Osmanlı ordusunda tıpkı diğer milletlerin orduları gibi selamlaşma eylemi bir kurallar dâhilinde gerçekleştirilmekte idi: “Osmanlı ordusunda, yalnız yeniçeriler, özel bir tarikat selamı olarak ellerini çaprazlama omuzları üstüne koyarlardı. Bizim, şimdiki uluslararası asker selamını resmen, III. Selim zamanında, yeniçerilerin kaldırılıp Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) ordusunun kurulmasıyla Batılılardan aldığımız bellidir. Ancak çok uzun zaman ordu içinde de sözel olarak ‘Selamün Aleyküm’ devam etmiştir. Yeni bir düzen için canından olan III. Selim ve daha nice reformcu, ordu içinden Allah’ın selamını çıkaramamıştır. Bunun için tam yüz yıl geçmesi gerekiyordu. Şöyle ki; Abdülhamit dönemi, 1909, Meclis-i Mebusan’a karşı şeriatçı isyanı bastırmak üzere Rumeli’den gelen ünlü Hareket Ordusu’nun Kurmay Başkanı Kol Ağası Mustafa Kemal’dir. Yeşilköy’de orduyu ilk teftişi sırasında, kır atının üzerinden iniyor ve karşısında dimdik duran askere, orduda ilk kez ‘Merhaba Asker!’ diye selam veriyor.” (Anger, 1994: 156).

Türkler arasında İslamiyet’in yayılmasıyla beraber selamlaşma geleneğindeki değişim az çok yukarıda ifade edilmiştir. Artık Türklerde kişilerin birbirleri ile selamlaşmaları sırasında kullandıkları ifadeler aynı dine mensup olduğunun bir göstergesi olmuştur. Bu duruma uygun olarak da Türklerdeki selamlaşma anlayışı

Kuran ve hadis kaynaklı olmaya başlar. Osmanlı toplumunda bu durum daha net bir şekilde görülmektedir.

İslam dininin barış ve huzur kavramlarına verdiği önem Osmanlı toplumunda da kendini gösterir. Kardeşliğin ve dostluğun kol gezdiği bu toplumda kişilerle selamlaşılırken muhatabın dinî ve irki yapısına bakılmaz. Her insan selamlaşmaya değer gözüyle bakılır.

7.5. Batı Medeniyeti Etkisinde Gelişen Dönemde Türklerde Selamlaşma

Türk kültüründe önemli bir medeniyet değişikliği de Batı medeniyetinin tesiri altında kalınmasıyla başlamıştır. Bu durumun en önemli sebebi Osmanlı Devleti'nin askerî yenilgiler alması, bu duruma bağlı olarak da birtakım alanlarda Avrupa'nın gerisinde kalındığının kabul edilmesi ve 18. yüzyıl itibariyle de yenilileşme hareketleriyle bu durumun telafi edilmeye çalışılmasıdır. Avrupa'daki gelişmeler temel alınarak devleti geri kalmaktan kurtaracak olan bu yenilileşme hareketleri öncelikle askerî ve siyasi alanlarda kendine yer bulsa da zamanla bu hareketler sosyal alanda da çeşitli değişikliklere sebep olmuştur. "19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma çabaları, siyasal olduğu kadar, toplumsal değişimi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı'da yeni bir zihniyet oluşumuna, devlet örgütlenmesine ve toplum inşasına da kaynaklık eden Batılılaşma, başlangıçta askerî alanlarla sınırlıyken, zaman içinde devletten topluma doğru gelişme göstermiş; ideoloji arayışından gündelik yaşam tarzının değişimine kadar hemen her alandaki kültürel değişimin adı olmuştur." (Metin, 2010: 37). "Tanzimat'la birlikte Batı'dan aktarılan yenilikleri en genel ifadeyle, siyasi alanda merkezî bir devlete ulaşmak, askerî alanda düzenli, sürekli bir ordu kurmak, sosyal alanda bireylere özel mülkiyet hakkı tanımak, sosyo-kültürel alanda ise Batı'nın günlük kültürünü, bir başka ifadeyle adab-ı muâşeretini toplum hayatına aktarmak olarak belirleyebiliriz." (Meriç, 2007: 32).

Avrupalı tarzda yaşam ve davranış biçimleri ilk olarak kendini devletin üst tabakasında, protokollerde kendini gösterir: "Bunda Avrupalı elçilerin mahiyetlerinde getirdikleri bilgin ve sanatkârların, Osmanlı yönetici ve halka batı

yaşam tarzını tanıtmaya ve benimsetmede önemli katkıları olmuştur.” (Metin, 2010: 39). Yani yenilileşme hareketlerinde izlenen yol saraydan halka doğrudur. “Batılılaşmanın en katı ve toplumsal süreklilikte kırılma noktaları olarak kabul edebileceğimiz davranışlar ilk önce ve en keskin şekilde protokollerde yaşanmıştır.” (Meriç, 2007: 12). Çünkü saray ve çevresi bu dönemde yeniliklerin halk tarafından benimsenmesinde, içselleştirilmesinde önemli bir işleve sahip olmuştur.

Batılılaşma sürecinin toplum yaşamına aksiyale beraber birçok alanda değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu sebepten “Davranış örnekleri bütün kültür unsurları içerisinde en çabuk ve kolay değişiklik gösterenlerdir. Kültürlerde değişim de buralardan başlar.” (Güngör, 1997: 54). Dolayısıyla bu değişimlerin de ilk yansıtıcısı gündelik davranışlar olacaktır. Gündelik hayatta kullanılan davranış biçimlerinin Avrupalı tarzda olmasını sağlamak için Osmanlı toplumuna Batılılaşmanın sosyal hayattaki pratik karşılığı çeşitli yazarların eserleriyle ve makaleleriyle verilme yoluna gidilmiştir. Ahmet Mithat Efendi’nin, Abdullah Cevdet’in ve Lütfi Simavi’nin adab-ı muaşeret konusunu ele alan eserleri bunların başlıcalarını temsil eder. İşte bu “Adab-ı muaşeret kitaplarının en önemli fonksiyonu, Osmanlı insanına kamusal alanı ve özel alanı yeniden ve nasıl şekillendireceğinin bilgisini vermesidir. Adab-ı muaşeret kitapları, Osmanlı aydınının kabul ettiği Avrupa formatlarına göre yaşama biçiminin bilgisini verirken, bu bilginin yaygınlaşmasına da neden olmuştur. Bu durumda adab-ı muaşeret kitapları bir anlamda sosyalleşmeyi hızlandırırken, bu konudaki değişimin ilk örneklerini göstermesi açısından da önem taşımaktadır.” (Meriç, 2007: 56).

Adab-ı muaşeret kitapları, sosyal hayatın düzenlenmesinde önemli bir işleve sahiptir. Toplum içerisinde yaşayan insanların sosyal hayatta birbirleriyle olan münasebetlerinin düzenlendiği bu eserler sosyal hayatın süreklilik taşıyan öğeleridir. Bu kitaplar bu özellikleri nedeniyle bizlere toplumda yaşanan değişikliklerin yansıtılmasında önemli ipuçları verirler. Türk kültüründe Batı’nın etkisinde kaldığı bu dönemlerde adab-ı muaşeret kurallarından yaşanan birtakım değişikliklerde bu eserler yoluyla kolayca takip edilebilmektedir: “Moderleşme sürecinde toplumsal değişmeye paralel olarak sosyal alanda değişen davranışlardan biri de, karşılıklı

iletişimin ilk hareketi olan “selamlaşma” dır.” (Meriç, 2007: 130). Çünkü selamlaşma günlük muaşeret ilişkileri içerisinde her kültürün insanını ortak paydada buluşturması bakımından önemli bir kültür unsuru görevi görmektedir. Dolayısıyla toplumda yaşanan her değişim ve yenilik selamlaşma ritüelinde kuşkusuz kendini gösterecektir.

Türk toplumunda görülen medeniyet değişikliği ile beraber artık selamlaşma ritüelinde Batı tesirinin olduğunu Mükemmel ve Resimli Adab-ı Muaşeret Rehberi”nde Abdullah Cevdet şu şekilde ifade eder: “Şimdi bizi işgal edecek selam; bugün Avrupa ve Amerika’nın muasır akvamında mer’i [olan] selam tarzıdır.” (Abdullah Cevdet, 1927: 109). Bu dönemde selamlaşma geleneğinin ifasında çeşitlilik artmıştır: “Selamın muhtelif şekilleri vardır: Baş selamı, şapka selamı, musafaha suretiyle el selamı, reverans ismiyle maruf olan vücut selamı ve sabah, akşam ve gece lisanen söylenen dil selamı bu eşkâl-i ammenin mühimlerini teşkil eder.” (Adab-ı Muaşeret, 1926a: 3886). Yukarıda ifade edilen selamlaşma çeşitlerinden bir kısmı Osmanlı toplum yapısında önceden beri var olan ritüellerle örtüşürken bir kısmının da Osmanlı toplum yapısında karşılığı olmadığı görülmüştür. Adab-ı muaşeret kitaplarında bu tip selamlaşma türleri halka aktarılırken anlaşılır olması için toplum tarafından bilinen davranışlardan yola çıkılmıştır: “Ahmet Mithat Efendi’nin aktardığı ve selamlaşma çeşitlerinden saydığımız; kol vermek, reveranslar da Osmanlı toplum yapısında karşılığı olmayan tavırlardandır. Ahmet Mithat Efendi de bu konuda zorlanmış ve bu selamlaşma çeşitlerini, anlaşılır olması için geleneksel tavırlarla örneklendirmeye çalışmıştır. Ahmet Mithat Efendi, erkeklerin ve kadınların reveranslarını bütün ayrıntıları ile tarif etikten sonra, kadınların reveranslarını daha çok beğenir ve uzaktan bakıldığında ‘zannolur ki gerisin geriye uçacaklar’ şeklinde tarif eder. Ahmet Mithat Efendi, erkeklerin reveranslarını ise geleneksel dönemde yapılan ve ‘boyun kesmek’ veya ‘boyun eğmek’ diye tabir olunan selamlaşmalara benzetir.” (Meriç, 2007: 61). Lütfi Simavi de Teşrifat ve Adab-ı muaşeret adlı eserinde Avrupalıların kadınları selamlama biçimlerinden olan el öpme bahsini anlatılırken Türk toplumunun bünyesinde bulunan davranışlardan yola çıkmıştır: “Ceddin, ebeveynin, akrabamızın büyüklerinin, ulema ve meşayih-i kiramın ve muallimlerimizin elini öpmek adat-ı müstahsene-i milliyemizdendir. Herkesçe

malum olduğu vechle eli elimize alarak evvela dudağa ve badehu alnımıza götürürüz.” (Lütfi Simavi, 1923: 7).

Batı medeniyetinin tesirinin etkili olduğu selamlaşma biçimlerinden biri: şapka selamıdır. Çünkü Osmanlı toplumunda şapka kullanılmazken fes ile eğilerek, temenna edilerek yapılan bir selamlama şekli var idi. 25 Kasım 1925’ te Türkiye Cumhuriyet Devleti’nde Şapka Kanunu’nun çıkmasıyla bu selamlaşma şeklinin halk arasında oldukça yaygınlaştığı görülür. Hatta bu durum o kadar abartılmıştır ki Abdullah Cevdet bu durumu şu cümlesiyle eleştirme yoluna gitmiştir: “Bizde şapka kanunu çıktıktan sonra bizim de şapka çıkarmaktan ve hafif eğilmekten başka bir selam tarzımız kalmamıştır.” (Abdullah Cevdet, 1927: 109). Ayrıca şapka ile selamlama şeklinin nasıl olması gerektiğini Abdullah Cevdet eserinde resimlerle kamuoyuna anlatmıştır. Bir bayanla karşılaştığında şapka ile nasıl selam verilir, at üzerinde şapka ile selam verilir iken hangi kurallara riayet edilir bu tip soruların cevabı bu resimlerle ve buna ek olarak anlatılanlarla Türk halkına aktarılmıştır. Resimlerle tam olarak ifade edilemeyen bazı hususlarda şu şekilde açıklanmıştır: At üzerinde iken; “Şapka çıkarmaksızın böyle el ile selam vermek dostlar hakkında caizse de onlara karşı da yapılmaması müreccahtır. Hakiki nezaket teklifsiz dostlardan birine rast gelindiği vakit şapka çıkararak selam vermeyi istilzam eder.” (Abdullah Cevdet, 1927: 49).

Şapka ile selam verilirken dikkat edilmesi gereken kurallar yine o dönem dergilerine sık sık konu olmuştur. Bu dergilerde Türk halkının yabancı olduğu bu selamlaşma şekli tüm teferruat ile anlatılır: “Şapka selamı mutlaka sağ el ile yapılır. Şapka baştan çıkartılırken tehalük ve isticlal gösterilmelidir. Selam verirken şapkayı omuz hizasından aşağı indirmek katiyen caiz değildir. Yolda birisiyle görüşürken şapka çıkarıldığı zaman, eğer fazla hürmet göstermiş olmak üzere baş açık durmak lazım geliyorsa, şapkayı gözlerin hizasında tutmalı ve her hâlde hiçbir zaman omuz hizasından aşağı indirmemelidir.” (Adab-ı Muaşeret, 1926a: 3886-3887).

Şapka çeşitlerinin, şapka ile verilen selamın uygulamasına birtakım etkileri mevcuttur: “Melon Şapka, hasır şapka, silindir şapka vesaire şapkalar kenarlarından tutularak kaldırılır. Fötür şapkalarla, yumuşak şapkalar da tepelerinden tutularak

çıkarılır. Bir de selam vermek için şapka çıkarıldıktan sonra evvela tuttuğumuz noktayı değiştirip, başka bir tarafından tutmak veya hokkabazın el çabukluğunu taklit eder gibi parmaklar arasında çevirmek pek ayıp ve gülünç olur.” (Adab-ı Muaşeret, 1926c: 85).

Kime selam verecek olursanız olun eğer başınızda şapka var ise şapkayı başınızdan çıkarmak suretiyle bu selam verme işlemini gerçekleştirmeniz gerekmektedir: “Bazı kimseler ellerini şapkalarının kenarına kadar götürüp geçmekle iktifa ederler. Ve şapkayı başlarından çıkarmazlar. Her kime karşı yapılırsa yapılsın bu tarz-ı hareket büyük bir nezaketsizlik ve hatta küstahlık addedilir.” (Adab-ı Muaşeret, 1926a: 3887). Selamlaşma anında başınızda şapkanız var ise muhatabınızın cinsiyetini de gözetmeksizin şapkanızı çıkarmanız lazım gelir. Bu karşı tarafa saygınızı bildirmek amacıyla yapılan önemli bir tutumdur. Bu durumun aksi tutumu karşı taraf için ise önemli bir terbiyesizlik ve saygısızlıktır. Lütfi Simavi’de bu durumu şu ifadeleriyle destekler: “Şapkalı bir adamın Türkleri selamlarken şapkasını çıkarmayarak temenna etmesi noksanı-i terbiyesini gösterir. Fikr-i acizanemce bunlara verilecek en iyi ders iade-i selam etmemektedir.” (Lütfi Simavi, 1923: 17). Bu durumun tek istisnası zabitlerdir. “Zabitler sokakta bil-istisna herkese karşı yalnız el selamıyla iktifa etmek mecburiyetinde buldukları hâlde yalnız kadınları selamlarken kasketlerini kaldırmaları lazım gelir.” (Adab-ı Muaşeret, 1926a: 3887). Ahmet Mithat Efendi ise bu görüşlerden farklı olarak kimi zaman şapka çıkarılmadan selam verilebileceği düşüncesini savunur. “Bunun en hafifi yalnız sağ elini şapkaya götürüp, kenarını tutmaktan ibarettir.” (Doğan, Gurbetoğlu; 2001: 136).

Bir bayanla selamlaşma anında ise şapkanın mutlaka baştan çıkarılması gerekmektedir: “Bir efendi bir hanımla konuştuğu vakit mutlaka şapkasını çıkarmalı ve hanımın şapkasını giymeye davet edinceye kadar şapkasını elinde tutmalıdır. Terbiyeli bir hanım şapkasını giymesini derhâl efendiye rica eder. Bir erkeğin şapkası başında bir kadınla konuşması kadına sarih hürmetsizliktir. Ve adab-ı muaşeret merdududur.” (Abdulah Cevdet, 1927: 114).

Cenaze alayı veya alay sancağı geçerken ya da bir mabete, kutsiyeti olan bir mekâna girerken de erkekler şapkalarını çıkarmak suretiyle selamlama ritüelini gerçekleştirirler. Fakat bu durumlarda selamlamaya baş eğme hareketi eklenmez. Şapka selamlarının genelinde ise şapkanın baştan çıkarılmasıyla bu selamlaşma ritüeli bitmez. Şapkanın çıkarılmasının ardından selamlanacak kişinin mevki ve itibarına göre bir baş hareketiyle şapka selamı desteklenir.

Şapkayla selamlama şekillerinde Avrupalılarda çeşitlilik daha da artmaktadır. Halkın asilleri geçiş törenlerinde selamlamaları da şapkalarını topluca çıkarmak ve sallamak suretiyle yapılır. Şapkalarını ya ellerinde ya da bastonlarının ucuna takarak havaya kaldırır ve sallarlar. Böylece selamlama esnasında saygılarını da ifade etmiş olurlar: “Kral ve imparator gibi meratib-i beşeriyenin en yükseklerinde bulunan zevatın alay suretiyle esnayı-ı mürurunda halkın onu selamlaması şapkalarını kâmilin çıkardıktan sonra havada dahi sallamak ile tekemmül eder. Hatta bazı kimseler şapkalarını bastonlarının ucuna kondurarak havaya kaldırır.” (Doğan ve Gurberoğlu, 2001: 136).

Batı medeniyetine dâhil olmadan da var olan selamlama çeşitlerinden biri olan ayağa kalkarak muhatabın selamlanması yine bu dönem adab-ı muaşeret konusunu içeren metinlerde tarif edilen bir diğer selamlama şeklidir: “Bir bahçede veya umumi bir yerde otururken tanıdığımız bir kimsenin size doğru geldiğini görürseniz, ayağa kalkıp selamlamanız gerekir.” (Adab-ı Muaşeret, 1926a: 3888).

Tüm bunların yanında selam adabı, selamlanacak muhatabın yaşına, mevkisine, cinsiyetine, bulunulan mekâna bağlı olarak değişiklik gösterir. Selamlaşma esnasında muhatabın yaşı dikkate alınarak hareket edilmelidir: “Selamlanan zatın vaziyet ve mevki-i nazar-ı itibare alınmalıdır. Yaşlı bir zata karşı, bir delikanlıya [karşı] yaptığımız tarzda hareket edemezsiniz. İhtiyar zat için selamınız daha derin, daha ta’zimkarane; delikanlı için daha serbest, daha teklifsiz, daha dostane olur. Yaşlı bir kadın önünde genç bir kadın [selam verirken] bedeninin yukarı kısmıyla büyücek bir kavis ta’zim resm eder.” (Abdullah Cevdet, 1927: 110).

Selamın önce yaşça küçükler tarafından mı yoksa yaşça büyükler tarafından mı verilmesi de o dönem çok konuşulan adab-ı muaşeret suallerinden biridir. Çünkü Osmanlı toplumunda selamın yaşça büyük tarafından verilmesi söz konusu iken Batılılaşma sürecinde Avrupalılardaki gibi yaşça küçük olanın önce selam vermesi uygun görülmüştür. Dolayısıyla bu durumda toplum üzerinde bir ikilem yaratmıştır. Bu ikileme o dönem adab-ı muaşeret konulu eserlerinde şöyle bir çözüm getirilmiştir: “Selamı evvela küçükler büyüklere vermelidir. Bizim buralarda dahi asker beyinde bu kaide cari ise de asker gayrında selamı büyükler verip küçükler kabul ediyorlar. Avrupa’da ise selamı küçükler verip, büyükler kabul eder. Sokakta küçüklerin büyüklere selamı şapka çıkarmak suretiyle olur. Bunun en hafifi sağ elini şapkaya götürüp kenarını tutmaktan ibarettir. Biraz daha ihtiramlı davranmak lazım gelirse ise selam verilen adama doğru rub’ daire kadar dönülür. Ondan sonra şapkayı çıkarmaya davranmak ve biraz kaldırmak ve kaldırdıktan sonra ön tarafına doğru uzatmak ve bhusus yere doğru indirmek tazimin derece derece artması demektir.” (Doğan, Gurbetoğlu; 2001: 136). Türk kültüründe bu dönemde artık Avrupalı selamlaşma tarzları yaygınlaşmaya başladığına göre toplumda giderek küçüğün büyüğe önce selam vermesi anlayışı kabul edilir olmuştur. Fakat bu tutumunda bazı istisnaları mevcuttur: “Küçüğün büyüğe selam vermesi usulünün yalnız bazı istisnaları vardır. Mesela: bir ihtiyar yanında kadın bulunan bir genci ondan evvel selamlamak mecburiyetindedir.” (Adab-ı Muaşeret, 1926a: 3887).

Selam adabında selamlaşan şahısların mevkileri de önem arz etmektedir: “[Selamlaşılırken] bunlardan biri haseb ve neseb veya içtimai bir şeref ve mevkiyle mütemeyyiz [edilen] ise madun, mafevki selamlar.” (Abdullah Cevdet, 1927: 110). Her durumda memurun üstünü derhâl selamlaması gerekmektedir. Altın üstü selamlaması özellikle de askerlik mesleğinde oldukça önem arz etmektedir. O dönemde bu selamlama biçimi şu şekilde tarif edilmiştir: “Mafevkin önünden geçip giderken temenna ederiz. Temenna şu suretle yapılır: Sağ el açık ve parmaklar bitişik ve dâhile doğru hafifçe büyük olarak şahadet parmağının ucu sağ kaşın bir parmak yukarısı hizasına kadar kaldırılır. Bu vaziyette sağ kol bükük olduğu hâlde vücuttan uzakça bulundurulur. Bir müddet bu vaziyet muhafaza edildikten sonra sağ kol

serbestçe yana indirilir. Bu esnada sol kol sallanmaz. Nazar-ı ma-fevke müteveccih bulunur.” (Hizmet, 1920: 79).

Bazı durumlarda nezaket icabı üst mevkideki zatın alt mevkide olan zatı selamlaması gerekebilir. “Bir general yanında kadın bulunan bir mülazıma tesadüf ettiği zaman mülazımdan evvel general selam verir. Sivil memurlarda öyle yaparlar. Bunun sebebi kadına karşı refakat ettiği erkeğin ehemmiyetini göstermek ve erkek[i] de kadının yanında küçük düşürmemek endişesidir.” (Adab-ı Muaşeret, 1926a: 3887).

Selam adabının biçimlenmesinde cinsiyet faktörü de etkilidir. Özellikle Batılılaşma girişimiyle beraber kadının dış mekânda daha sık görülmesiyle sosyal hayattaki yerinin belirginleşmesi selamlaşmalar sırasında birçok sıkıntı doğurmuştur. Bu sıkıntıların en önemli sebebini Osmanlı toplumunda görülen haremlik selamlık anlayışı neticesiyle kadınların erkeklerle aynı ortamda bulunmamaları ve dolayısıyla selamlaşma olanaklarının olmaması oluşturur. Çünkü kadınların erkeklerle yeni yeni aynı alanları paylaşmaları ile beraber erkeklerin kadınlara selam verip vermeyeceği, vereceklerse bunu hangi şekilde ve nasıl yapacakları o dönemde yaşanan önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu sorunların çözümünde ise Batılı ölçütler temel alınmış ve bu durum örneklendirmeler yoluyla halka aktarılmıştır. Dolayısıyla Türk halkının kültürüne kadınlara selamlaşma usulü yeni girdiği için adab-ı muaşeret kitaplarında bu tutumun izahına oldukça fazla yer ayrılmıştır.

Adab-ı muaşeret kitaplarında erkekler tarafından kadınların nasıl selamlanmaları gerektiği şu şekilde halka anlatılır: Sokakta veya başka bir mahâlde bir erkek daha önceden tanıdığını bir bayanla karşılaşırsa, mutlaka önce erkeğin bayana selam vermesi gerekmektedir. Sadece İngiliz toplumunda bu durumun aksi görülür. “Kesb-i muarefe edilen bir madama sokakta rast gelindiği vakit evvel-be-evvel erkeğin tazimkarane bir tarzda selam vermesi lazımdır. Bu usul İngiltere’nin gayrı Avrupa’nın her yerinde caridir. İngiltere’de evvela kadınların selam vermeleri intizar olunur.” (Lütfi Simavi, 1923: 17). İngiliz toplumunda ise kadının öncelikle bir bakışıyla bir tebessümüyle erkeğe selam vermesi için müsaade göstermesi gerekir. “İngiliz âlemlerinde kadın bir teveccüh veya tebessüm ile erkeğe selamın lüzumunu

göstermeyince sokaklarda kadına selam verilmez.” (Doğan ve Gurbetoğlu, 2001: 138).

Erkekler selamlama ritüelini uygularken kadının yaşına, fiziki özelliklerine bakmaksın önce kendisi bayanı selamlar. Sadece erkeğin bulunduğu makamın oldukça yüksek olduğu hâllerde bu kaide bozulabilir. “Bildiği bir kadına sokakta rast gelince selam vermek lazım gelip gelmeyeceği bahsinde itilaf vardır. Selam verilecek olur ise mutlaka küçükten büyüğe selam vermek suretinde yani bir suret-i tazimkaranede verilir. Erkek ne kadar büyük olur ise olsun kadın dahi ne kadar küçük olur ise olsun ister genç, güzel, ister ihtiyar, çirkin bulunsun nevi nisvana hürmet âdetidir. Yalnız hükümdaran-ı zışan ile doğrudan doğruya hükümdar ailesine müteallik olan erkekler müstesna olup kadınların onlara verecekleri selam âdeti ‘reverans’ derecesinde tazimli olmak lazım gelir.” (Doğan ve Gurbetoğlu, 2001: 137).

Kadının erkeğin selamına cevabı ise son derece nazik ve kibar olmalıdır. Kadının erkeğin selamına karşılık vermemesi ise önemli bir saygısızlıktır: “Bir erkeğin selamına bir kadın zarif bir baş eğmesiyle cevap verir. Eğer selam bir ihtiyardan geliyorsa bu baş eğme daha derin olur ve bu hâl de selam ile aynı anda yapılır. Bazı kadınlar, erkeklerin selamına hafif mukabelede bulunabileceklerini ve hatta hiç cevap vermeyeceklerini zannederler. Haksızdırlar; her nezaket verilen selama mukabele olunmasını istilzam eder. Bunu yapmamak adab-ı muaşeretin en esasi kanunlarından birine muhalefettir. Sokakta yalnız her aşınayı değil, bir dost evinde rast gelmiş ve kendilerine takdim edilmiş bulunduğumuz kimseleri de selamlamalıyız. Bir erkek hatta zevcesiyle bulunan bir erkek, diğer bir kadına daima evvela kendisi selam verir. Eğer erkek yalnız ise kadının bir nazarıyla müsaade etmesini bekler. Sizi görmemiş veya görmezlikten gelmiş bir kadının, dikkatini, pek bazı bir selamla, celp etmek, zevk-i nezihe muhaliftir.” (Abdullah Cevdet, 1927: 110).

Bazı durumlar da hanımlar belli sebepleri sebebiyle selama karşılık veremeyebilirler. Böyle bir tutumla karşılaşan erkek, hanımın bu davranışının bir nedene bağlı olduğunu düşünerek selam vermekten kaçınmalıdır: “Bir de bizi

görmeyen ve görmek istemeyen bir madamın kendince esbabı olmak lazım geleceği cihetle erkek selam vermekten içtinab eder.” (Lütfi Simavi, 1923: 17).

Bayanların Avrupalı bir usulle selamlandığının en önemli göstergelerinden biri de el öpme âdetidir. Bu selamlama biçiminin eskiden beri Türk kültüründe var olan el öpme âdetinden önemli farklılıkları mevcuttur. Bu selamlamanın nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği o dönem adab-ı muaşeret eserlerinde şu şekilde dile getirilmiştir: “Avrupa dest-busisi dudakları elin üzerine temas ettirmekten ibaret olup el kendine doğru çekilmez ve alna çıkarılmaz. Kadın eli gayet nazikâne ve ihtiramkarane öpülmelidir.” (Lütfi Simavi, 1923: 8). “Son senelerde hanımların ellerinin öpülmesi âdeti ihya olmuştur. Bu âdet Avusturya’da ve Almanya’da zaten cari idi. Zarif bir surette hanımların elleri öpülerek ‘güzel cins’ hakkındaki hürmet izhar olunurdu. Pek güzel ve biraz da şarklı olan bu âdet bugün taammüm etmiştir. İstizam ettiği incelik ve kibarlıkla yapılmak şartıyla pek güzel ve münasıptir. Başka bir asrın ıtrıyla muattar olan bu âdet, usulüyle yapıldığı vakit enfestir. Fakat acemi bir tazim hareketi gülünç ve ıztırab-ı engiz olmak tehditi altında kalır.” (Abdullah Cevdet, 1927: 115).

Kadınların ellerinin öpülerek selamlanması, Türklerde yeni karşılaşılan bir davranış olmasından adab-ı muaşeret kitaplarında bu konuya geniş bir yer verilmiştir: “Bir erkek bir hanımın elini öptüğü vakit tatlı bir inhina ile eğilmeli ve dudaklarını götürmek için hanımın elini çekmekten tevakki etmelidir. Böyle bir hareket bugün bir terbiye-i noksani ve galanlık eksikliği olur. Bu öpmek eli sebepsiz ve hafifçe dudaklara dokunduraktan ibarettir.” (Abdullah Cevdet, 1927: 115).

Avrupalılar el öpme selamlama biçimini her ne kadar kadınlarda uygulasalar da bazı durumlarda şahsın mevki ve itibarına göre bu tutum erkeklere de uygulanmaktaydı: “Sabık Almanya imparatoru, kadim hükümdaran gibi iltifat-ı mahsus olmak üzere el öptürürdü. Vaktiyle Rusya çarlarının da elini öpmek usulden idi. Bu âdeti Çar Üçüncü Aleksandr lağvetmiştir. İngiltere’de başvekâlete tayin olunan zatın kralın elini öpmesi an’atandır.” (Lütfi Simavi, 1923: 8).

Selam adabında selamlaşma anında hangi mekânda bulunduğunuzda önemlidir. Çünkü bulunulan mekâna göre selam şekli değişiklik göstermektedir. Ahmet Mithat eserinde bu durumu şu şekilde ifade eder: “Selam adabı selamlanacak olan zevata ve bunların buldukları mahâlde göre tenevvü eder. Mesela küçüğün büyüğe, büyüğün küçüğe, erkeğin kadına, kadının erkeğe selam vermeleri ve bu selamların sokakta veya şimendifer tramvayları gibi vesait-i nakliyede ve yahut gazino, tiyatro misillü umumi bir mahâlde verilmeleriyle bir salon derununda verilmesi arasında büyük farklar vardır.” (Doğan ve Gurbetoğlu, 2001: 136). Abdullah Cevdet de kişilerin bulunduğu mekâna göre verilecek selam biçiminin değişiklik göstereceğini şu şekilde anlatır: “Umumi mahâllerde mesela tiyatrolarda, konserlerde ekseriya insan tanıdıklarının yanına gitmek müşekkeldir. Bir hanım bu muhabbet ve nezaket hareketini eliyle, yelpazesıyla, yapacağı bir tebessüme terfik edeceği bir jestle yapar. Bilhüsa devamlı münasebette bulunulmayan zecat için biraz teklifsizce görülen bu tarz selam, bu muhtelif hareketlerle zerafet ve kibarlık vermek şartıyla pek ala şayan-ı kabuldür.” (Abdullah Cevdet, 1927: 114).

Tarafların buldukları mekânların selamlaşma biçimini etkilediğine yukarıda değinmiştik. Batılı kaidelere göre dış mekânlardaki selamlaşmalar ise kapalı mekândakilere göre daha kısa tutulmalıdır: “Tramvay ve şimendifer ve bunların bahrisi demek olan küçük vapurlar derununda verilecek selam dahi sokak selamı gibidir. Hatta şapka çıkarmaya kalabalık müsaadesi yok ise selamın o ciheti daha kısa bile kesilir. Hâl ve mahâl müsait ise ilk selamı vermek kendi vazifesi olan küçük adam büyüğün yanına kadar giderek arz-ı tazimatta biraz daha ileriye varır.” (Doğan ve Gurbetoğlu, 2001: 140).

Tiyatro gibi dar mekânlarda ise selamlaşma adabı kahve ve gazinolardan oldukça farklıdır. Ayrıca bu mekânda selam verilecek zatın kadın ya da erkek olması selamlamayı etkileyen diğer bir unsurdur: “Kahvelerde, gazinolarda olduğu gibi, bilhassa tiyatrolarda ufacak bir yerde veyahut localarda tanıdığı bir adam gören insan yalnız hafif bir baş işaretleriyle selam vererek aşinalığın ilerisine gitmez. Eğer gördüğü zat kendisince pek muhterem ise perde arasında yanına gidip daha uzun uzadıya selamlaşarak hâl ve hatır soruşabilir. Ama tanıdığı zat kadın ise oyun oynarken

gözleri gözlerine ilişse bile selam vermez. Perde aralarında yanına gidip selamlamak âdeta bir borç hükmünü alır ise de uzun uzadıya sohbet edemez.” (Doğan ve Gurbetoğlu, 2001: 122). Ayrıca her mekânda da selam verilmez. Özellikle kutsiyeti olan mekânlarda muhabata verilecek olan selam ertelenir: “Mabetlerde, mahâlin kutsiyeti ve lahutiyeti hasebiyle selam teatisi mecburiyeti yoktur. Olsa olsa hafif bir baş hareketiyle iktifa olunur.” (Abdullah Cevdet, 1927: 114).

Kapalı mekânlarda selam verirken cinsiyet faktörü de göz önünde bulundurulur: “Bir salonda bulunan kadınların karşısında eğilmek lazım geldiği hâlde erkeklerin karşısında eğilmek hata sayılır. Erkeklerle karşı yalnız baş selamı kâfidir. Eğer ev sahibi erkekse, kendisini ziyarete gelen her kadına, o kadının evine gitmiş gibi hürmetkarane muamele etmek ve erkek zairlere karşı da hafifçe ve samimiyetle mukabele etmelidir.” (Adab-ı Muaşeret, 1926b: 3897).

Şahıslar hangi tür kapalı mekânda olurlarsa olsunla ilk önce bayana selam vermek önemli bir kuraldır. Eğer bir evde misafir olarak bulunuluyorsa öncelikle ev sahibesinin selamlanması gerekir: “Bir salona girildiği vakit doğrudan doğruya evin hanımına gidilir, hanım daha samimi dostlarla bulunsa bile en evvel o selamlanır. Bu birinci vazife-i nezaket ifa edildikten sonradır ki; diğer zevat dahi selamlanır. Giderken dahi aynı suretle hareket olunarak en evvel evin hanımı, sonra diğerleri selamlanır. Ziyarete bulunan erkek, salonda bulunduğu hanımların cümlesinin önünde eğilir, fakat içtimai pek kalabalık ise bu vazife-i nezaketini yalnız evin hanımına karşı ifa ile iktifa etmelidir.” (Abdullah Cevdet, 1927: 114-115).

Avrupalı yaşam tarzının Türkler arasında yaygınlaşmasıyla beraber musafaha âdetinin kullanım alanı da genişlemeye başlar. Musafaha, el sıkma; selamın bir türü ve sözlü selamın fiil ile pekiştirilmesidir. “Musafahadan murad olunan el sıkmadır. El sıkma bir nevi neticesi, bir nevi mütemmimidir. Musafaha selamın rolünü ikmal ve takviye eder, musafaha bir dostluk ve itimat beynesi ilave eder.” (Abdullah Cevdet, 1927: 116). Hatta eserde musafahanın, dilin kalpteki hissini ifade etmekte aciz kaldığı durumlarda dile yardım ederek hislerin ifadesini kolaylaştırdığı savunulmuştur: “Musafaha için uzatılan el, bir fikr-i muzmir taht-ı tesirinde olmaksızın serbest ve tabii olmalıdır. Yalnız bir el sıkma ile iktifa olunabilir. Fakat

his olunan alaka ve muhabbeti barizleştirmek istenirse, bu sıkmanın yürekte geldiğini göstermek için bazı el hareketleri ‘musafaha’ ilave eder.”(Abdullah Cevdet, 1927: 116-117).

Musafaha yapılırken bazı kurallara da uymak gerekmektedir. “Musafaha, bir nişane-i meveddet olduğundan tabii ve samimi olmalıdır. Parmaklarının ucunu dokundururcasına el vermek çirkin olduğu gibi karşımızdakinin elini başımıza doğru kaldırarak garip bir surette musafaha etmek de münasip değildir.” (Lütfi Simavi, 1923: 12). Musafaha yapılırken belli hâl ve hareketlerden de kaçınmak gerekmektedir. “Bazı kimseler musafaha için kollarını gözlerin hizasına kadar kaldırır. İngilizlerden gelmiş olan bu tarz musafaha Kral 7. Edvard ‘ın dul zevcesi Kraliçe Alexandra tarafından gayriihtiyari olarak moda edilmiştir.” (Abdullah Cevdet, 1927: 117).

Sokakta yahut farklı bir dış mekânda tanıdığınız biriyle karşılaştığınızda musafaha etmek için belli kaidelere riayet edilmesi gerekmektedir: “Sokakta musafaha etmek mecburiyetinde kaldığınız zaman, sağ elinizde paket vesaire gibi bir şey varsa bunu derhâl sol elinize almalısınız. Buna imkân olmadığı ve yahut sağ eliniz yaralı ve sargılı bulunduğu takdirde münasip cümlelerle arz-ı itizar edip sol elinizi uzatabilirsiniz.” (Adab-ı Muaşeret, 1926b: 3897).

Musafaha yapılırken dikkat edilecek bir husus da muhatabın cinsiyetidir: “Bir kadına birinci olarak el verilmez. Onun bize [erkeğe] el uzatmasını beklemeliyiz. Fakat genç kadınlar ve kızlar ihtiyar zevatın el vermesine intizar ederler.” (Lütfi Simavi, 1923: 12).

Kişilerin birbirlerine ellerini uzatmaları ile gerçekleşen selamlaşma biçiminde farklı cinsiyetlerde olan kişilerin dikkat etmesi gerek hususları ise Abdullah Cevdet şöyle sıralar: “Musafaha için daima bir erkeğe kadın elini uzatır. Fakat kendisine ilk takdim olunan erkeğe musafaha için kadının elini uzattığı nadirdir. Her hâlde kadın bu suretle ilk tanıdığı erkeğin elini sıkarsa bu sıkma son derece hafif ve imtidadsız olmalıdır. Elini bir erkek genç bir kıza musafaha için elini uzatabilir. Bir delikanlı musafaha için elini uzatmaktan tevakkî etmelidir. Aksi hâlde terbiyesizliğine

hükmolunur. Fakat delikanlıyı çoktan tanırsa ve mesela çocukluk arkadaşı ise genç kız delikanlıya bu rabıta-i dost beynesi erzan edebilir ve bu harekete kimsenin bir diyeceği de olamaz. Evveli bir kadın zevcinin bir dostuna ve kabulüne fazla cazibe vermek için ilk defa salona kabul ettiği zairlerine elini uzatabilir. (Abdullah Cevdet, 1927: 119-120).

Musafaha adabında da mevki ve makamda bu ritüeli etkileyen önemli kaidelerdendir. Her durumda mevkisi yüksek zat mevkisi düşük kimseye el uzatma hakkına sahiptir. Mevki itibarıyla büyük bir kişinin kendinden mevkisi küçük biriyle el sıkışması ona karşı gösterilen bir iltifat olarak kabul edilir. Bir memurun amirine el uzatması ise son derece nezaketsiz bir tutum olarak algılanır. Memur ancak amiri el uzattığında musafaha edebilir: “Büyük bir zatın mevkien küçük bir kimse ile musafaha etmesi ona karşı bir iltifat-ı mahsusudur. Bu nezaketi beklemeyerek büyüğe el uzatmak muhalif-i terbiyedir.” (Lütfi Simavi, 1923: 12).

Reveranslar da Türk kültürüne Batı’dan girmiş bir selamlama çeşitidir. Erkeklerin yapmış oldukları reverans ile kadınların yapmış oldukları reverans birbirinden farklıdır. “ ‘Reverans’ diye erkekler tarafından iki elleri pantolonun dikişleri hizasınca sallandırıp başını ve belini yere doğru gereği gibi eğmekten, indirmekten ibaret bulunan denilir ki, buna bizce bazen ‘boyun kesmek’ ve yahut ‘boyun eğmek’ diye tabir olunur. Kadınların reveransları şu tarif eylediğimiz erkek reveranslarından daha güzeldir. Zira onlar omuzlarını geriye ve göğüslerini ileriye sevk ederek başlarını kaldırarak dizlerini de yavaşça eğip boylarını kısaltmayı müteakip bütün vücudunu geriye doğru sevk suretiyle reveranslar yaparlar ki, bunları suret-i mahsusada meşk dahi eyledikleri cihetle bazı kadınlar hakikaten pek güzel yaparlar. En güzel yapanları uzaktan görülecek olur ise zannolunur ki, gerisin geri uçacaklar.” (Doğan ve Gurbetoğlu, 2001: 148).

Reveranslar toplum tarafından önem arz eden yerlerde ve durumlarda yapılır. Mesela bir baloda, düğünlerde ve yortularda kimi zaman asilzadelere takdimlerde reverans yapmak gerekmektedir. Ayrıca kutsal kabul edilen mekânlarda da reverans ile selam vermek önemli bir saygı işaretidir. Bazen sokakta selam verildikten de reveransın izlerine rastlanmaktadır: “Sokakta bile olsa şapkayı kâmilten çıkarıp sağ el

ile sağ tarafına indirdikten sonra reveransa karib bir hareket edilmelidir.” (Doğan ve Gurbetoğlu, 2001: 149).

Reverans işlemi yapılırken de dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır: “Reverans tıpkı bir jimnastik hareketi yapar gibi alelacele yapıvermek pek gülünç olur. Kolları yere doğru sallandırarak secde edercesine eğilmekte affedilmez hatalardandır.” (Adab-ı Muaşeret, 1926b: 3897).

Bu dönemde Türk toplumunda sözlü selamlaşma ifadelerinde de Batılılaşmanın izleri görülmektedir. Bu sebeple selamlaşmak için kullanılan kalıplaşmış sözcüklerde de birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Hatta bazı kesimlerce selamlaşmada kullanılan bazı sözlü ifadeler yabancı dillerdeki söylenişleriyle alınmıştır. Bu durumda bazı tartışmalara sebebiyet vermiştir.

Osmanlı Devleti döneminde toplum yapısının ırki ve dinî yönden oldukça çeşitli olması selamlaşma anında kullanılan ifadelerin türünün artmasına neden olmuştur. “Lisanla alakadar bir meselede selam meselesidir. Eskiden garip bir telakki yüzünden türlü türlü selam tabirleri vardı: Müslüman halk ile hocalarımızla münasebetimizde ‘Selamün-aleyküm’ derdik. ‘Efendi’den insanlarla münasebetimizde mahud ‘akşam’ veya ‘sabah şerifler hayır olsun’ duasını kullanırdık. Eğer muhatabımız Müslüman değilse, bu dualarda ‘şerifler’i tayy ederdik. Dinî esaslara bağlanmış sultani bir saltanatın tebaa ve raiyyesi sıfatı altında muhtelif tabakalardan müteşekkil insanların ayrı ayrı selam tabirleri olması o zamanki hayatın zaruri bir neticesi idi.” (Avni, 1927: 2).

Görüldüğü üzere Osmanlı döneminde Türklerin kendilerine has bir selamlama tarzları vardı. Batılılaşma sürecinde bu selamlaşma biçimlerinde zamanla değişiklikler yaşanmıştır. Bu durum o dönem dergilerinin birinde şöyle dillendirilir: “Bizim eskiden ‘Osmanlılık’ zamanında mevcut olan sınıflara göre türlü türlü selamlar vardı. Fakat bugün artık Avrupa medeniyetine dâhil olduktan sonra selamlaşma tarzımızda medenileşmiştir. Yalnız selamlaşmanın ifadesi henüz tayin edebilmiş değiliz. Halbuki selamlaşma içtimai bir hâlet olmak itibariyle her

cemiyetin kendine göre bir selamlaşma ifadesi vardır. Her millet kendi selamını kendi lisanına göre ifa eder.” (Halil Nimetullah, 1928: 1687).

Medeniyet değişimi sırasında kimi aydınlar, halktan farklı olarak Avrupalılaşmak adına geleneksel selam tabirlerini bir kenara itip yerlerine Batı kökenli sözcükleri kullanmışlardır. Bazı kesimler ise bu taklitçiliğin aydınlar ile halk arasında bir kopukluk yaşattığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu tutum nedeniyle Türklerin kendilerine özgü bir selamlama biçiminin oluşturulamayacağı düşüncesini savunmuşlardır. “Türkler bütün millî anelerini unuttukları sırada Türkçe selam ve ihtiram tabirlerini de hatırdan çıkarmışlardır. Vaktiyle Arap selamlarını kabul etmiştik. Şimdi ise Frenk selamlarını taklit ediyoruz. Halk bu hususta da ‘münevver’ namını verdiğimiz sınıftan ayrıldı. Münevverlerimiz ‘adiyö’ ‘au revoir’ gibi Fransızca tabirler kullanırken, halk ‘Allah’a ısmarladık’, ‘sağlıkla kalın’, ‘uğurlar olsun’, ‘sağlıkla varın’, ‘hoşça kal’, ‘güle güle gidin’ kabilinden Türkçe selamlarını muhafaza etti.” (Türk Selamları, 1913: 103).

Özelikle aydın kesmin Türkçe selam yerine Frenk selamlarını kullanmaları bu dönemde sık sık eleştiri konusu olmuştur: “Bugün az-çok, okur-yazarlar birbirlerini ‘bonjur’la selamlıyorlar. Dünyada bizden başka bir millet var mıdır ki efradı birbirlerini ecnebi bir lisanla selamlasın.” (Avni, 1927: 2). Bu tartışmalarda çeşitli düşünceler ortaya atılmıştır. Bu düşüncelerden biri de şöyledir: “Bazı kimseler illa Batı kaynaklı bir selamlaşma ibaresi kullanacaklarsa da diğer cihetten de hiç olmazsa Frenkleri taklit edenleri bir dereceye kadar memnun etmek için ‘iyi gündüz’, ‘iyi gece’ gibi Fransızcadan göçürülmüş selam tabirlerini kabul edelim.” (Türk Selamları, 1913: 103).

Türklerin modernleşme sürecinde sosyal hayatlarındaki birçok davranışın değişikliğe uğradığını ve bu değişimden etkilenen önemli davranış kalıplarından birisinin de selamlaşma ritüeli olduğunu yukarıda anlatılardan çıkarmak oldukça kolaydır. Karşılıklı iletişimin ilk hareketi sayılan selamlaşma modernleşme süreci ile beraber Avrupalı bir kimlik kazanmıştır. Bu durum neticesinde Osmanlı toplumunda görülen selamlaşma ifadelerinde dinin baskınlığı yavaş yavaş kaybolmaya başlar. “18. yüzyıldan itibaren sosyal hayatı yeniden biçimlendirmede etkili olan

modernleşme, insanın geleneksel dönemde din merkezli olarak şekillendirdiği zihnini, hareketlerini ve dolayısıyla toplumsal alanı kullanma biçimini değiştirmiştir.” (Meriç, 2007: 6). Artık Osmanlı toplum yapısında günlük hayatta karşılaşılan davranış biçimlerinde dinin yanı sıra batılılaşma sürecinin de etkileri belirgin olmaya başlamıştır. Batı medeniyetinin tesiri ile Türk toplumuna giren yeni selamlaşma biçimlerinin bazılarının halk tarafından benimsenmesi oldukça güç olmuştur. O dönemin aydınları ise bu tarz selamlaşmaların toplum nezdinde yaygınlaşmasını sağlamak için gerek adab-ı muâşeret kitaplarında gerek ise birtakım dergi ve gazetelerde bu konuyu kapsayan yazılarıyla kamuoyuna seslenme yoluna girmişlerdir.

8. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞININ KULLANDIĞI DERS KİTAPLARINDA SELAMLAŞMA

Tezimizin birinci bölümünde selamlaşma geleneğinin Türk kültürü içerisindeki önemine değindik. Elde ettiğimiz verilerle, Türk toplumunun hangi durumlarda hangi selamlaşma biçimlerini kullandığını ve bu kullanımların toplum nezdinde ne gibi etkiler doğurduğunu tespit etmeye çalıştık. Türk toplumunda sık kullanılan sözlü ve fiilî selam çeşitlerinin hangileri olduğunu belirlemeye çalıştık. Türk kültüründe görülen medeniyet ve din değişikliğinin selamlaşma ritüeline nasıl yansıdığını ifade ettik. Tezimizin ikinci kısmında ise genç nesillerin sosyalleşmesinde, topluma ait değerleri benimsemesinde önemli bir basamak kabul edilen örgün eğitim kurumlarının selamlaşma geleneğine ne derece önem verdiği incelenecektir. Türk eğitim sisteminin ana yürütücüsü olan Millî Eğitim Bakanlığının toplumun kaynaşmasında, toplum huzurunun sağlanmasında ilk adım olarak kabul edilen selamlaşma ritüelini genç nesillere nasıl benimsetmeye çalıştığı ders kitaplarının ve ders programlarının incelenmesi sonucu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Örgün eğitim kurumlarında okutulacak olan ders kitaplarının bazılarının seçimi her ilin Millî Eğitim Müdürlüklerine bırakılmıştır. Bu sebepten Türkiye genelindeki ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan ders kitaplarının bir kısmı ortak yayınevine ait değildir. Çeşitli yayınevlerine ait olan bu ders kitapları ilden ile farklılık göstermektedir. Bizim çalışmamızda ele alınan ders kitaplarında öncelik,

Türkiye genelinde örgün eğitim kurumlarında kullanılan Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarına ait olanlara verilmiştir. Farklılaşan ders kitaplarında ise örneklemler Ankara ilinde ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan ders kitapları teşkil etmektedir.

Çalışma sırasında ilköğretim 1. Sınıftan ortaöğretim 12. sınıfa kadar ki tüm ders kitapları tek tek incelenmiş ve selamlaşma ifadelerinin geçtiği kısımlar fişlenmiştir. Elde edilen verilerin cümle cümle verilmesinin konuyu basitleştireceğinden bilgiler, yorumlanarak ve önemli görülen kısımlar ders bazında örnekler verilerek ele alınmıştır.

Dil ve Anlatım Dersi Kitaplarında

Dil ve Anlatım dersi ile ortaöğretim öğrencilerinin iletişim, dil bilimi ve anlam bilimi alanlarındaki becerilerinin artması hedeflendiği gibi bu yaş grubu tarafından Türkçenin kurallarına uygun, doğru ve anlaşılır bir şekilde kullanılması da amaçlanmaktadır. Dil ve Anlatım dersi kitabında da bu amaçlar doğrultusunda müfredat konuları ele alınmaktadır.

Ortaöğretim 9. sınıftan 12. sınıfa kadar okullarda okutulan bu derste en önemli hedef öğrencilerin gündelik hayatlarında kullanacakları, hayata uyarlanabilir bilgiler ve beceriler kazanmalarınıdır. İnsanların sosyal hayatlarında birbirleri ile iletişim kurmalarında ilk adım olarak kabul edilen selamlaşma anlayışı da bu ders kitabı içerisinde metinler ve etkinlikler yoluyla öğrenciye aktarılmaktadır.

9. sınıf Dil ve Anlatım dersi kitabında yer alan ilk ünite, “İletişim, Dil ve Kültür”dür. Bu ünite ile 9. Sınıf öğrencilerinin dilin insan ve toplum hayatındaki rolünü ve önemini kavramaları, dil ile kültür ilişkisinin farkına varmaları beklenir. Bu ünite içerisinde yer alan “Sürekli İletişim İçindeyiz” okuma parçasında iletişimin sadece konuşmak ile sınırlı olmadığından, insanların kimi zaman da sözsüz bir hâlde de iletişimde bulunabileceğinden bahsedilmiştir. İletişime ilk adımı olan selamlaşma ritüelinde de bu durum söz konusudur. İnsanlar kimi zaman sözle kimi zaman da sözsüz olarak dil dışı göstergeleri kullanarak da birbirlerini selamlayabilirler. Kişinin karşısındakini bu selamlama biçimlerinden herhangi birini kullanarak

selamlamaması, toplum tarafından kabul görülmeyen bir davranış olarak nitelendirilir. Çünkü selam muhataba gösterilen bir değer ve saygı ifadesidir. Bu durum “Sürekli İletişim Hâlindeyiz” metninde şu şekilde verilmiştir: “Konuşmayan, birbirinin yüzüne bakmayan insanlar birbirlerine ne gibi mesajlar göndermiş olabilirler? Bu iki insan birbirinin yüzüne bakmamak ve birbirine bir şey söylememekle birçok anlam ifade etmiş olabilir. Örneğin, aşağıdaki mesajlar ve benzerleri, deniz kıyısında birbirini gören ve selamlaşmayan insanlar için geçerli olabilir: ‘Sen benim için selam verilecek değerde bir insan değilsin.’, ‘Sabah güneşi görmek üzere sahile çıkmışsınız, selam vererek sizin iç dünyanızdaki sükûneti bozmamaya özen gösteriyorum.’” (Acar vd., 2008: 4).

Kişiler arası iletişime bireylerin selam ifadeleri ile başlamaları her toplumda güven teşkil eden bir davranış olarak addedilir. Her türlü iletişime bu güvenle başlamak şüphesiz kişiler arasında olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bu durum 10. sınıf Dil ve Anlatım dersi kitabında panel konusunun işlendiği metinde de görülmektedir. Tartışma türlerinden biri olan panelin örneği olan “Millî Egemenlik, İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Paneli” parçası da selam ifadesi ile başlamaktadır. Panelde katılımcıların selamlandığı kısımda “Hoş geldiniz, şeref verdiniz” selam ifadesi geçmektedir: “Sayın Başkanım, değerli milletvekili arkadaşlarım, kıymetli davetliler; İstiklal Marşı’nın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından millî marş olarak kabulünün 82’nci yıl dönümü vesilesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu tarafından bir ilke imza atılarak organize edilen ‘Millî Egemenlik, İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Paneli’ne hoş geldiniz, şeref verdiniz.” (Acar vd., 2009: 15).

Dil ve Anlatım dersi kitaplarında selamlaşma ritüeline doğrudan değinilmiyor olsa da ders kitaplarında yer alan metinlerde geçen ifadelerle öğrencilere dolaylı yollardan bu alışkanlık kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu metinler aracılığı ile öğrencilere selamlaşma sırasında kullanılan sözlü selamlaşma türlerinden olup günümüzde de Türk toplumunda oldukça sık kullanılan: “Merhaba”, “Selamünaleyküm”, “Hoş geldin” ifadeleri; daha çok eski kuşağın zaman

mevhumuna bağılı olarak kullandığı “Akşam-ı şerifleriniz hayır olsun” deyişii ve veda selamları “Uğurlar olsun” kelime grupları sırasıyla şöyle aktarılır:

9. sınıf Dil ve Anlatım dersi kitabında “Şehri Unutan Adam” metninde: “İnsanları sevmek; şehrin yanan elektriklerine karışmış sarı altın kuşlar avlamak, birine merhaba demek, öbürünün tüylü ensesini avuçlamak, biraz ileridekinin güzel parmaklarını avuçlarına almak demektir.” (Acar vd., 2008: 12).

10. sınıf Dil ve Anlatım dersi kitabında “Çalığıuşu” romanından alınan bir parçada ise İslam dininin kabulü ile Türk kültürüne girmiş olan selam ifadelerinden “Selamünaleyküm” kelimesi şöyle geçmektedir: “İnce bir bağ yolundan eşkıya gibi korkunç kıyafetli, uzun bıyıklı iki jandarma geliyordu. Yanımızdan geçerken arabacıya ‘Selamünaleyküm!’ dediler, dik dik bana baktılar.” (Acar vd., 2009: 50).

10. Sınıf ders kitabında “Karagöz’ün Âşıklığı” adlı okuma parçasında selamlaşma sırasında kullanılan “Akşam-ı şerifleriniz hayır olsun” ve “Hoş geldin” ifadeleri yer almaktadır. Günümüzde pek kullanım alanı bulamayan “Akşam-ı şerifleriniz hayır olsun” kalıbı böylece genç nesle yeniden hatırlatılmış olur:

“Hacivat: -Gelirse karşıma, o söylese ben dinlesem, ben söylesem o dinlese.

Hacivat: -Vay, Karagöz’üm, maşallah akşam-ı şerifler hayırlar olsun!

Karagöz: -Lebbeyk.” (Acar vd., 2009: 183)

11. sınıf Dil ve Anlatım dersinde mektup türünün ele alındığı kısımda çeşitli mektup örneklerine yer verilmiştir. Türk toplumunda mektubun selam göndermede aracı olduğu durumlar bulunmaktadır. Türk insanı birbirine olan sevgi ve saygısını genellikle mektup sonlarında “Küçüklerin gözlerinden, büyüklerin ellerinden öperim.” selamı ile karşı tarafa bildirmektedir: “Antalya’da sen ve Hamdi, daima beraberimdesiniz. Sana ve bütün ev halkına muhabbetlerimi sunuyorum. Annenin ellerinden öperim.” (Ergül vd., 2008: 23).

12. sınıf Dil ve Anlatım ders kitabında da “Kamyon” adlı okuma parçasında veda selamlarından olan ve Türk toplumunun nezaketini yansıtan “Uğurlar olsun”

kelime grubu geçmektedir: “Şoförün yanına oturan siyah elbiseli, gümüş çerçeveli gözlük takmış, yaşlıca, sünepe tavırlı bir adam -Beyşehir taraflarına dava toplamaya giden bir avukat- başını arkaya çevirerek ‘Uğurlar olsun cümlenize!’ diye bağırdı.”(Alptekin vd., 2009: 39).

Dil ve Anlatım dersinde öğrencilere selamlaşma ritüeli ile ilgili bilgiler ders kitabındaki metinlerde, okuma parçalarında araya serpiştirilen selam ifadeleri ile verilmektedir. Bu dersle öğrencilere iletişim becerlerini etkili kullanma yeteneği kazandırılmak isteniyorsa toplumu birleştirici bir güç olan selamlaşma geleneğine dil ve anlatım ders kitaplarında daha fazla yer ayrılmalıdır. Genç nesilde bu alışkanlığın oluşturulabilmesi için dil ve anlatım derslerinde bu kazanımı doğrudan destekleyici çalışmalar yapılmalıdır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kitapları

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ilköğretim 4. sınıftan ortaöğretim 12. sınıfa kadar okutulan bir ders olup özünde; insana saygıyı, düşünceye saygıyı, hürriyete saygıyı, inanca saygıyı ve kültürel mirasa saygıyı barındırmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğrencileri din ve ahlak konularında doğru bilgilendirmenin yanında, öğrencilere toplumun kültürel değerleri hakkında da bilgiler sunmaktadır. Yani Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile öğrenciler, toplum hayatında uygulayabilecekleri birçok beceriyi ve davranışı kazanabilmektedirler.

Toplumdaki bireyler arasında huzurun ve barışın etkili olmasında kişilerin kuracakları sağlıklı iletişimlerin büyük önemi bulunmaktadır. Sağlıklı bir iletişimin ilk şartını ise selamlaşmak oluşturmaktır. Çünkü kişiler birbirlerine selam verirken muhataplarına iyi dilek ve temennilerini aktarırlar. Toplumun oluşturan fertler arasındaki bu tip sevgi ve saygı alışverişi barış dolu bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamaktadır. İslam dininin kelime anlamı itibarıyla barış manasına gelmesi de bu dinin selama bakış açısını etkilemiştir. İslam dininin temel kaynağını teşkil eden Kuran’ı Kerim’de ve onun bir nevi açıklaması sayılan hadislerde selamlaşma eylemi insanlar arasında yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu sebepten Din Kültürü ve Ahlak

Bilgisi dersinde de selamlaşmanın önemi öğrencilere aktarılmış, öğrencilerin bu davranışı alışkanlık hâline getirmeleri amaçlanmıştır.

İlköğretim 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında yer alan “Günlük Konuşmalarımızda Dine İlişkin İfadeler” konusunda gündelik hayatta kullanılan konuşma dili üzerinde dinin etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. “Allah’a emanet ol”, “Allah’a ısmarladık”, “Selamünaleyküm” gibi Türk toplumunun selamlaşma sırasında kullandığı birçok ibarede de dinin etkisi belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu durum 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrencilere şu şekilde aktarılmaktadır: “Yola çıkan birine ‘Hayırlı yolculuklar, Allah kazadan korusun.’ diye dua ederiz. Arkadaşımızdan veya ailemizden ayrılırken, ‘Allah’a ısmarladık, Allah’a emanet olun.’ diyerek iyi dileklerimizi bildiririz.” (Akgül vd., 2011a: 20).

4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında selamlaşma geleneği üzerinde asıl durulan kısım ise “Selamlaşıyoruz” konusudur. Bu konu ile selamlaşma ritüelinin hem birey açısından hem de toplum açısından önemine doğrudan değinilir. Bu düşünce örnek olarak verilen ayetler ve hadislerle de desteklenmektedir: “Günlük yaşamda birçok insan ile karşılaşırız. Her gün bina, sokak, cadde, mahâlle, okul ve bakkal gibi yerlerde insanlarla karşılaşırız. Birbirimize iyi dileklerimizi selamlaşarak ifade ederiz. İnsanlara karşı hissettiğimiz güzel duygularımızı selamla bildirdiğimiz zaman onları sevindiririz. Onlar da bize karşılık verirler. Böylece aramızdaki dostluk ve sevgi bağları güçlenir. Bununla ilgili olarak Peygamberimiz, bir hadisinde şöyle buyurur: ‘Size öyle bir şey söyleyeyim ki onu yaparsanız birbirinizi seveceksiniz: Aranızda selamı yaygınlaştırınız.’ ” (Akgül vd., 2011a: 21).

Ders kitabında yukarıda verilen bilgilerin yanında Türk kültür hayatında sık olarak kullanılan; “Selamünaleyküm”, “Aleykümselem”, “İyi günler”, “Günaydın”, “Merhaba”, “İyi akşamlar”, “Hoşça kal” ve “Hayırlı işler” gibi selamlaşma ifadelerinin kelime anlamlarına da değinilerek, bu ifadelerin kullanım alanları hakkında öğrencilere bilgiler verilmiştir: “ ‘Selamünaleyküm’, ‘selam, esenlik, barış üzerinize olsun.’ demektir. Selam vermek, insanın iyi niyet ve sağlık temennisini karşısındakine göstermesidir. Başka bir ifadeyle, ‘Ben senin sağlıklı ve güven içinde

olmanı istiyorum ve diliyorum.’ demektir. Selama, ‘Allah sana da esenlik versin.’ anlamında kullanılan ‘Aleyküm selam’ diyerek karşılık veririz. İyi dilek ve temennilerimizi ‘iyi günler, günaydın, merhaba, iyi akşamlar, hoşça kal, hayırlı işler’ gibi selamlaşma ifadeleriyle anlatırız. Selamlaşan kimseler birbirlerine değer verdiklerini gösterir. Başkalarına değer veren, saygı gösteren kimseye, değer verilir ve saygı gösterilir. Selamlaşmak, aynı zamanda insanlar arası iletişimin ve medeni olmanın gereğidir. Çünkü selamlaşmak insanlar arasındaki iletişimin ilk adımıdır. Bu konuda Hz. Ömer şöyle demiştir: ‘Üç şey kardeşlik bağlarını güçlendirir: Bunlar; selam vermek, ismiyle onu çağırarak ve imkânlarını onunla paylaşmaktır.’ Peygamberimiz Hz. Muhammed, ‘Siz mümin olmadıkça cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de mümin olmazsınız. Yaptığınız takdirde aranızdaki sevgiyi arttıracak bir şeyi size söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız.’ buyurmuştur. Dinimiz, insanlarla selamlaşmaya önem vermemizi istemiştir. Kuran’ı Kerim’de, ‘Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın yahut aynı ile karşılık verin.’ buyrulurken selamlaşmanın önemi vurgulanmıştır.” (Akgül vd., 2011a: 22-23).

4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında selamlaşma konusunun öğrenciler tarafından özümsemesini sağlamak için Üstün Dökmen’in “Selam Ver” adlı şiirine de yer verilmiştir:

“Selam Ver

Yola çıkınca her sabah,

Bulutlara selam ver.

Taşlara, kuşlara,

Atlara, otlara,

İnsanlara selam ver.

Sonra çıkarıp cebinden aynanı

Bir selam da kendine ver.

Hatırın kalmasın el gün yanında

Bu dünyada sen de varsın!

Üleştir dostluğunu varlığa,

Bir kısmı seni de sarsın.” (Akgül vd., 2011a: 22)

Bu şiirle öğrencilere selam vermenin ve almanın kişide yarattığı mutluluğu ve huzuru anlatılarak onların bu davranışı alışkanlık hâline getirmeleri amaçlanır.

5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında “İbadet Nedir ve Niçin Yapılır?” konusunda verilen bir şiir parçası ile İslamiyet’in selam kavramına bakış açısı dolaylı yollardan öğrenciye aktarılır:

“Küçük bir tebessüm, içten bir selam,

Dosta hatır soran, bir iki kelam,

Kısaca diyor ki İslam,

İhlasla yaptığın, her şey ibadet.” (Akgül vd., 2011b: 28)

İslam dini Müslümanların birbirleri ile sağlıklı bir iletişim kurmalarını, bu yolla da aralarında dostluk ve kardeşlik bağlarının artmasını destekler. 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında “Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım” konusunda bu amacı destekleyen bir hadise de yer verilmiştir: “Sevgili Peygamberimiz hasta ziyaretinin gereğini şöyle açıklar: “Müslümanın, Müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selamını almak, hastalandığında ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetini kabul etmek, hapşırınca ‘Yerhamükallah’ (Allah sağlık ve afiyet versin.) demek.” (Akgül vd., 2011b: 112).

5. sınıf ders kitabında son olarak da “Yurtta Barış, Dünyada Barış” konusunda selamlaşmanın insanlar arasındaki barışa katkısı ele alınmıştır: “Birbirine kenetlenmiş, herkesi kendisi gibi bilen ve sayan bir milletin fertleriyiz. Bazen

selamlaşarak, bazen hediyeleşerek, bazen de hâl-hatır sorarak birbirini gözeten bir bütünün parçası durumundayız.” (Akgül vd., 2011b: 135).

6. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında İslam dininin temelini oluşturan ibadetlerden bahsedilmiştir. Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da ibadetler selamlaşma biçimlerinin oluşumunda etkili olmuştur. Türk toplumunda bulunan birçok selamlaşma şekli kaynağını namaz ibadetinden almaktadır. Bu anlamda namazda yapılan hâl ve hareketler önemlidir. Öte yandan namaz ibadetinin bitirilmesi sırasında da selam verilmektedir. 6. Sınıf ders kitabında daha çok namazda, namazın bitirilmesinin habercisi olan selama değinilmiştir. Namaz ibadetinin anlatıldığı bölümün sonunda yer alan bir şiirde ise “Günün aydın” selam ifadesine yer verilmiştir:

“Uykudan sen uyanasın,

Durup abdestin alasın,

Sabah namazın kılasın,

Günün aydın olsa gerek.” (Ünal ve Koç, 2010: 58)

7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında da toplum içerisinde uyulması gereken birtakım kurallar kimi zaman örtük bir şekilde öğrenciye aktarılır. Oruç ibadetinin anlatıldığı bölümde Ramazan ayının önemine değinilmiş ve “Hoş Geldin” ifadeleri ile Ramazan karşılanmıştır:

“Hoş Geldin Ey On Bir Ayın Sultanı!

Yürekler bir başka hislenir şimdi,

Beden değil, ruhlar beslenir şimdi,

Ezanlar bir başka seslenir şimdi,

Hoş geldin ey! On bir ayın sultanı.” (Akgül vd., 2011c: 39)

7. sınıf Din kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında “Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed” konusunda Hz. Muhammed’in insanî ve peygamberlik yönü ayrı ayrı incelenmiştir. Hz. Muhammed’in insanları İslamiyet’e daveti sırasında uyguladığı yöntemler anlatılırken, Hz. Muhammed’in Bizans kralı Heraklios’u İslam’a davet için gönderdiği mektuptan da bahsedilir. Bu mektupta Hz. Muhammed sözüne Allah’ın selamı ile başlar: “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla, Allah’ın kulu ve elçisi Muhammed’den Rum imparatoru Heraklios’a. Selam hidayete tabi olanlara.” (Akgül vd., 2011c: 70).

7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında yer alan “Din ve Güzel Ahlak” ünitesinde toplum içerisinde uyulması gereken güzel ahlak ilkelerine değinilmiştir. Bu ahlak ilkelerinden biri de selamlaşma geleneğine riayet etmektir: “Karşılaştığımız kimselerle güzel bir şekilde selamlaşmalı, tanıdıklarımızın hâlini, hatırını sormalıyız.” (Akgül vd., 2011c: 130). “Kültür ve Din” ünitesinde de İslam dininin Türkler tarafından kabulü ile birlikte Türk toplumunun gündelik hayatında ne gibi değişiklikler olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu duruma örnek olarak da Türklerin selamlaşma geleneklerindeki değişiklikler ele alınır: “Günlük hayatta kullandığımız birçok isim, deyim ve ifade inançlarımızla ilgilidir. Örneğin; evden çıkarken “Allah’a ısmarladık, hâl hatır sorana Allah’a şükür, hasta olan kimseye Allah şifalar versin ve yolculuğa çıkana hayırlı yolculuklar!” deriz.” (Akgül vd., 2011c: 140).

8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında “Zekât, Hac ve Kurban İbadeti” ünitesinde sadaka konusu işlenirken; İslam dini anlayışına göre karşılaştığımız insanlara selam vermenin de bir sadaka türü olduğuna şu şekilde değinilmiştir: “Bir hastayı veya yaşlıyı ziyaret etmek, karşılaştığımız bir insana güler yüzle selam vermek, insanlarla tatlı dille konuşmak birer sadakadır.” (Akgül vd., 2011d: 39).

8. sınıf ders kitabında Hz. Muhammed’in tüm Müslümanlar için bir örnek teşkil ettiğine değinilmiş ve onun insanı temel alan davranışlarının tüm Müslümanlarca uygulanması gerektiği ifade edilmiştir: “Hz Peygamber selamlaşmak, davete katılmak, öğüt isteyene öğüt vermek, aksırana ‘Allah sağlık ve

afiyet versin.’ demek, hastayı ziyaret etmek, cenazeye katılmak gibi birçok güzel davranışı Müslüman’ın Müslüman’a karşı görevi olarak belirtmiştir.” (Akgül vd., 2011d: 57).

10. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında “Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı” konusunda kişinin kendi evi haricindeki birinin evine gireceği vakit selam vererek bu durumu ev sahiplerine haberdar etmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir. Burada hane sahibine bu şekilde selam verilmesinden kasıt bir anlamda ev sahibinden izin alınması manasına gelmektedir: “İslam dini, özel yaşamın korunması amacıyla çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Yüce Allah Kuran-ı Kerim’de, ‘Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.’ buyurmaktadır.” (Tuncer, 2011: 82).

11. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında “Kültürümüzde Hz. Muhammed Sevgisi” konusunda Türk kültüründe Hz. Muhammed’i konu alan edebî eserlerden örnekler verilmiştir. Bu eserlerden biri de Süleyman Çelebi’nin yazmış olduğu Mevlid (Visalatü’n Necat) ‘dir. Bu metinde selam ifadelerinden olan “Merhaba” kelimesi geçmektedir:

“Merhaba ey rahmeten lil âlemin,

Merhaba ey ya şefiil müznibin,

Merhaba ey padişah du cihan,

Senin için oldu kevn ile mekân.” (Kızılkaya, 2011: 62)

Kitapta yer alan Türk kültüründe Hz. Muhammed’e olan sevginin anlatıldığı şiirlerden biri de Kaygusuz Abdal’a aittir. Bu şiirde de son peygamberin ruhuna selamlar gönderilir:

“Gevher-name bunda hatm oldu tamam,

Vir Resul’ün ruhına yüz bin selam.” (Kızılkaya, 2011: 66)

12. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitabında İslam dininin ve dünya üzerindeki diğer dinlerin temel ibadetlerinden bahsedilmiştir. Budizm inancında ibadet sırasındaki selam şekli ise şöyle aktarılır: “İbadete niyetlenen kimse önce su ile bir çeşit abdest alır, ibadet mahâlini su ile kutsar. Daha sonra güneşin yönüne yani batı veya kuzeydoğuya yönelir. Kısa bir tefekkür ve selamlamadan sonra sabah ibadetine olduğu gibi duasını okur ve kutsal metinlerden kısımlar okuyarak ibadetini tamamlar.”

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında öğrencilere selamlaşma ritüelinin önemi kimi zaman doğrudan kimi zaman ise dolaylı olarak kavratılmaya çalışılır. Bu ders kitaplarında selamlaşma geleneğinin daha çok dinî ve insanî yönleri üzerinde durulmuştur. İslam dininin selam anlayışı ayetlerle ve hadislerle öğrenciye aktarılmıştır.

Hayat Bilgisi Dersi Kitapları

İlköğretim 1. sınıf ile ilköğretim 3. sınıf arasında okutulan Hayat Bilgisi dersinin amaçları arasında öğrencilere eleştirel, yaratıcı düşünme, problem çözme, girişimcilik, bilgi teknolojilerini kullanma, karar verme, kaynakları doğru kullanma becerilerini kazandırmak olduğu gibi Türkçeyi doğru ve etkili kullanma, kişiler arasında sağlıklı bir iletişim kurma yeteneklerini kazandırma hedefleri de mevcuttur. Hayat bilgisi dersi ile ilköğretimin ilk kademesinde yer alan öğrencilere çevrelerini tanıma ve topluma uyum sağlama imkânı verilir. Bireylerin topluma uyum sağlamasında da kişiler arası iletişimi sağlıklı bir şekilde yürütmeleri son derece önemlidir. Bu yaş grubu öğrencilerine onların ilgi ve yeteneklerine uygun olarak birtakım alışkanlıklar kazandırılmaya çalışılır. Bu alışkanlıklardan biri de selam alma ve verme davranışdır. Ders kitaplarında metinlerde geçen selamlaşma ifadeleri ile ve etkinliklerde sorulan sorularla öğrencinin bu kalıp davranışı alışkanlık hâline getirmesi amaçlanır.

1. sınıf Hayat Bilgisi dersi kitabında “Yolda Karşılaştığımda” başlıklı konuda selamlaşma ritüelinin öğrencilere kazandırılmasında etkinlik soruları önemli bir rol oynamaktadır: “Okula geliş gidişlerinizde kimlerle karşılaşırsınız?” ve “Onlarla nasıl konuşur, onlara nasıl davranırsınız?” (Can, 2010a: 50) sorularıyla öğrencilerin iletişime nasıl başladıkları sorgulatılarak öğrencilere etkin iletişim için gerekli olan davranış kuralları kazandırılmaya çalışılır.

1. sınıf Hayat Bilgisi dersi öğrenci çalışma kitabında “Etik Değerler” konusunda öğrencilere toplum hayatında uymaları gereken birtakım kurallar metinler aracılığıyla aktarılır. Kitapta bu şekilde yer alan kurallardan bir tanesi de eve gelen misafirleri güler yüzle ve samimi bir şekilde karşılayıp selam vermektir. Bu selamlama şeklinde de genel olarak “Hoş Geldin/iz” ifadesi kullanılmaktadır (Can, 2010b: 73).

2. sınıf Hayat Bilgisi dersinde “Kurallar Her Yerde Var” konusunda öğrenciler okul müdürü ile okul kurallarının neden konulduğu hususunu konuşmak için müdür odasına giderler. Öğrenci ile okul müdürü arasındaki iletişim sözlü selamlaşma ifadelerinden olan “İyi günler”in kullanılması ile başlar: “İyi günler. Sizinle bir konuda görüşmek istiyoruz.” (Gündoğan vd., 2010a: 16). Bu şekilde öğrencilere dolaylı yollarla iletişime selam ile başlanması gerektiği hatırlatılır. Bu durum “Öğretmenimi ve Arkadaşlarımı Seviyorum” başlıklı konuda verilen örnek metinde de tekrarlanır. Öğretmen derse sınıfı selamladıktan sonra başlar: “Günaydın çocuklar! Okulumuza hoş geldiniz.” (Gündoğan vd., 2010a: 30).

2. sınıf Hayat Bilgisi dersinde Türk kültüründe yaşça küçüklerin büyüklerine saygılarını bildirmek amacıyla gerçekleştirdikleri fiilî selamlama biçimlerinden olan “el öpme” eylemine yer verilir: “Bayram sabahı öğretmenim ve arkadaşlarımızla birlikte yaşlılar yurduna gittik. Hediyelerimizi vererek ellerinden öptük. Bayramlarını kutladık. Eski bayramlarla ilgili anılarını dinledik. Elini öptüğüm yaşlı teyze, ziyaretimiz için bizlere teşekkür etti. (Gündoğan vd., 2010a: 47).

2. sınıf Hayat Bilgisi dersi öğrenci çalışma kitabında “Tatlı Sözler” başlığı altındaki konuda “Günaydın”, “İyi akşamlar” ve “Hoşça kal” gibi sözlü selam ifadelerine yer verilmiştir. (Gündoğan vd., 2010a: 42).

Ders kitabında B Teması: Benim Eşsiz Yuvam kısmında “İletişim Sadece Konuşmak Değildir” başlıklı konuda insanların birbirleriyle sözsüz olarak da iletişim kurabilecekleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Bir öğrencinin okul müdürünün odasına girerken müdür tarafından gülümseme eşliğinde “Hoş geldin” ifadesi ile karşılandığını; odadan çıkarken de müdürün öğrenciyi mutlu bir yüz ifadesi ile “Hoşça kal” diyerek uğurladığı hem verilen metinle hem de verilen resimlerle öğrenciye aktarılmıştır: “Okul müdürümüzü sınıfımıza davet etmek için odasına gittim. ‘Acaba davetimi kabul eder mi?’ diye düşündüm. Kapıyı vurup içeriye girdim. Okul müdürümüz gülümseyerek ‘Hoş geldin Erkan!’ dedi. Bana çikolata ikram etti. Odadan çıkarken mutlu bir yüz ifadesiyle müdürümüze ‘Hoşça kalın.’ dedim.” (Gündoğan vd., 2010b: 85).

Ders kitabında yer alan “Ülkeleri Farklı Çocuklar” konusunda dünya çocuklarının kendilerini ve ülkelerinin kültürlerini tanıttıkları mektuplarda, mektuplarına selamlaşma ifadeleri ile başladıkları görülmektedir. Bu bölümde öğrencilere hem dünya üzerindeki tüm kültürlerde bir selamlaşma geleneklerinin olduğu öğretilir hem de mektuplara selam ifadesi ile başladığı gösterilir: Özbek çocuk mektubuna: “Merhaba, benim adım Nadir Kadırov, Özbekistan’da yaşıyor, Özbekistan’da Özbekçe konuşuyoruz.” diye başlarken Japon çocuk ise mektubuna şöyle başlar: “Koniçiva (merhaba)! Benim adım İshibashi Nisato. Japonya’da yaşıyorum.” (Gündoğan vd., 2010b: 117-118).

3. sınıf Hayat Bilgisi dersi kitabında “Okul Heyecanım” temasında yer alan “Okulumu Seviyorum” konusunda öğretmenin sınıfı önce selamladığı daha sözlerine başladığı şu şekilde belirtilir: “Okula gitti. Okul bahçesinde arkadaşlarıyla sohbet edip özlem giderdiler. Üçüncü sınıfta nelerle karşılaşacaklarını merak ediyorlardı. Öğretmenleri sınıfa girdi. Selamlaştıktan sonra arkadaşları Arzu söz istedi.”(Toker ve Doğançay Çelik, 2010a: 28).

3. sınıf Hayat Bilgisi dersi kitabında “Vücudumuzda Konuşur” konusu içerisinde yer alan metinde öğrencilere dolaylı yollardan selamlaşma alışkanlığı şöyle kazandırılmaya çalışılır: “Yemekten sonra Perihan ablalar bize oturmaya geldi. ‘Hoş geldiniz.’ diyerek onları karşıladık. İçeri geçtiler. Babam başıyla Perihan ablanın ve Özkan ağabeyin elini öpmem gerektiğini işaret etti. Ellerini öptüm. Kızları Ceren’le oyunlar oynadık. Giderlerken birbirimize el salladık. ‘İyi akşamlar.’ diledik.” (Toker ve Doğançay Çelik, 2010a: 71). Bu parça ile 3. sınıf öğrencilerine “Hoş geldin”, “İyi akşamlar” sözlü selam ifadeleri ve Türk kültüründeki geleneksel fiilî selam biçimlerinden olan “el öpme” davranışı ve Batılılaşmanın etkisiyle Türk kültürüne giren “el sallama” davranışı benimsetilmeye çalışılır.

3. sınıf Hayat Bilgisi dersi kitabında yer alan “Örnek Davranışlarımız” konusunda bireylerin toplum içerisinde uyması gereken birtakım kurallara yer verilmiştir. Öğrencinin günlük hayatına da taşınması istenilen bu kaidelerden biri de selamlaşma ritüelidir. Bu konu içerisinde birçok sözlü selam ifadesine yer verilerek öğrencinin bu davranış kalıbını dikkate alması sağlanılır: “Salim yataktan kalktığımda anne ve babası kahvaltı sofrasını hazırlanıyordu. Onlara günaydın dedikten sonra elini yüzünü yıkadı. Kahvaltı sofrasına oturdu. Yemeğe başlamadan anne ve babasının da kahvaltı sofrasına oturmalarını bekledi. Kahvaltı yaptıktan sonra onlara hoşça kalın diyerek okula doğru yola çıktı. Okul dönüşü yolda komşusu Hatun nineyle karşılaştı. Hatun nine elinde pazar sepeti, evine dönüyordu. Arada bir durup dinleniyordu. O sırada Salim: ‘Kolay gelsin Hatun nine! İsterseniz size yardım edeyim.’ dedi. Hatun nine öneriyi kabul etti. Salim sepeti aldı. O önde, Hatun nine arkada eve geldiler. Nine, Salim’e teşekkür etti. Salim, ‘Bir şey değil, nineciğim, iyi günler!’ diyerek mutlu bir şekilde oradan ayrıldı.” (Toker ve Doğançay Çelik, 2010b: 89). Bu parçada anlatılanlar ile bireylerin hayatlarında selamlaşma ritüelini uygulamalarının toplum tarafından teşvik edilen bir davranış kalıbı olduğu fikrine ulaşılır. Bu sebepten metinde “Günaydın”, “İyi Günler”, “Hoşça kal”, “Kolay gelsin” gibi sözlü ifadelerine yer verilerek, öğrencinin bu kalıp ifadeleri öğrenmeleri sağlanılır.

Görüldüğü üzere ilköğretim 1. kadamedeki öğrencileri topluma ve hayata hazırlamayı amaç edinen Hayat Bilgisi dersinde bile öğrencilere iletişimin önemli bir basamağını teşkil eden selamlaşma geleneği hakkında doğrudan bir bilgilendirme yapılmamaktadır. Öğrencilerin sosyalleşmesinin sağlanmasında ve toplumdaki bireylerle iyi bir iletişim kurmaları için selamlaşma geleneğine ders kitaplarında daha fazla yer ayrılması gerekmektedir. Öğrencilere ders kitaplarında sadece metin içerisinde selam ifadelerinin aktarılması ile bu alışkanlığın kazandırılması güçtür. Ders kitaplarında yer yer selamlaşmanın anlam ve önemine değinilmeli, selamlaşma sırasında kullanılan davranış kalıpları tıpkı adab-ı muaşeret kitaplarında olduğu gibi teferruatlı bir şekilde öğrencilere anlatılmalıdır.

Müzik Dersi Kitapları

İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan Müzik dersi ile kendisi ve çevresiyle barışık, ulusal ve uluslararası kültürleri tanıyan, vatan ve millet sevgisine sahip, çevresindeki değişim ve gelişimlere duyarlı, mutlu ve kişilik sahibi bireylerin yetiştirilmesi amaçlanır. Müzik dersinin hedeflerine uygun olarak geliştirilen Müzik dersi kitabının bir gayesi de bireylerin topluma uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktır. Bu sebeple de Müzik dersi öğrenci çalışma kitaplarının kimi kısımlarında iletişim konusuna ve selamlaşma mevzusuna dolaylı olarak da olsa değinilmiştir. 2. sınıf Müzik dersi kitabında “Öyküyü Canlandıralım” konusunda verilen “Tavşan Mimi Ormanda” metninde “İyi günler” ve “Merhaba” gibi sözlü selam ifadeleri geçmektedir: “Mimi, ‘İyi günler Bay Kurbağa’ diye seslendi. Bay Kurbağa Mimi’ye ‘Vırrak vırrak sana da iyi günler Mimi’ dedi. Bay Kurbağa suyun içinde ‘cup’ diye sıçrayıp gözden kayboldu. Mimi çok şaşırды. Ağaca baktığında Bayan Ağaçkakan’ı gördü. ‘Merhaba Bayan Ağaçkakan’ diye seslendi. Bayan Ağaçkakan gülümseyerek Mimi ve ailesini selamladı.” (Yaşar vd., 2010a: 64).

4. sınıf Müzik dersi öğrenci çalışma kitabında “Müziğin Dili” konusunda müzik notalarının öğrenciler tarafından kolay bir şekilde kavranılmasını sağlamak için müzik notaları kişileştirilmiştir. Her nota kendini tanıtmaya “Merhaba” selam ifadesini kullanarak başlar: “Merhaba, ben ‘sol’ notasıyım. Beni evime götürür müsünüz?”, “Merhaba, ben ‘la’ notasıyım. Beni evime götürür müsünüz?”,

“Merhaba, ben ‘fa’ notasıyım. Beni evime götürür müsünüz?” (Yaşar vd., 2010b: 11). Bu şekilde öğrencilere, örtük bir şekilde sağlıklı bir iletişimin selam ifadeleri ile başladığı gösterilir.

İlköğretim 5. sınıf Müzik dersi öğrenci çalışma kitabında ise “Farklı Ritimler, Farklı Ezgiler” konusunda yer alan “Dere Geçit Vermezse” türküsünde fiilî selamlaşma şekillerinden olan “el eylemek” geçmektedir:

“Oy nereye nereye de

Koyun girmiş dereye

Uzaktan el eyleme de

Gel beriye beriye.” (Yaşar vd., 2010c: 21)

İlköğretim 8. sınıf Müzik dersi çalışma kitabında “Müzikte Çok Seslilik” konusunda örnek metin olarak verilen “Kışa Veda” şarkısında veda selamlarından olan “Güle güle” ifadesi geçmektedir:

“Ey kış sana artık veda

Sen git güle güle

Görüşelim yine

Ey kış sana artık veda.” (Özdemir ve Koç, 2011: 41)

Sosyal Bilgiler Dersi Kitapları

İlköğretim 4. sınıfta Hayat Bilgisi dersi yerini Sosyal Bilgiler dersine bırakır. İlköğretimin 2. kademesinde 7. sınıfa kadar devam eden bu ders ile öğrencilere Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçler hakkında bilgi verilir. Ayrıca bu dersle öğrencilere Türk toplumunda millî birlik ve beraberliğin oluşmasına zemin hazırlayan unsurlar da gösterilir. Dünya üzerindeki tüm toplumlarda barışın sağlanmasındaki en önemli koşul bireyler arasında sağlıklı bir iletişim ortamının sağlanmasıdır. İşte bu iletişimi sağlayıcı en önemli adım bireyler arasında barışın bir

çeşit ifadeyi olan selamlaşma ritüelleridir. Sosyal Bilgiler dersi kitabı ile de öğrencilere bu alışkanlık dolaylı olarak kazandırılmaya çalışılır.

İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kitabında “Ülkemin Vatandaşım” konusunda Atatürk’ün bir anısının anlatıldığı “Yaşlı Kadın ve Gazi” metninde selamlaşma sırasında kullanılan kalıp ifadelerinden biri olan “Merhaba” kelimesi geçmektedir: “Gazi çiftliğinde dolaşırken oldukça yaşlı bir kadına rastladık. Atatürk attan inerek kadının yanına sokuldu:

-Merhaba nine, dedi. Yaşlı kadın Ata’nın yüzüne bakarak kısık bir sesle,

-Merhaba, dedi.” (Koyuncu Kaya vd., 2011a: 29)

Bu şekilde 4. sınıf öğrencilerine dolaylı yollardan da olsa iletişime selam ifadeleri ile başlanması gerektiği hatırlatılır. Aynı ders kitabında bulunan “Kültürel Zenginliğimiz” başlıklı konuda: “Bayramlar dinî ve millî değerlerimizdendir. Dinî bayramlarda ziyaretler yapılır. Dargınlar barışır. Akrabalık ve dostluk bağları bayramlar sayesinde güçlenir. Bayramlarda büyüklerin elleri öpülür.” (Koyuncu Kaya vd., 2011a: 38) cümleleri ile geleneksel selamlaşma şekillerimizden olan el öpme eylemi öğrencilere aktarılır.

İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kitabında işlenen konuların etkinliklerle öğrencilere benimsetilmesine yardımcı olan öğrenci çalışma kitabında ise 6. ünite “Hep Birlikte” de yer alan “Toplum İçin Çalışan Resmi Kurumlarımız” konusunda kurumların tanıtılmasına selam sözcükleri ile başlanır: Sağlık ocaklarının tanıtımında görevli hemşire sözlerine: “Merhaba. Ben Altınova Mahallesi Sağlık Ocağında görevli bir hemşireyim.” (Koyuncu Kaya vd., 2011b: 131). Burada da iletişime selamlaşma (Merhaba) sözü ile başlanmıştır.

İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğrenci çalışma kitabında 8. ünite “Uzaktaki Arkadaşlarımız” kısmında yer alan “Gezelim, Görelim” konusunda farklı ülkelerin günlük yaşamları o ülkelerin çocukları tarafından yazdıkları mektuplar aracılığı ile anlatılmaktadır. Her çocuk sözlerine kendi anadillerince karşı tarafı selamlayarak başlar. Alman Martha kendini ve ülkesini şu şekilde tanıtmaya başlar:

“Guten Tag (Merhaba)! Benim adım Martha (Marta). Almanya’nın Münih şehrinde annem, babam, ağabeyim ve köpeklerimizle birlikte yaşıyoruz.” (Koyunca Kaya vd., 2011b: 170). Avustralyalı Tim ise: “Gu’day (Merhaba)! Benim adım Tim. Avustralya’nın Katherine (Katherina) bölgesinde yaşıyorum.” (Koyuncu Kaya vd., 2011b: 172) cümlesiyle ülkesi ile ilgili bilgileri anlatmaya başlamıştır. Şinpey adındaki Japon çocuk: “Konniçi va (Merhaba)! Benim adım Şinpey. Japonya’nın Kyoto (Kiyoto) şehrinde yaşıyorum.”(Koyuncu Kaya vd., 2011b: 174) , Meksikalı Potrocino “Buenos dias (Merhaba)! Benim adım Potrocino (Patrasino). Meksika’nın Batopilas şehrinde yaşıyorum.”(Koyuncu Kaya vd., 2011b: 176), Afrikalı Sari: “Diam nali (Merhaba)! Benim adım Sari. Bororo kabilesindenim.” (Koyuncu Kaya vd., 2011: 178) ve Özbek Ayciyan da: “Salam (Merhaba)! Benim adım Ayciyan. Özbekistan’ın Taşkent şehrinde yaşıyorum. (Koyuncu Kaya vd., 2011b: 180) diğer ülke çocukları gibi sözlerine selamlama sözleri ile başlarlar. Böylece 4. sınıf öğrencilerine hem mektuplara selam ifadeleri ile başlandıği hem de her kültürde bir selamlaşma geleneğinin varlığı aktarılmış olur.

İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde de öğrencilere mektuba nasıl ve ne şekilde başlamaları gerektiği dolaylı yollardan öğretilir: “Sevgili Bilim Çocuk, Merhaba, benim adım Ecem. İzmir’in Aliğa ilçesinde oturuyorum.” (Başol vd., 2011b: 124).

İlköğretim 5. sınıf ders kitabında öğrencilere kazandırılmak istenen hedeflerin çoğu bir öğrencinin anlatımıyla ve “Merhaba” selam ifadesinin kullanımıyla başlar: “Merhaba arkadaşlar. Biz size toplumsal yaşamdan bahsedeceğiz.” (Başol vd., 2011a: 14). “Merhaba arkadaşlar, Yaşımız on sekizin altında olduğu için bizler çocuğuz. Bizim bazı haklarımız vardır.” (Başol vd., 2011a: 26) bu kullanıma örnek teşkil edecek cümlelerdir.

Aynı kitapta “Dünya Çocukları” başlıklı konuda dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan çocuklar kendilerini ve ülkelerini tanıtır. Bunu gerçekleştirirken de her çocuk cümlelerine ana dili ile selam vererek başlar: “Hi! Ça’va (Merhaba)! Benim adım Owen (Ovin). Kanada’nın Quebec (Kebek) şehrinde yaşıyorum.”, “Hola (Merhaba)! Benim adım Pia. Şili’de yaşıyorum”, “Kue tal (Merhaba)! Benim adım

Lisandra. İspanya’da yaşıyorum” (Başol vd., 2011b, s:168); “Salam (Merhaba)! Benim adım Eyvaz. Azerbaycan’da yaşıyorum.”, “Nihao (Merhaba)! Benim adım Mei-Li. Çin’de yaşıyorum.”, “Jambo (Merhaba)! Benim adım Haji. Tanzanya’da yaşıyorum.”, “Selamet (Merhaba)! Benim adım Atin. Endonezya’da yaşıyorum” (Başol vd., 2011b: 169).

Ünite sonunda yer alan “Kendimi Değerlendiriyorum” kısmında da farklı ülkelerin çocuklarının kendileri ve ülkeleri hakkında verdikleri bilgilere göre onların ortak yönleri öğrencilere buldurulmaya çalışılır (Başol vd., 2011b: 184). Öğrencilerin burada görmeleri gereken en önemli ortak nokta ise her ülke çocuğunun sözlerine selam ifadeleri ile başlamalarıdır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kitabında her ünitenin başlangıç kısmında öğrencilere aktarılacak olan temel hedefler bir öğrencinin ağzıyla dillendirilir. Öğrencilerde bu yolla hem yazılı hem sözlü iletişime selam ifadeleri başlanması gerektiğini keşfederler:

1. Ünite “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” da yer alan “6. Sınıfa Geçtik” konusunda öğrenci söze “Merhaba” ifadesi ile başlar: “Merhaba, yeni öğretim yılımız herkese hayırlı olsun. Bu yıl beraber bir üst sınıfa geçtik.” (Kolikisa vd., 2010: 12).

1. Ünite “Haklarımız ve Sorumluluklarımız” konusunda da öğrenci “Merhaba arkadaşlar, ben ailece yaşadığımız bir soruna nasıl çözüm bulduğumuzu sizinle paylaşmak istiyorum.” (Kolikisa vd., 2010: 22) ifadesi ile anlatacaklarına başlar.

Öğrenciler “Atatürk ve Sosyal Bilimler” konusunda yaptıkları araştırmaları da selam ifadeleri ile anlatmaya başlarlar: “Merhaba arkadaşlar, ben ve arkadaşlarım Atatürk’ün Türkiye’de eğitimi geliştirmek için kurduğu Gazi Üniversitesini araştırdık.” (Kolikisa vd., 2010: 26). “Merhaba arkadaşlar. Ben ve arkadaşlarım Atatürk’ün Türk tarihinin daha iyi araştırılarak öğrenilmesi için kurduğu Türk Tarih Kurumunu araştırdık.” (Kolikisa vd., 2010: 27). “Merhaba arkadaşlar. Ben ve arkadaşlarım Atatürk’ün Türk dilinin geliştirilmesi için kurduğu Türk Dil Kurumunu araştırdık.” (Kolikisa vd., 2010: 28)

Öğrenciler “Bu Toprağın Medeniyetleri” konusunda yapmış oldukları araştırmaları da selam ifadesi ile sunarlar. “Merhaba arkadaşlar, adım Elif. Ben ve arkadaşlarım Hititler hakkında yaptığımız araştırmaları sizlerle paylaşmak istiyoruz.” (Kolikisa vd., 2010: 48). “Merhaba arkadaşlar, adım Çağatay. Ben ve arkadaşlarım sizlere Urartularını tanıtmak istiyoruz.” (Kolikisa vd., 2010: 49). “Merhaba arkadaşlar, adım Aybike. Ben ve arkadaşlarım sizlere Frig Devletini tanıtmak istiyoruz.” (Kolikisa vd., 2010: 50).

7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kitabında 1.Ünite “İletişim ve İnsan İlişkileri”nde yer alan “İletişim” konusunda 7. sınıf öğrencilerine bireyler arasındaki iletişimin önemi ve iletişime selam ifadeleri ile başladığı doğrudan anlatılmıştır: “İletişim, bireyin çevresini fark etmesi ile başlar. Güne başladığımız ilk dakikalardan itibaren çevremizdekilerle iletişim hâlinde oluruz. Uyanınca yaptığımız ilk şeylerden biri de annemize ve babamıza ‘Günaydın!’ demektir.” (Arslan vd., 2010c: 14).

2.Ünite “Ülkemizde Nüfus” da Türkiye’nin farklı şehirlerinde yaşayan çocuklar, yaşadıkları şehrin nüfus özelliklerini aktarırlar. Ve bu bilgileri aktarırken söze selam eşliğinde başlarlar: “Merhaba, ben Kocaeli ilinde yaşıyorum. Şehrimizin eğitim ve sağlık olanakları gelişmiş düzeydedir.” (Arslan vd., 2010c: 40), “Merhaba, ben de Antalya’da yaşıyorum. Burası kıyı kesimleri düzlük, iç kesimlerinde yüksek dağların yer aldığı bir şehirdir.” (Arslan vd., 2010c: 40), “Merhaba, ben Kars’ta yaşıyorum. Şehrimiz Türkiye’nin yükseltisi en fazla olan yerleşim yerlerinden biridir.” (Arslan vd., 2010c: 41), “Merhaba, ben Şanlıurfa’da yaşıyorum. Şehrimizin yer şekillerinin düz olması nedeniyle ulaşım olanakları gelişmiştir.” (Arslan vd., 2010c: 41), “Merhaba ben Zonguldak’ta yaşıyorum. İlimiz dağlık olması nedeniyle tarıma elverişli alanlara sahip değildir.” (Arslan vd., 2010c: 41).

Öğrencilerin toplumla kaynaşmasına ve sosyalleşmesine katkıda bulunulacağı düşünülen Sosyal Bilgiler dersinde de selamlaşma geleneğine yeterince önem verilmemiştir. Bu ritüelin öğretimi için genellikle dolaylı bir yol izlenmiştir. Bu tutumun sonucunda genç nesillere selamlaşma alışkanlığının kazandırılması kuşkusuz güç olacaktır.

Tarih Dersi Kitapları

Tarih dersinin amaçları arasında öğrencinin geçmiş ile bugün arasındaki bağlantıyı kurarak millî birlik ve beraberliğin önemini kavraması bulunmaktadır. Türk kültür tarihi içerisinde de çok eskiden beri toplum içerisindeki bireylerin kaynaşmasında etkili olan bir selamlaşma anlayışı vardır. İşte bu anlayış Tarih dersi kitaplarında doğrudan olmasa da dolaylı yollardan öğrencilere aktarılmaya çalışılır.

9. sınıf Tarih dersi kitabındaki “Tarih Yazıcılığı” konusunda Yavuz Sultan Selim’in kişiliğinin anlatıldığı metinde Türklerin geleneksel selamlama biçimlerinden olan “el öpmek” eylemi şöyle geçmektedir: “Onurlu şehzade, Burak’ı andıran şimşek hızında bir ata, şan ve devletle binerek padişah babasının elini öpmek şerefine, Tanrı’nın desteğini sağlamada aracı ve sonsuz lütuflarının bağı bilip ol sidre değerindeki otağa doğru göm ve görkemle salınmış, ol kulu makamı ziyarete eteklerini toplayıp yürümüştü.” (Okur vd., 2010: 24).

Aynı kitapta “Romalının Bir Günü” metninde Romalıların sosyal yaşamı anlatılmaktadır. Romalıların da diğer toplumlarda olduğu gibi gündelik hayatlarında bir selamlaşma anlayışının varlığı öğrencilere şu şekilde aktarılır: “Romalılar erken kalkarlardı. Sabah kahvaltısı, Romalılar için pek önemli sayılmazdı. Evin beyi kahvaltıdan sonra çalışma odasına geçerdi. Sabahın en önemli olayı himaye edilenlerin hamilerine saygılarını sundukları ve çeşitli isteklerini dile getirdikleri ‘selamlama ziyareti’ idi” (Okur vd., 2010: 66).

10. sınıf Tarih dersi kitabında ise “17. Yüzyıl Asya ve Avrupa” konusunda geçen “Lagari Hasan Çelebi” adlı metinde 17. yy da Osmanlı gündelik hayatında görülen ve yerin öpülmesi ile verilen bir selamlaşma şeklinden bahs olunmuştur: “Lagari: ‘Padişahım seni Huda’ya ısmarladım. İsa nebi ile konuşmaya gidiyordum.’ diyerek semaya fırladı. Yanında olan diğer fişekleri ateşleyip ruy-u deryayı çırağan eyledi. Fişengi kebirinin barutu kalmayınca zemine doğru inerken katra k kanatlarını açarak Sinan Paşa Köşkü önünde deryaya indi ve padişahın huzuruna geldi. Zemini bus ederek: ‘Padişahım, İsa nebi sana selam söyledi.’ diyerek şakaya başladı. Bir kese akçe ihsan olunup 70 akçe ile sipahi yazıldı” (Cazgır vd; 2011: 112).

Tarih dersi kitaplarında ise selamlaşma ritüeline ilişkin olarak daha çok geleneksel biçimlere metinler aracılığı ile yer verilmiştir. Bu ders kitaplarında da selamlaşma geleneği öğrencilere dolaylı yollarla verilmiş, ötesine gidilmemiştir.

Türk Edebiyatı Dersi Kitapları

Ortaöğretimde dört yıl boyunca okutulan Türk edebiyatı dersi ile öğrencilerin estetik zevk kazanımı ile birlikte her türlü metni kolaylıkla yorumlayabilmesi ve değerlendirebilmesi sağlanır. Böylelikle öğrenci edebî metinlerden hareketle Türk kültür hayatı hakkında bilgi sahibi olmaya başlar. Ayrıca bu dersle öğrencilerin gündelik hayatlarında Türkçeyi etkin ve doğru bir şekilde kullanmaları da amaçlanır. Bu sebepten gündelik iletişimin ayrılmaz bir parçası olan selamlaşma ritüeline Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki edebî metinlerde sık sık yer verilir. Böylece dolaylı olarak öğrencilere iletişim esnasında selamlaşma ritüelinin önemi kavratılır.

9. sınıf Türk Edebiyatı kitabında edebî metinlerin temel ifade ediliş şekillerinin anlatıldığı kısımda örnek olarak Kiralık Konak romanından bir parça alınmıştır. Burada selamlaşma ritüeli sırasında putperestlerce kullanılan bir hareketten bahsedilir: Bir gün, Sekine Hanım ona kızından bahsetmek istedi; ihtiyar adam eski putperestlerin selamına benzeyen bir hareketle kolunu havaya kaldırdı: ‘Açma o bahsi açma, açma o bahsi,’ dedi.” (Kurt vd., 2008: 17).

Aynı kitapta manzume ve şiir örneklerinin incelendiği bölümde Nabi'nin bir gazeli ele alınmıştır. Gazelin bir beytinde o dönem insanları arasında cömertlik ve iyilik gibi güzel âdetlerin unutulduğuna değinilmiş artık insanlar arasında iletişimin sadece bir selam alıp vermektten ibaret olduğu eleştirel bir tarzda ifade edilmiştir:

“Rüsum-i lütf u kerem halk içinde mensidür

Fakat alıp virilür bir selam kalmışdur.” (Kurt vd., 2008: 72)

9. sınıf Türk Edebiyatı ders kitabındaki “Suç” adlı okuma parçasında da Osmanlı döneminde daha sık görülen selamlama türlerinden biri olan “iki eli alna götürerek” yapılan selamlama biçimine yer verilmiştir: “Şişmandı adam. Yarım ve sık nefeslerle göğsü inip kalkıyordu. ‘Bir ay sonra tanıyamazsın hiçbirini.’ dedi.

Sonra karşılıklı sustuk. Ter, şakaklarından boynuna oradan da gömleğinin içine akıyordu. Zorla doğruldu yerinden, iki elini birden alınına götürerek selamladı beni ve gitti.” (Kurt vd., 2008: 107).

10. sınıf Türk Edebiyatı dersi kitabında “Edebiyat-Tarih” bilimleri arasındaki ilişki “Osmancık” romanından bir parça ile öğrencilere yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu parçada geçen fiilî (el öpmek, bağrırlarını basarak boyun öpmek ve kucaklaşmak) ve sözlü selamlaşma şekilleri (hoş gelmek, hoşluk getirmek) ile öğrencilere dolaylı yollardan selamlaşma alışkanlığı kazandırılmaya çalışılmıştır: “Osman, Ede Balı’ya haber salmış. İzin istemişti: ‘Kayın atamın ve kayın anamın elini öpmek ve kendisiyle söyleşmek dilerim.’ Sözcülük yapan Gazi Rahman’a Ede Balı: ‘De ki bekleriz.’ dedi. Ve iki at boyu arkalarında Gazi Rahman, Akça Koca, Konur Alp, Sungur ve Saltuk atbaşı gelen Osman ile kızını, evinin sokak kapısında, beş basamaklı taş merdivenin sahanlığında karşıladı: ‘Hoş geldiniz, hoşluk getirdiniz; hep hoş olun. Gözümüz gönlümüz aydınlandı; hep aydın içinde kalın. Bizi sevindirdiniz. Allah da sizi sevindirsin.’ Malhun Hatun, sanki Osman’dan da çevik ve atikti; babası sözlerini bitirir, bitirmez, atından yere kuş gibi konuverdi. Osman’dan ön aldı. Sırasıyla babasının, anasının, ağası Mahmud’un elini, kardeşi Hüsameddin’in boynunu öptü ve ona el öptürdü. Ötekiler de onu bağrırlarına basarak boynundan öpmüşlerdi. Osman, sanki Malhun Hatun’un atıklığı yüzünden, ağırlaşmıştı; basamakları, sağlı sollu dizilenleri selamlayarak ağır ağır çıktı. Ede Balı ile Ildız Hatun’un elini öptü. Mahmud ve Hüsameddin’le kucaklaştı.” (Kurt vd., 2010a: 2).

Aynı ders kitabında “Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılmasındaki Ölçütler” konusunda Türk Edebiyatında görülen Batılılaşma akımının etkisinin yansıtılmasında örnek metin olarak “Araba Sevdası” romanından bir parçaya yer verilmiştir. Bu metinde selamlaşma ifadelerinde de Batı dillerinin tesiri olduğu bu metin aracılığı ile öğrencilere aktarılmıştır: “Bihruz Bey, bir vezir oğlu olduğu için, daha süt emen bir çocukken dayıların, dadıların ellerine ve biraz sonra uşaklara teslim olduğundan, o zamanlar anne ve babasını seyrek görürdü. Yalnız geceleyin yatmağa gider veya sabahleyin haremnden çıkarken valide hanımın oturduğu odanın kapısından bakarak –

eğer hanımefendi orada ise- alafranga bir eda ile bonsuvar veya bonnül ve yahut bonjur mer (Günaydın anne!) deyip çekilir giderdi.” (Kurt vd., 2010a: 12).

10. sınıf Türk Edebiyatı ders kitabında “Destan Dönemi Türk Edebiyatı” konusu içerisinde Türk destanlarından örnekler verilerek öğrencinin konuyu özümsemesi sağlanmaya çalışılmıştır. Kitapta yer alan destan örneklerinden biri de “Türeyiş Destanı”dır. Ve bu destanda İslamiyet Öncesi Türk toplumunda kullanılan bir selamlaşma şekli olan “saygı ile diz çökmek” biçimine yer verilmiştir: “Bütün boyların reisleri ve halkları bu garip şeyi görmek için yerlerini bırakıp koşmuşlardı. Bu manzarayı görünce saygı ile diz çöküp selam verdiler.” (Kurt vd., 2010a: 17).

10. sınıf Türk Edebiyatı ders kitabında İlk Türk İslam eserlerinden olan “Divanü Lügat-it-Türk”ten bir parçaya yer verilmiştir. Bu eserde selam kelimesinin karşılığı olarak esen kelimesinin kullanıldığı şu şekilde öğrencilere gösterilir: “Tanrı’nın yarlıgaması onun ve onun yararlıkları çoluğu çocuğu üzerine olsun, büyük esenlikler versin.” (Kurt vd., 2010a: 67).

10. sınıf ders kitabında Âşık Tarzı Halk Edebiyatı ürünlerinin örneklendirildiği kısımda geçen şiirlerde de selamlaşma ile ilgili ifadeler yer verilmiştir:

“Sefil baykuş ne gezersin bu yerde,

Yok mudur vatanın illerin hani?

Küsmüş müsün selamımı almadın,

Şeyda bülbül şirin dillerin hani?” (Kurt vd., 2010a: 164)

Dörtlüğünde baykuş, selamlaşma da aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaldı deli gönül kaldı hep yasta,

Mevlam erdir beni murada kasta,

Âşık Ömer eydür sevgili dosta,

Allaha ısmarladık diyemedim ben.” (Kurt vd., 2010a: 165)

Dörtlüğünde de dinin selam ifadelerine etkisini gösteren “Allaha ısmarladık” kalıp ifadesine yer verilmiştir.

“Göstermeye Bağlı Edebî Metinler” konusunda örnek olarak bir Hacivat ile Karagöz gölge oyununa yer verilmiştir. Bu metinde daha çok eski neslin kullandığı “Akşam-ı şerifler hayır olsun” kalıp ifadesi bulunmaktadır:

Hacivat: -Vay Karagöz’üm, maşallah maşallah akşam-ı şerifler hayırlar olsun.

Karagöz: -Lebbeyk!” (Kurt vd., 2010a: 187).

Kitapta Fuzuli’nin Şikâyetname adlı eserinden de bir parçaya yer verilmiştir. Fuzuli’nin hiciv tarzda kaleme aldığı bu eserinde o dönem selamlaşmalarında bile bir çıkar ilişkisinin olduğu şu şekilde aktarılmıştır: “Selam verdim rüşvet degüldür diye almadılar, hüküm gösterdüm fa’idesüzdür diye mültefit olmadılar.” (Kurt vd., 2010a: 214).

11. sınıf Türk Edebiyatı ders kitabında selamlaşmanın iletişimde ilk adımı teşkil ettiği “Felatun Bey ile Rakım Efendi” romanından alınan bir parça ile öğrencilere dolaylı olarak yansıtılır: “Derken Jozefino gelmesin mi! Meğer o gün, ders günü imiş. Rakım Efendi kendisini karşıladı. Kadın pek şuh yaratılışlı olduğundan bin gülücükler bin ferahlıkla gerek Rakım’a ve gerek Canan’a selam vermişti. İki de Jozefino’nun selamını pek soğuk bir karşılama ile aldılar. Jozefino şaşıtı kaldı, bu soğuk davranışa hiçbir anlam veremedi.” (Kurt vd., 2010b: 59).

12. sınıf Türk Edebiyatı ders kitabında Yunus Emre’ye ait bir şiir örneği bulunmaktadır. Bu şiirde selam, dostlara saygı ve sevginin sunulmasında bir aracı görevi görür:

“Azrail alur canımız, kurur tamarda kanımız,

Yuyıcağız kefenümüz, saranlara selam olsun.

Gider olduk dostumuza, iremedük kasdumuza,

Namaz için üstümüze, turanlara selam olsun

Sözdür söylenür araya, kimse döymez bu yaraya,

İltüp bizi makbereye, koyanlara selam olsun.

Âşık oldur Hakk'ı seve, Hak derdüne kıla deva

Bizim için hayır dua, kılanlara selam olsun.

Âşık Yunus söyler sözi, kan yaş ile toldı gözü

Bilmeyenler bilsün bizi, bilenlere selam olsun.” (Kurt vd., 2010c: 49)

Türkçe Dersi Kitapları

İlköğretim 1. sınıftan 8. sınıfa kadar okutulan Türkçe dersi ile Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanan, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, bilgiyi kullanabilen, üretebilen, girişimci, kişisel ve sosyal değerlere önem veren bireyler yetiştirmek amaçlanır. Özellikle Türkçe dersinin konuşma öğrenme alanına ait kazanımları selamlaşma ritüelinin öneminin öğrencilere kavratılmasında etkili olmuştur. Ders kitaplarındaki okuma metinleriyle bu geleneğe dair ifadeler öğrencilere aktarılır.

İlköğretim 1. sınıf Türkçe dersi kitabıyla bu yaş grubu öğrencilerine metinler aracılığı ile “Hoş geldin/iz” selam ifadesi şu şekilde öğretilmeye çalışılmıştır. Ders kitabında “Gül Bebek” adlı okuma parçasında “Hoş geldin” kalıp ifadesi şu şekilde geçmektedir: “Burcu, babasının kollarına atıldı. ‘Hoş geldin baba!’ dedi.” (Arslan vd., 2010a: 26). “Mutluluk Evi” başlığıyla verilen serbest okuma parçasında da sözlü selamlaşmada kullanılan kalıp ifadelerinden “Hoş geldiniz” şöyle kullanılmıştır:

“ ‘Haydi gel benimle.’ demiş Rüya çocuk. Beraber içeri girmişler. İçeride kitaplar, oyuncaklar varmış. Gözlüklü bir çocuk kediyle oynuyormuş. Onun yanına gitmişler. Gözlüklü çocuk ‘Hoş geldiniz.’ demiş.” (Arslan vd., 2010a: 106).

İlköğretim 1. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabında ise Hayal Gücü temasının içerisinde verilen “Gizemli Ağaç” metnindeki kahramanların birbirleriyle karşılaşınca konuşmadan önce selamlaştıklarına değinilmiştir: “Güzel bir yaz günüydü. Mahallenin çocukları parkta oynuyorlardı. Murat ile Salih oynamaktan sıkıldılar. Eve dönmeye karar verdiler. Her zamanki sokaktan değil, başka yönden gitmeyi düşündüler. Biraz yürüdüler, bir tarladan geçiyorlardı ki Hasan’ı gördüler. Hasan onların arkadaşlarıydı. Çok fakir bir ailenin oğluydu. Ama bugün çok şıktı. Selamlaştılar. (Arslan vd., 2010b: 86). Bu şekilde ilköğretim 1. sınıf öğrencilerine dolaylı olarak karşılaştığınız arkadaşlarına selam verin mesajı verilmiştir.

İlköğretim 2. sınıf Türkçe dersi kitabında Birey ve Toplum temasında değerlendirme sorularında öğrencilerden “Günaydın” kelimesinin cümlelerde bırakılan boşluklardan uygun olanına yerleştirilmesi istenmiştir. Günaydın kelimesinin yerleştirildiği cümle ise “Sabah karşılaştığımız insanlara günaydın deriz.” (Palabıyık ve Akıncı, 2010a: 32) cümlesidir. Böylelikle öğrencilere sabahları karşılaştıkları kişilere “Günaydın” selamını kullanmaları salık verilmiştir.

İlköğretim 2. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabında yer alan “Üretim, Tüketim ve Verimlilik” temasında yer alan 5. etkinlikte de “İyi akşamlar”, “Günaydın” gibi selamlaşma sözlerinin uygun boşluklara yerleştirilmesi çalışması öğrencilere yaptırılmıştır. “İyi akşamlar babacığım. Hoş geldin.” ve “Günaydın Dilhan, nasılsın?” (Palabıyık ve Akıncı, 2010a: 61) cümlelerinde “İyi akşamlar” ve “Günaydın” kalıp ifadeleri cümlelerde boşluk olarak bırakılmış ve öğrencilerin bu boşlukları uygun şekilde selamlaşma ifadeleri ile doldurmaları istenmiştir. Bu etkinlikte de öğrenciler, günlük hayatlarında selam ifadelerini kullanmaya yönlendirilmiştir.

Bu yaş grubuna öğretilen diğer bir selam ifadesi ise “Merhaba”dır. Hayal Gücü ünitesinde yer alan Renklerin Dili adlı serbest okuma parçasında “Merhaba”

ifadesine yer verilerek dolaylı olarak öğrencilerin bu kalıbı öğrenmeleri sağlanmıştır: “Beyaz bulut, bir gün gökyüzünde dolaşmaya çıkmıştı. Biraz sonra beyaz bir güvercine rastladı: ‘Merhaba arkadaşım, dedi.’ ” (Palabıyık ve Akıncı, 2010b: 72).

İlköğretim 3. sınıf Türkçe dersi kitabında da öğrencilere metinler aracılığı ile birtakım sözlü selam ifadeleri öğretilmeye çalışılmıştır: “Atatürk Halkla Beraber” adlı anıda veda selamlarından olan “Allaha ısmarladık” kalıp ifadesi şöyle geçmektedir: “Mustafa Kemal, Ulus Meydanı’nı bir hayli geçtikten sonra halkından ayrıldı. Tekrar tekrar ‘Allaha ısmarladık.’ dedi ve otomobiline bindi.” (Alacalı ve Anaç, 2010a: 39).

“Dedem Atatürk’ü Anlatıyor” adlı okuma parçasında ise “İyi geceler” selam ifadesi yer alır: “Artık ödevimi yapabiliyordim. Dedeme teşekkür ettim. Kalkacağımız sırada Can’ın uyuduğunu gördüm. Dedem ‘Yonca, bugün bu kadar yeter, cumhuriyetle gelen yenilikleri yarım konuşuruz.’ dedi. İyi geceler diledim ve yattım.” (Alacalı ve Anaç, 2010a: 42).

İlköğretim 3. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabında değerlendirme sorularında Şükrü Enis Regü’ye ait verilen şiir ile dolaylı olarak çocuklara sabah kalkıldığında hangi selam ifadesinin verilmesi gerektiği öğretilir:

“Her sabah tren düdüğü uyandırır

Beni o tatlı uykumdan!

Hemen fırlarım yatağımdan.

Koşup elimi yüzümü yıkar

Önlüğümü giyerim.

‘Günaydın anneciğim’,

‘Günaydın babacığım.’ derim.

Saçımı örer,

Kahvaltımı eder

Okula giderim.” (Alacalı ve Anaç, 2010a: 28)

İlköğretim 4. sınıf Türkçe dersi kitabında “Yenilikler ve Gelişmeler” temasında “Mucit Dedemin Müthiş İcatları” adlı okuma parçasında zamana bağlı olarak kullanılan “İyi geceler” selam ifadesi yer almıştır: “Evvel zaman içinde, kalbur güvercin peşinde, gökten üç muz düşmüş üç de balık köftesi bu masal burada biter, haydi iyi geceler.” (Gültekin ve Pekdemir, 2011: 55).

İlköğretim 5. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabında ise “Arkadaşım Sarmaşık” metninin etkinliklerinde de “Merhaba” kalıp ifadesine yer verilir: “Kaydırdıktan inip onun yanına koştum. ‘Hayırdır çınar kardeş! Siz ne zamandan beri çiçek açıyorsunuz?’ dedim. Çınar yaprakları ile gülümserken başka bir ses duydum. Hayretim iyice artmıştı. ‘Merhaba Ceren, ben sarmaşık, dedi ince ve kibar bir ses.’ ” (Başar ve Zeybek Köken, 2011b: 90).

İlköğretim 6. sınıf Türkçe dersi kitabında ise veda selamlarından olan “Güle güle” ve “Uğurlar Olsun” kelimelerine yer verilmiştir: “İstanbul Liseli Küçük Hasan” metninde “Güle güle” kalıbı şöyle geçer: “Küçük Hasan uzaklaşırken onun arkasından bakan öğretmenin gözleri dolu dolu olmuştu. Adeta kimsenin duymamasını istercesine mırıldandı. ‘Güle güle. Büyük işler yapmak için büyük vazifeye soyunan Küçük Hasan, güle güle.’ ” (Erol vd., 2008a 66).

Aynı kitapta “Atatürk’ün Türk Folklarına Olan İlgisi” konusunda 6. etkinlikteki cümlelerde selam ifadelerinden “Uğurlar Olsun” kelimesi geçmektedir: “Sana uğurlar olsun. Ayrılıyor yolumuz.” (Erol vd., 2008b: 55).

İlköğretim 6. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabında yer alan “Bekçi Sabri’nin Gecekondu” metninde iletişime giriş için kullanılan “Hoş geldin”, “Safalar getirdin” ifadeleri yer bulur: “Hoş geldiniz efendim. Sefalar getirdiniz.” (Erol vd., 2008b: 163).

İlköğretim 7. sınıf Türkçe dersi kitabında “Sait Faik Adasında” serbest okuma parçasında hem sözlü selamlaşmada kullanılan kalıp ifadelerden “Hoş geldiniz” hem

de fiilî selamlama şekillerinden olan “el sıkma” eylemi geçmektedir: “Vapurdan iniyoruz. Gözlerime inanamıyorum. Sait Faik iskelede bizi karşılıyor. Sırtında her zamanki o bej perdesü var. Yakalarını kaldırmış. Köpeği Panço az arkasında. Önüne yıktığı fôtr şapkasının altından kocaman mavi gözleriyle gülüyor bize. ‘Hoş geldiniz.’ diyor. Ellerimizi sıkıyor.” (Kapulu ve Karaca, 2010a: 28).

Aynı kitapta “Nasrettin Hoca Köyünde” adlı serbest okuma parçasında geçen şu cümleler verilen selamın alınması gerektiği hususu üzerinedir: “Ankara-Eskişehir yoluna dikine inen, dar bir yoldan Hortu’ya gidilir. Uzak değil, birkaç kilometre ötede. Köye girdiğimiz zaman, bir kahvehane ve bir bakkal dükkânının tahta peykelerinin sıralandığı meydanda durmayı, size selam verenlerin selamını almayı ihmal etmeyiniz.” (Kapulu ve Karaca, 2010a: 84). Bu metinde Türk toplumunda verilen selama karşılık vermek önemli bir muaşeret kuralı olarak kabul edilmektedir.

İlköğretim 7. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabında ise haber kiplerinin öğrenciye kazandırılması ile ilgili etkinlikte zamana bağlı olarak selamlaşma anında kullanılan “İyi akşamlar” kelime grubuna yer verilmiştir:

“-Alo, iyi akşamlar.

-İyi akşamlar oğlum.

-Ben Oğuz amcacığım. Mehmet evde mi?

-Evde çocuğum, ama şu anda uyuyor.

-Teşekkürler. İyi akşamlar.

-Bir şey değil çocuğum. Sana da iyi akşamlar.” (Kapulu ve Karaca, 2010b: 26)

“Hayal Perdesi” adlı metnin etkinlik çalışmasında Karagöz ile Hacivat arasında geçen diyaloglara yer verilmiştir. Verilen cümlelerin hangi karaktere ait olabileceği sorulmuştur. Bu sırada da sözlü selamlaşma ifadelerinden olan; “Merhaba” ve “Hoş geldin” kelime gruplarına yer verilmiştir:

“-Vay benim iki gözüm, candan azizim, şekerden lezizim. Merhaba.

-Vay benim camcı azizim, şekerçi Cemil'im hoppala! (Vurur.)

-A birader bu nasıl selam alış? Ben sana merhaba dedim. Sen bana tokat attın. Yazıklar olsun yazık.

-Hoş geldin kazık oğlu kazık.

-Anlaşıldı, sen hiç terbiye olmamışsın.” (Kapulu ve Karaca, 2010b: 124)

8. sınıf Türkçe dersi kitabında yer alan “Aşinasız” adlı okuma parçasında selamlaşmanın birey için önemine değinilmiş ve bazı selam ifadelerine yer verilmiştir: “Bize mekânları da şehirleri de sevdiren, oranın insanlarına duyduğumuz bağlılıktır. Sevdiğimiz insanlar çekilip gitsin yaşadığımız yerlerden, yabancı bir gezgin gibi kalıveririz ortalıkta. Bin yerinden bağlı bulunduğumuz sokaklar, semtler ve şehir, merhaba demez olur yüzümüze. Doğrusu bu ya bugünün şehirlileri, sokağa çıktığında selam verip ayaküstü eğleşecek, hâl hatır sorup yarenlik edecek aşinalar bulmakta pek şanslı değildir. Hep göçebe ve hep bir şehrin yabancısı olarak yaşamak, ne aşinalar ne de kalıcı dostlar kazandırır onlara. Şehirlilerin çoğu, birer mutsuz yabancısıdır. Ne zamandır, bir kasaba yaşamını özleyorum biliyor musunuz? Herkesin birbirini tanıdığı; sokaklarında, çarşılarında yürürken adam başı selamlaşan, her dükkânın önünde durulup laflanan; yürüyüşlerin; alışverişlerin koşuşturmayla değil, asude ve hakiki bir zevkle yapıldığı küçük şehir ve kasaba yaşamına hayranlığım ve özlemim her geçen gün biraz daha artıyor. Aynı şehri, aynı semti, sokağı ve hatta aynı apartmanı paylaştığımız insanlarla büsbütün ‘bağlantısız’ yaşamak, adamakıllı yoruyor insanı. Bir sokak boyunca kimseye selam vermeden yürüdüğünüzü fark ediyor ve ürperiyorsunuz. Bakkalla, manavla, kasapla, kırtasiyeciyile bütün ilişkiniz, ‘Hayırlı işler.’ ve ‘İyi günler.’den öteye gitmiyor. Sokakta biri selam verip hâlinizi hatırlınızı sorsun istiyorsunuz.

Muzaffer Tayyip Uslu’nun dizeleri tam da içimin türküsünü söylüyor. Ne zaman okudum bu şiiri, bilmiyorum. Fakat hafızamın kuytusunda tazecik duruyor:

‘Ben seviyorum insanları

Bana benziyor birisi

Saatlerce

Kim bilir kime benzetmiş beni

Ve akşam karanlığında

Dönerken evime

Uğurlar olsun diyor bir ses

Eyvallah diyorum hemşerim.’ ” (Altan vd., 2009a: 52-54)

Yukarıda verilen metinde görüldüğü üzere birey için selamlaşmak toplumla kaynaşmak demektir. Bu durum örneklerle öğrenciye metinde anlatılanlardan yola çıkarak dolaylı olarak anlatılır.

Millî Eğitim Bakanlığının eğitim-öğretim kurumlarında kullandığı ders kitaplarında selamlaşma geleneğine ait bilgilerin oldukça yetersiz olduğu gözlenmektedir. Öğrencilerin sosyalleşmesini, topluma uyumlu hâle gelmesini amaç edinen Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde bile selamlaşma anlayışı ile ilgili bilgiler öğrenciye dolaylı olarak sunulmaktadır. Öğrenci selam kavramının önemi, selamlaşmanın iletişimdeki yeri, toplum barışına katkısı hakkında yeterince bilgilendirilmemiştir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında bu dersin amaçlarına uygun bir şekilde öğrencilere selamlaşma ritüelinin birey ve toplum üzerindeki önemi doğrudan aktarılır. Bu dersin kitaplarında da daha çok selamlaşmanın İslam dinindeki yerine değinilir. Selamlaşma davranışının İslam dininde kardeşlik ve dostluğu arttırdığına değinilir. Bu konuyu kapsayan ayetlere ve hadislere yer verilir.

Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım, Türkçe derslerinde ise öğrencilere Türkçeyi etkili ve düzgün konuşma alışkanlığı kazandırılmaya çalışılır. Öğrencilerin günlük

hayatlarında sağlıklı iletişim kurabilmeleri için bu durum şarttır. Bu sebeple de sağlıklı iletişimin önsözü kabul edilen selamlaşma ifadelerine bu ders kitaplarında bulunan metinlerde yer verilir. Bu metinlerde geçen selam sözcükleri ile öğrencilere dolaylı yollardan selamlaşma alışkanlığını kazandırmak hedeflenir.

İncelenen ders kitaplarında Türk toplumunda yer edinen ve sıkça kullanılan selamlaşma davranışlarına yer verilmiştir. Ders kitaplarında “Selamünaleyküm”, “Aleykümselam”, “Merhaba”, “Günaydın”, “İyi Günler”, “İyi geceler”, “İyi akşamlar”, “İyi geceler”, “Allah’a ısmarladık”, “Allah’a emanet ol”, “Görüyoruz”, “Hoş geldin/iz”, “Hoş bulduk”, “Uğurlar olsun”, “Kolay gelsin” gibi sözlü selam ifadelerine yer verilmiştir. Fiilî selamlardan ise “el öpmek”, “el sallamak” gibi davranışlara yer verilmiştir. Selamlaşmanın nasıl yapılması gerektiği ise öğrencilere aktarılmamıştır.

Toplumdaki barış ve huzuru arttırmada önemli bir role sahip olan selamlaşma anlayışının eğitim-öğretim kurumlarında daha planlı bir şekilde ele alınması bireylerin iletişim sürecine sağlıklı bir adım atmalarını sağlayacaktır. Böyle önemli bir konunun öğretiminin çevreye bırakılması ortak bir selamlaşma geleneğinin oluşmasına şüphesiz engel olacaktır.

9. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞININ DERS PROGRAMLARINDA SELAMLAŞMA

Programlar sayesinde eğitim-öğretim süreci içerisinde öğrencilere kazandırılmak istenen hedef davranışlar belli bir düzen eşliğinde öğrencilere benimsetilir. Bir dersin hedeflerinin okul ortamında ya da okul dışında öğrencilere kazandırılabilmesi için oluşturulan tüm etkinliklerin yer aldığı program çeşidine ise; öğretim programı denir. Öğretim programları Millî Eğitim Bakanlığının öngördüğü uzman kişilerce oluşturulur. Bu program çeşidi Türkiye genelindeki okullarda öğretmenler tarafından eğitim-öğretim sürecini planlamak için oluşturulan bütün yıllık ve günlük planlara kaynaklık etmektedir. Bu sebeple öğretim programları müfredatı çerçeve şeklinde sunar. Yani bu programlar öğretme-öğrenme etkinliklerine ilişkin konuları genel hatlarıyla verirler.

Öğretim programlarının en önemli amaçlarından biri ise derslerde kazandırılan hedef davranışların işlevsel olmasıdır. Böylece öğrenci okulda edindiği bilgileri günlük yaşantısında uygulama olanağına sahip olur. Dolayısıyla programlarda genç nesillere okul hayatı dışında lazım olabilecek davranışlarda kazandırılmalıdır. Toplumun kaynaşmasında ve bütünleşmesinde önemli bir yere sahip olan selamlaşma kavramının önemi öğrencilere okulda hem ders kitapları hem de ders programları ile benimsetilmelidir. İletişime başlangıçta önemli bir viraj olan bu ritüeli öğrencilerin alışkanlık hâline getirmesine çalışılmalıdır. Bizde selamlaşma konusunun Millî Eğitim Bakanlığınca da tasdik edilen belli derslere ait öğretim programlarında ne derece ele alındığını inceleme yoluna gittik.

Dil ve Anlatım Dersi (9, 10, 11, 12. Sınıflar) Öğretim Programı

Dil ve Anlatım dersi genç nesillere dilin kültür ile ilişkisini öğretmede, bireylerin okuma, anlama, yazma ve dinleme becerilerini geliştirmede ve dilin yapısını kavratmada önemli bir yardımcıdır. Ortaöğretim sürecince öğrencilere verilen bu ders Türkçenin Türk milleti üzerindeki birleştirici özelliğine de değinmektedir. Özellikle 9. Sınıf Dil ve Anlatım dersi öğretim programında “İletişim, Dil ve Kültür” ünitesinin bulunması öğrencilerin, dilin insan ve toplum hayatındaki rol ve önemini daha iyi kavramasına zemin hazırlamıştır. Bu ünitenin işlendiği öğretim programında İletişim-dil-kültür ilişkisi ele alınmasına rağmen selamlaşmanın iletişimdeki yeri ile ilgili herhangi bir kazanıma rastlanmamıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğretim programı ilköğretime ve ortaöğretime has olmak üzere iki farklı şekilde oluşturulmuştur. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile öğrencilerin din ve ahlak konularında sağlam bilgiler kazanmaları amaçlanmıştır. Bu derste öğrencilere hoşgörü, sevgi, saygı, kardeşlik gibi birleştirici duyguların benimsetilmesi de önemli bir hedefdir. Bu durumun sonucu olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 4. sınıf öğretim programında öğrencilere kazandırılmak istenen kavramlar arasında “selam” kavramına da yer verilmiştir. Ayrıca 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında

yer alan “Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum” ünitesinde bulunan: “Din ifadelerinin günlük konuşmalarda nerede ve nasıl kullanıldığını fark eder.” ve “Selamlaşmanın iletişimdeki önemini fark eder.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012a: 36) kazanımları öğrencilere doğrudan selamlaşma ritüelinin kavratılması sağlamaktadır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı

Ortaöğretimde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, öğrencilerin din ve ahlak kavramalarını doğru yorumlamalarına olanak sağlamaktadır. Öğrencilerin toplum hayatında birbirleri olan iletişimlerinde sağlam ilişkiler kurmalarına yardımcı olur. 12. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında yer alan “İslam ve Barış” ünitesindeki “İslam’ın barışsever bir kişilik öngördüğünü ifade eder ve buna uygun davranışlar sergiler” hedef davranışında dolaylı olarak selamlaşmanın önemine değinilir. Çünkü selamlaşma İslam dininin barış yanlısı olduğunun iletişimdeki en önemli göstergesidir.

İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı

Hayat Bilgisi dersi öğretim programı ile öğrencilere; özsaygı, özgüven, toplumsallık, sevgi, barış, doğruluk ve dürüstlük gibi kişisel nitelikler kazandırılmaya çalışılır. Bu kişisel niteliklerle de öğrencilerin sosyal yaşama uyum sağlamaları amaçlanır.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programındaki “Benim Eşsiz Yuvam” ünitesindeki kazanımlardan biri de “Ailesinde ve akrabaları arasında etik değerlere ne kadar önem verildiğini gözler” maddesidir. (ttkb.meb.gov.tr, 2012b: 47) Aile içi iletişimde selamlaşmanın önemli bir yeri olmasına rağmen bu mevzuya değinilmemiştir.

Türkçe Dersi (1-5. Sınıflar) Öğretim Programı

Türkçe dersi öğretim programı ilköğretimin birinci kademesi için ve ikinci kademesi için iki farklı şekilde oluşturulmuştur. Türkçe dersi dört temel öge üzerine kurulmuştur. Bunlar: Dinleme/ izleme, konuşma, okuma ve yazmadır. Konuşma öğrenme alanıyla öğrencilerin duygu ve düşüncelerini rahatlıkla muhataplarına

aktarabilmeleri amaçlanır. Ayrıca bu öğrenme alanında günlük ilişkilerin yürütülmesini sağlayan konuşma ifadeleri de öğrencilere kazandırılır. Türkçe dersinin ilköğretimin birinci kademesine ait olan öğretim programının konuşma alanında “Günlük ilişkilerin gerektirdiği farklı durumlara uygun konuşma” kazanımının açıklamalar kısmında selamlaşma ritüeline şu şekilde değinilir: “Selamlaşma, tanışma, arkadaşlarıyla ve yetişkinlerle konuşma, teşekkür etme, kutlama, özür dileme, telefonda konuşma.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012c: 29, 45, 62, 81, 104).

İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı

Sekiz yıllık ilköğretim sürecinde Türkçe öğretiminden beklenen; öğrencilerin okuma, yazma, konuşma, dinleme/izleme becerilerini dilin kural ve kaidelerine uygun olarak geliştirmeleridir. İlköğretimin ikinci kademesini teşkil eden bu sınıflarda Türkçe dersinin konuşma alanında öğrencilerin konuşma kurallarına uymaları, hazırlıklı-hazırlıksız konuşma yapabilme seviyesine erişmeleri, konuşma sırasında bedenlerini ve seslerini doğru kullanabilmeleri, kendilerini sözlü olarak kolayca ifade edebilmeleri amaçlanır. Bu sebepten bu öğretim programında konuşma öğrenme alanında “Konuşmaya uygun ifade ile başlar” kazanımının daha iyi ele alınmasını kolaylaştıran programdaki açıklamalar bölümünde selamlaşma ile ilgili kavramların bahsi geçer: “Merhaba, günaydın, affedersiniz, hoş geldiniz.” vb. iletişimi başlatmak için kullanılan ifadeler üzerinde durulur.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012d: 19) ve “Teşekkür ederim, görüşmek üzere.” vb. ifadeleri üzerinde durulur.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012d: 19) cümleleri Millî Eğitim Bakanlığının genç nesillere selamlaşma geleneğini öğretmede kullandıkları araçlar olara kabul edilebilir.

10. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal bir varlık olan insan diğer bireylerle sürekli iletişim hâindedir. Kişiler arası iletişimin sağlıklı kurulabilmesi için ilk basamak selamlaşma ritüelinin gerçekleştirilmesidir. Selamlaşma eylemi bireyler arasında sağlıklı bir iletişim için temel oluşturur. Çünkü kişiler iletişime tam olarak başlamamışken selamlaşmak suretiyle birbirlerine iyi dilek ve temennilerini sunarlar. Selamlaşarak birbirlerine karşı zararlarının dokunmayacağını garanti ederler. Bu da bireylerin birbirlerine olan kardeşlik ve dostluk duygularını pekiştirir.

İster medeni ister ilkel olsun tüm milletlerde çok eski tarihlerden beri bir selamlaşma geleneği vardır. Kavimlerden kavimlere, halklardan halklara selamlaşmanın şekli değişiyor olsa da selamlaşmalardaki asıl amaç aynı kalmaktadır. Bireyler iletişim esnasında tanıdıkları ya da tanımadıkları bireylerle selamlaşarak onlara karşı zararsız olduklarını gösterirler. Bu durumda aralarındaki birlik, beraberlik bağlarını güçlendirirler.

Türk toplumunda selamlaşma geleneğine yüklenen anlam oldukça derindir. Türkler görgü kuralları içerisinde önemli bir yere sahip olan bu kaideyi koşulsuz uygulamaya çalışmışlardır. Türklerin selamlaşma ritüeline verdiği önemi birçok yabancı seyyah yazmış olduğu belgelerle örneklendirmiştir. Türkler gerek sözlü olarak gerekse eylem şeklinde birbirlerine olan sevgi ve saygılarını son derece nazik bir şekilde selam ile ifade ederler.

Türk toplumunda sözlü ya da fiilî selamlaşma biçimlerinin kullanımı kişilerin yaşına, cinsiyetine, değer yargısına, dine bakış açısına, mesleğine, yaşam biçimine ve iletişimin gerçekleştiği zaman, mekân değişkenlerine uygun olarak çeşitlilik gösterir. Bu selam çeşitlerinde de uygun olanın seçilmesi ve kullanılması kişiler arasındaki iletişimin devamlılığına zemin hazırlar.

İletişimin gerçekleştiği zamana bağlı olarak Türk insanının sıklıkla kullandığı sözlü selam ifadeleri: Sabahın erken saatlerinde “Günaydın”, “İyi sabahlar”, “Hayırlı sabahlar” ifadeleridir. Akşam saatlerinde ise sıklıkla “İyi akşamlar” ve “Hayırlı akşamlar” kalıp sözcükleri kullanılır. Bunların yanında oldukça sınırlı bir kullanım

alanı olan ve yabancı kültürlerin etkisiyle, öğleden sonraki zaman dilimi için geçerli olan bir selam ibaresi de “Tünaydın” kelimesidir. Zamana bağlı olmaksızın en sık kullanılanlar ise: “Selam”, “Merhaba”, “Selamünaleyküm”, “Hoş geldin” gibi kalıp sözcüklerdir.

Selamlaşma esnasında kullanılan kalıp ifadelerle kişiler, birbirlerine aynı dine tabi oldukları mesajını da verirler. Türklerin İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte gündelik konuşma dilinde “Selamünaleyküm” kelimesinin kullanımı yaygınlaşmıştır. Özellikle Türk toplumu içerisindeki muhafazakâr yapıdaki bireyler gündelik hayatlarında bu selamlaşma türünü kullanarak dine yakınlıklarını karşı tarafa örtük olarak belirtme yoluna gitmişlerdir.

Yaşın selamlaşma üzerine etkisi ise daha çok Türklerin görgü ve ahlak kuralları ile ilişkilidir. Çünkü Türk geleneklerine göre her zaman küçüğün büyüğe saygı göstermesi gerekmektedir. Selam vermenin de muhataba bir saygı ifadesi olduğunu düşünürsek, Türk toplumunda küçüğün büyüğe daha önce selam vermesi lazım gelir.

Kişilerin sahip oldukları meslekler de selamlaşmada kullanılan sözcüklerin çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır. Pazarcıların “Pazar ola!” ve balıkçıların “Rast gele!” şeklinde kendi meslek grupları arasında kullandıkları selam ifadeleri bu duruma en güzel örnektir.

Kişiler iletişime ön ayak olsun diye selamlaştıkları gibi iletişimi sonlandırırken de selamlaşırlar. “Hoşça kal”, “Allah’a emanet ol”, “Uğurlar olsun”, “Yolun açık olsun”, “Sağlıcakla”, “Görüşürüz”, “Kendine iyi bak” en sık kullanılan veda selamlarındandır.

Günümüzde Türk halkı iletişime başlarken de sonlandırırken birtakım sözlü ya da fiilî selamlaşma çeşitlerini kullanmaktadır. “Selamünaleyküm”, “Allah’a ısmarladık”, “Allah’a emanet ol” gibi selamlaşma ifadelerinde dinin etkisi oldukça baskın olduğu görülmektedir. “Günaydın”, “Tünaydın”, “Kendine iyi bak”, “Bay bay” gibi selamlaşma sırasında kullanılan kalıp sözcükler ise daha çok Batı medeniyetinin tesiri doğrultusunda ortaya çıkmış ve içlerinden bazıları zamanla geniş

bir yayılım alanı bulmuştur. Türk gündelik hayatında fiilî selamlama şekillerinden ise yaygın olarak kullanılanlar: geleneksel selamlama biçimlerinden biri olan ve yaşlılara saygı ifadesi karşılığı olarak kullanılan el öpme ritüeli, bunun yanında baş ve el ile verilen selam türlerdir. Bütün bu örneklerin dışında Türk toplumunda yer edinen birçok selamlaşma şekli vardır. Bunlar kimi zaman günlük konuşmalarda, kimi zaman edebî metinlerde, kimi zaman da halk kültürü ürünlerinde kendini göstermektedir.

Türklerde selamlaşmaya verilen değer deyimlere, atasözlerine, türkülere, manilere, deyimlere, ninnilere kadar yansır. Deyimlerde daha çok selamlaşma bahsinin karşılıklılık esasına dayandığına değinilir. Atasözlerinde selamlaşma ritüelinin önemi ve kişiye verdiği mutluluk konu edinilir. Türkülerde ise daha çok sevgiliye ulaşılamamaktan selam alıp verememekten kaynaklanan üzüntü dile getirilir. Türkülerde sevdiğine selam gönderemeyen âşık kendine çeşitli araçlar seçer. Bu aracı kimi zaman bir dosttur, kimi zaman bir kuş kimi zaman ise bir rüzgâr. Selam gönderme de bazen maniler bazen ninniler aracı olur. Tüm bunlar Türk halkının yaşantısında selam alıp vermeye ne kadar değer ve önem verdiğini göstermektedir.

Türklerde selamlaşma serüveni çok eskilere dayanmaktadır. Eski Türklerde selamlaşma geleneği çeşitli fiilî ve sözlü şekillerde kendini göstermektedir. Bu şekiller hakkında ipuçlarını ise bazı edebî eserlerde ve sözlü kültür ürünlerinde bulmaktayız. Özellikle İslamiyet'in kabulünden önceki dönemlerde Türk devletlerine çeşitli milletlerden seyyahların yapmış oldukları diplomatik gezileri anlatan seyahatnameler bizim için bu geleneğin aydınlatılmasında önemli bir delildir. Köktürkler döneminde Bizanslı elçilerin, Uygurlar döneminde Çinli elçilerin, İslamiyet'in Türk boyları arasında yayılmasını amaçlayan birtakım Arap seyyahlarının yazmış olduğu notlar ile o dönem Türk sosyal hayatı hakkında bize bilgiler sunulmuştur.

Türkler arasında İslam dininin hızlı bir şekilde yayılmasından önceki dönemlerde Türkler Şamanizm, Manihaizm ve Budizm'i benimsemişlerdir. Bu dinlerin etkisi çeşitli Türk inanışlarında, Türk geleneklerinde ve kültür hayatında

farklı biçimlerde kendini göstermektedir. Bu dinlerin tesirinin hissedildiği önemli bir sosyal davranış biçimi de selamlaşma ritüelidir. Budizm, Manihaizm ve Şamanizm'in selamlaşma ritüeline en önemli tesiri; bu inançların güneşin doğduğu yön olan doğuyu kutsal saymaları bu sebeple de Eski Türklerin bu inanış gereği selamlarını doğuya dönerek icra etmeleridir. Çoğu resmî ve diplomatik törende halk ve onları yöneten hakanlar başlarını doğuya döner, sonra da belli aralıklarla güneşi selamlarlardı.

Eski Türklerde resmî törenler esnasında verilen selamlarda çan yahut taş ile yapılan bir müzik de kullanılırdı. Çanın sallanmasıyla ya da taşların birbirine vurulmasıyla çıkarılan bu tempolu ses, selam düzeninin idare edilmesinde kullanılan bir uyarıcı görevi görmekteydi. Özellikle Uygur devletini ziyarete gelen Çinli bir seyyah bu selamlama seremonisine notlarında ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk toplum hayatında selamlaşma ritüeli gerçekleştirilirken dikkat edilen bir husus ise onları ziyarete gelen yabancıların selamlarına Türk âdetlerine uygun bir şekilde karşılık vermeleri idi. Bu durumun aksi bir tutum sergileyenler ise saygısızlıkla nitelendirilmiş ve cezalandırılmıştır. Çünkü Eski Türkler selamlaşma ritüeline derin anlamlar yüklemişlerdi. Onlar için diplomatik resepsiyonlarda selam vermek saygı göstermekle, hürmet göstermekle eş tutulmuştur.

Türkler arasında kendilerini ziyarete gelenleri, samimi ve güler yüzle karşıladıktan sonra selam vermek ardından da hâl hatır sormak önemli bir âdet hâline almıştı. Selam kelimesinin karşılığı olarak ise günümüzde kullanım alanı oldukça daralmış olan esen kelimesi kullanılmaktaydı. Eski Türklerde diğer Doğu toplumlarında olduğu gibi tazimle eğilerek ya da diz çökerek selam verme anlayışı vardı. Başla selam vermek, secde ederek selam vermek de o dönemde sıklıkla kullanılan diğer selamlaşma biçimleri idiler. Ayrıca o dönem Türklerinin önemli bir ulaşım aracı olan attan inerek muhataplarına selam vermeleri, karşı tarafa saygılarını bildirmek için ayağa kalkarak ya da kalpağını çıkarıp koltuk altına almak koşulu ile selam vermeleri Türkler arasında oldukça yaygınlaşmış bir davranıştı. Bu selam verme şekilleri Türk sosyal hayatında uzun süre devamlılığını korumuştur. Bu

selamlaşma biçimlerinin dışında Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra tamamen kaybolan birtakım selamlaşma biçimleri de bulunmaktadır. Uygurlarda farklı bir selam verme şekli olan Uygur dansı ile selam vermek, Bulgarlarda altın ve gümüş sikkeler saçılarak misafirlerin karşılanıp, selamlanması ve genel olarak tabiat güçlerine aya, güneşe selam verilmesi bu durumun en güzel örneklerini teşkil etmektedir.

Türkler arasında İslamiyet’in yayılmasıyla beraber Türk toplum hayatında birçok değişiklik yaşanmıştır. Değişikliğe uğrayan davranış biçimlerinden biri de selamlaşma ritüelidir. Türklerin kitleler hâlinde Müslüman olmalarıyla birlikte selamlaşma davranışında dinin etkisi daha da belirginleşmeye başlar. Artık selam kutsiyet kazanmış ve Allah’ın isimlerinden biri olarak anılmaya başlanmıştır. İslam’ın ana kaynakları olan Kuran ve hadislerle de selamlaşma ritüelinin önemine değinilerek kişiler arası iletişimde yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Bundan böyle kişilerin birbirleri ile selamlarken kullandıkları ifadeler, aynı dine mensup olduklarını gösteren bir parola hâline gelir. Bu sebepten de Türkler arasında en sık kullanılan selamlaşma ifadesi “Selamünaleyküm” olmuştur. İşte Türklerde yeniden şekillenen bu selamlaşma anlayışının ilk ipuçlarına İlk Türk İslam eserlerinde rastlanılır.

İlk Türk İslam devleti olan Karahanlılar döneminde oluşturulan eserler, Türklerin İslamiyet’i yeni yeni kabul etmeye başladığı bu geçiş evresini en iyi özetleyen yapıtlardır. İlk Türk İslam eserleri olarak nitelendirilen bu eserlerde, Türk toplumunda İslamiyet’in kabul edilmesiyle beraber yaşanan çeşitli değişikliklerin ilk yansımalarıyla karşılaşılır. Bu dönem eserlerinin ilkinin oluşturulan Kutadgu Bilig, Türkler arasında yeni kabul edilen İslam dini ile beraber toplum hayatında yaşanan hızlı geçişi en güzel anlatan eserlerin başında gelmektedir. Çünkü Kutadgu Bilig Türklerin hem İslam dininden önceki yaşamı ile ilgili ibareleri hem de İslamiyet’in kabulü ile Türk kültürüne Arap ve Fars kültüründen yeni giren ifadeleri bir arada bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebepten Kutadgu Bilig’de Eski Türklerde selam kavramının karşılığı olan “alkış” ve “esen” kelimelerine ve o dönem selamlaşma çeşitlerinden biri olarak karşımıza çıkan “elikleşmek” (tokalaşmak, el sıkışmak)

eylemine yer verildiği gibi aynı anlamı karşılayan Arapça kökenli kelimelerden “selam”, “aleyk” kelimelerine ve selamın Fars dilindeki karşılığı olan “dürud” kelimesine de yer verilir.

Türkçe İlk Kuran Tercümesi’nde de tıpkı Kutadgu Bilig adlı eserdeki gibi Türklerin hem İslamiyet öncesindeki selam kavramını karşılayan (alkış, esenlik) gibi sözcükler hem de İslamiyet’in etkisi ile Türk sosyal hayatına Arapça ve Farsçadan yeni giren (tahiyye, selam, dürud) gibi sözcükler bir arada kullanılmıştır.

Divanü Lügat-it-Türk’te ise İslam dininin etkisi henüz belirginleşmemiştir. Çünkü bu eserde daha çok İslamiyet’in kabulünün öncesindeki Türk toplumunun yaşayışı ele alınır. Dolayısıyla eserde selam kavramının Eski Türklerdeki karşılığı olan “esen” kelimesine ve selamlaşmak kelimesinin Eski Türklerdeki karşılığı olan “esenleşmek” kelimelerine yer verilmiştir.

Atebetü’l Hakayık ve Divan-ı Hikmet adlı eserlerde ise İslam’ın ana kaynakları olan Kuran ve hadislerin etkisi oldukça belirginleşir. Çünkü bu eserlerin oluşturulmasındaki ana amaç yeni kabul edilen dini Türk halkına doğru ve düzgün bir şekilde aktarabilmektir. Bu iki eserde selam kavramını karşılayan Arapça ve Farsça sözcüklerin arttığı ve kullanım alanını genişlediği gözlenir. Günümüzde iletişime başlarken oldukça sık kullandığımız Arapça kökenli selamlaşma ifadelerinden olan “merhaba” sözcüğüne ve veda selamlarından olan “elveda” sözcüğüne de ilk olarak Divan’ı Hikmet’te rastlanılır.

Türklerin İslam kültürünü kendi kültürleriyle en iyi harmanladığı dönem şüphesiz Osmanlı Devleti dönemidir. İslam inancının temelini oluşturan barış, huzur ve kardeşlik anlayışı Osmanlı toplumunda tam anlamıyla benimsenir. Bu durumda Osmanlıda son derece samimi bir ortamın oluşumuna zemin hazırlar. Osmanlı toplumunda kişiler arasında görülen bu denli samimi hava da Osmanlı devleti bünyesinde bulunan o kadar çeşit etnik kökene sahip insana rağmen devletin bekasının uzamasını sağlamıştır. Çünkü Osmanlı halkı kimsenin etnik kökenine ya da dinine bakmaksızın karşılıklı olarak selam alıp vermeyi bir alışkanlık hâline getirmiştir. Şüphesiz bu anlayışın temelini İslam dininin gerek Kuran’da gerek

hadislerde selamlaşma ritüelini yaygınlaştırmayı tavsiye eden ifadeleri oluşturmaktadır.

Osmanlı toplumunda kullanılan fiilî ve sözlü selamlaşmalar kaynağını İslam dininden almaktadır. Çoğu kültürde olduğu gibi Osmanlılarda da birçok selamlaşma şekli, kaynağını yapılan ibadetlerden almıştır. Osmanlı toplumunda da selamlaşma esnasında kullanılan birçok biçim namaz sırasında yapılan hareketlerden ya da sözcüklerden beslenmektedir. Osmanlı sosyal hayatında kullanılan fiilî selamlama şekillerinden olan secdeye kapanır gibi selam vermek, saygı gereği diz çökerek selam vermek, baş ile selam vermek ve temenna etmek bu durumun örneklerinden sayılabilir. Osmanlı devletinde halkın selamlaşma sırasında en sık kullandıkları selamlama biçimi “Selamünaleyküm” ve ona karşılık olan söylenen “Aleykümselam” ifadeleridir. Çünkü değinilen ifadeler aracılığı ile selamlaşmada kullanılan sözcükler din üyeliğini ve din kardeşliğini yansıtmakta birer parola hâlini almıştır.

Osmanlılarda selamlaşmak muhataba karşı gösterilen bir saygı ve hürmet vesilesi idi. Bu sebepten Osmanlı halkında bulunan her selamlaşma biçimi bir nezaket ibaresiydi. Bu selam çeşitlerinden biri kişinin muhatabına sevgisini ifade etmesi için önce elini göğsüne götürmesi, ardından dudağına değdirerek kişiye duyduğu sevgiyi pekiştirmesi ve son olarak da saygısı göstermek için elini başının üstüne götürerek, başının üstünde yerin var anlamında bir harekette bulunmasıdır. Yine Osmanlı toplumunda özellikle yaşlılara karşı gösterilen saygının bir ifadesi sayılabilecek bir selamlaşma biçimi de el öpme âdetiydi.

Osmanlı toplumunda selam kavramı o derece önemseniyordu ki selamlaşmak için muhatabın canlı ya da cansız olmasına bakılmıyordu. Osmanlı vatandaşı bitkiye, hayvana, ölüye, boş eve bile selam verme alışkanlığına sahipti. Biriyle selamlaşması için de karşısındakinin tanıdık olması diye bir şart da yoktu. Çünkü onlar sokakta karşılaştığı kişilere mütebessim bir hâlde selam vermenin hem dinî hem insani önemini kavramışlardı. Saray ve çevresinde de bu tutum kendini göstermektedir. Osmanlı devlet teşkilatında tören ve merasimlerde selam ritüelinin belli bir düzene tabi olması için bu görevi icrada belli meslekler ortaya çıkmıştı.

Osmanlı devletinin zamanla Batılı ülkelere karşı askerî başarısızlıklar alması, Osmanlının bu kötü gidişatını durdurmak için bazı önlemler almasına neden olur. Osmanlı artık Batı'nın üstünlüğünü kabul eder ve Batılılaşma serüvenine atılır. Öncelikle askerî, ekonomik ve siyasi alanlarda başlayan Batılılaşma hareketi zamanla sosyal hayata da taşınmaya başlar. Şüphesiz bu yansımadan ilk etkilenecek olan davranış biçimlerinden biri de selamlaşma ritüelidir. Osmanlı toplumunun teokratik kaynaklı selamlaşma hareketleri yerini Avrupai tarzda yaşamın etkili olduğu davranış kalıplarına bırakmaya başlar.

Avrupai yaşam tarzının Osmanlı toplumu üzerindeki en büyük tesiri artık kadının sosyal hayattaki yerinin belirginleşmeye başlaması, dolayısıyla da selamlaşma ritüelindeki göz ardı edilen cinsiyet faktörünün yeniden irdelenmesi ve düzenlenmesidir. Çünkü geleneksel Osmanlı toplum yapısının oluşumu din eksenliydi ve bu durumda kadın ile erkeğin sosyal hayattaki ilişkisini belli kurallar çerçevesinde sınırlamaktaydı. Osmanlı toplumunda görülen bu anlayış haremlik-selamlık uygulamasını ortaya çıkarmıştı. Haremlik-selamlık uygulaması sebebiyle kadınların erkeklerle aynı ortamda bulunamamaları, bu iki cins arasında bir selam alışverişine imkân tanımamıştır. Batılı hayatın getirileriyle beraber kadınlar erkeklerle aynı alanları daha sık paylaşmaya başlarlar. Bu paylaşımın beraber geleneksel Osmanlı toplum hayatında cevaplanması gereken bazı sorular oluşur. Bu sorulardan en önemlisi erkeklerin kadınlara selam verip vermeyeceği, vereceklerse bunu hangi şekilde ve nasıl yapacaklarıdır. Bu sorunların çözümünde ise Batılı ölçütler temel alınmış ve bu durum örneklendirmeler yoluyla halka aktarılmıştır. Dolayısıyla Türk halkının kültürüne kadınla selamlaşma usulü yeni girdiği için adab-ı muaşeret kitaplarında bu tutumun izahına oldukça fazla yer ayrılmıştır. Çünkü bu dönemde oluşturulan adab-ı muaşeret kitapları Türk sosyal hayatının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Adab-ı muaşeret kitapları ile Avrupai tarzda yaşama ayak uydurmak isteyen Osmanlı halkına selam ve selamlaşma konusu ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Batılı bir anlayış çerçevesinde oluşan bu kitaplarda kadın ile erkeğin selamlaşmadaki durumu en ince teferruatına kadar anlatılmıştır. Erkeklerin her durumda kadına daha

önce selam vermesi gerektiği, erkeğin kadına selam verirken saygılı bir şekilde eğilmesi ve reveransta bulunması, geleneksel Türk selamlarından biri olan el öpmenin artık Batılı bir şekle bürünerek kadına uygulanması hususu bu kitaplarda ele alınan cinsiyet faktörünü gözetken en önemli kaideler arasında sayılabilir.

Osmanlı devletinin son dönemlerinde Batılılaşmanın izleri her yerde kendini hissettirir. Artık halk Batılı tarzda giyinmeye başlar. Bu giyim-kuşamda görülen değişimlerden biri de fes yerine şapkanın kullanılmasıdır. Şapkanın halk tarafından kullanımının yaygınlaşması ile beraber Batılı tarzda bir selam olan şapka ile verilen selam da Osmanlı halkı arasında kendine gelişim alanı bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’ni döneminde Şapka Kanunu’nun çıkarılmasıyla beraber şapka ile selamlaşma âdeti daha geniş kitlelerce kullanılacak ve bu döneme de aks edecek bir selamlaşma biçimi olacaktır.

Türk sosyal hayatına modernleşme ile birlikte giren selamlaşma biçimlerinden bir kısmı eski Türk gelenek ve inançları ile örtüşürken bir kısmı ise Türk insanı için tamamen yeni bir adımdır. Ayağa kalkarak selam verme, muhatabına hürmetkarane bir şekilde eğilerek selam verme, selamlaşılırken elin ve başın kullanılması ta öteden beri Türk gündelik hayatında görülen selamlaşma biçimlerindedir. Bunun yanında kadınla erkeğin selamlaşmaları sırasında kullanacakları birçok biçim ve ritüel bu dönemde Türk halkının ilk kez karşılaştığı selamlaşma türleri olarak görülebilir.

Medeniyet değişimi sırasında kimi Osmanlı aydınları, halktan farklı olarak Avrupalılaşmak adına geleneksel selam tabirlerini bir kenara itip yerlerine Batı kökenli sözcükleri kullanmışlardır. Fransızların selam ifadelerinden olan “adiyö” “au revoir”, “bonjur” gibi sözcüklerin Osmanlı aydınlarınca da kullanılmaya başlanması halk ile onlar arasında çeşitli kopukluklar yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

Osmanlı devletinin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla beraber Türk toplumunda birçok yenileşme hareketi baş göstermiştir. Osmanlı’nın son dönemlerinde olduğu gibi yeni kurulan bu Türk devleti de yönünü Batı medeniyetine dönmüş ve yapılan yeniliklerde Batı medeniyetini örnek alınmıştır. Bu sebepten

Türkiye Cumhuriyet’i döneminde de selamlaşma ritüelinde Avrupai yaşam tarzının izleri artarak devam etmiştir.

Kadının sosyal hayattaki yeri bu yeni kurulan devletle beraber daha da belirginleşir. Kadın ile erkeğin karşılaşmaları durumunda birbirleri ile selamlaşmaları modern hayatın gerektirdiği kurallardan biri hâlini alır. Osmanlı toplumundaki teokratik yapı kırılır ve artık gündelik hayattaki selam davranışlarında dinin etkisi azalmaya başlar. Ayrıca Batı dillerinin tesiri ile yeni yeni sözlü selam ifadeleri ortaya çıkmıştır. “Günaydın”, “Tünaydın”, “Bay bay” gibi ifadeler bu etki ile türemiş kelimelerdir. Ayrıca kucaklama ve sarılma hareketinden kaynağını aldığı düşünülen el sallama davranışı da yine Batı kökenli bir selamlama biçimi olarak kabul edilebilir.

Anlatılardan görüldüğü üzere Türk toplumunda selam kavramı ve selamlaşma anlayışı çok köklü bir geçmişe sahiptir. Türk kültürünün zaman içerisinde birtakım değişimlere maruz kalması selamlaşma ritüelinin çeşitlenmesine sebep olmuştur. İslamiyet öncesinde Şamanizm, Budizm ve Manihaizm etkisinde kalan bu ritüel, İslamiyet’in Türkler arasında yayılmasıyla beraber yeni bir kimlik kazanmıştır. Selam kavramı artık Kuran ve hadislerle şekillenmeye başlamış, Arap ve Fars kültürlerinin tesiriyle de yeni selamlaşma biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkan biçimlerden “Selamünaleyküm” (kısaltılmış şekli olan “selam”), “Merhaba” gibi sözlü şekiller ve İslam dininin en temel ibadeti olan namazdaki hareketlerden yola çıkılarak oluşturulan el ve baş ile verilen selamlama türlerinden bir kısmı hâlâ varlıklarını korumaktadır. Bunun yanında bir dönem oldukça geniş kitlelerce kullanıldığı hâlde günümüz anlayışına uygun bir ilgi ve sevgi karşılığı olarak kabul edilmeyen “secde ederek selam verme”, “saygılı bir biçimde eğilerek selam verme”, “reveransta bulunma”, “şapka ile selam verme” gibi selam türleri artık kullanılmayan şekiller olarak karşımıza çıkmaktadır. İslamiyet öncesinde selam ifadesinin karşılığı olan “esen” ve “alkış” kelimeleri ise günümüz Türkçesinde anlam daralmasına uğramış ve kullanım alanı sınırlı hâle gelmiştir.

Türklerin selam anlayışında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta; zaman içerisinde selamlaşma esnasında kullanılan ifadeler, hareketler birçok değişikliğe

maruz kalmış olsa da Türk toplumunda selam alıp verme de asıl amaç aynı kalarak devamlılığını korumuş olmasıdır. Türk toplumundaki birlik ve beraberliğin arttırılmasında selam ritüeli hâlâ canlılığını korumaktadır.

Görüldüğü üzere tezimiz iki ana kısımdan oluşur. Yukarıda anlatılanları kapsayan birinci bölümde daha çok selamlaşmanın iletişimdeki yerine, Türk toplumunda bulunan selamlaşma geleneğine ve bu geleneğin yüzyıllar içerisinde göstermiş olduğu değişime değinilmiştir. Selamlaşma ritüelinin zaman içerisinde göstermiş olduğu değişim irdelenirken de Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleriyle beraber yaşanan geçişle ilgili ipuçları veren ilk Türk İslam eserlerinden ve Türklerin Batılılaşma serüvenini anlatan adab-ı muaşeret kitaplarından yararlanılma yoluna gidilmiştir.

Tezimizin ikinci kısmında ise genç nesillerin sosyalleştirilmesinde önemli bir durak olan örgün eğitim kurumlarının selamlaşma geleneğini öğrencilere nasıl ve hangi yöntemlerle kazandırmaya çalıştığını inceledik. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan bu kavramın yükseköğretim öncesi eğitim-öğretim kurumlarında öğrencilere nasıl benimsetildiğini ders kitaplarından ve ders programlarından yola çıkarak tespit ettik. Çünkü Millî Eğitim Bakanlığı öğrencilere kazandırmak istediği hedef davranışları planlı olarak ders programları ve ders kitapları kanalıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumlarında öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini geliştirmenin yanında onları toplumla uyumlu ve toplumun huzuruna katkıda bulunan bireyler olarak da yetiştirmeyi hedefler. Toplum içerisindeki bireylerin huzurlu ve mutlu olabilmeleri ise diğer fertlerle kurulacak olan sağlıklı iletişimlerle sağlanır. Toplumdaki fertler arasında sağlıklı bir iletişimin başlaması ise selamlaşma ritüelinin gerçekleşmesi ile sağlanabilmektedir. Eğitim kurumlarında bireyleri toplum hayatına hazırlayabilmek ve iletişimde sorun yaşamaları engellemek için öğrencilere ders kitapları ve ders programları aracılığıyla selamlaşma kavramı kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak öğretilir. Ders kitaplarında selamlaşma kavramının nasıl ele alındığının incelenmesi sonucu şu sonuçlara varılmıştır:

1) Selamlaşma kavramına daha çok öğrencilerin sosyalleşmesine ve toplumunun değerlerinin öğretilmesine katkıda bulunan; Dil ve Anlatım, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Hayat Bilgisi, Müzik, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer verilmiştir.

2) Yabancı dil öğretiminde kullanılan ders kitaplarında diyalogun fazlaca kullanılması bu kitaplarda selamlaşma ritüeline çok yer verilmesini sağlamıştır. Bizim çalışma alanımızın selamlaşma kavramının Türk kültürü içerisindeki yeri olması yabancı dil dersi kitaplarının incelenmesine imkân tanımamıştır.

3) Selamlaşma geleneği ders kitaplarında kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Fakat daha çok selamlaşma ritüeli ile ilgili söz kalıpları ders kitaplarında yer alan metinlerde dolaylı olarak öğrencilere sunulmuştur. Bu hedef davranışın doğrudan kazandırılmaya çalışıldığı durumlarda ise ya öğrencilere selamlaşma ritüelinin önemine dayalı etkinlikte yer alan sorular sorulmuş ya da bu ritüelin Türk-İslam kültürü içerisindeki yerine ve önemine değinilmiştir.

4) İlköğretimde 1,2 ve 3. sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi dersinde ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında selamlaşma kavramı doğrudan öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, Hayat bilgisi dersinde öğrencilere iletişime nasıl başlamaları gerektiği konusunda sorular sorulmuş; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında ise İslam'ın temel kaynakları olan Kuran ve hadislerin selamlaşma geleneği hususundaki söylemlerine değinilmiştir.

5) Ders kitaplarında metinler kanalıyla öğrencilere doğrudan ya da dolaylı yollarla gündelik hayatlarında kullanabilecekleri bazı sözlü selamlaşma ifadeleri kazandırılmaya çalışılmıştır. Muhatapla iletişimi başlatmak için kullanılan; “Hoş geldiniz”, “Merhaba”, “Selam”, “Selamünaleyküm”; muhatapla iletişimi sonlandırmak için kullanılan; “Güle güle”, “Hoşça kal”, “Allah’a ısmarladık”, “Allah’a emanet ol”, “Uğurlar olsun” ve iletişimin her aşamasında kullanılan; “İyi günler”, “İyi akşamlar”, “İyi geceler” ifadeleri ders kitabındaki okuma parçalarında bu amaca hizmet etmek için yer almışlardır.

6) Günlük konuşma dilinde yer alan kimi sözlü selamlaşma ifadelerinde ise dinin etkisi görülmektedir. “Aleykümselam”, “Allah’a emanet ol”, “Allah’a ısmarladık” şeklindeki bu söz kalıplarının bireylerde din ve ahlak eğitimi amaçlayan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında bulunduğu görülmüştür.

7) Ders kitabı kanalıyla öğrencilere “El öpmek” ve “El sallamak” fiili selamlama şekilleri de öğretilmeye çalışılmıştır.

8) Burada dikkatimizi çeken husus selamlaşma geleneğinin genç nesiller arasında yaygınlaştırılmasını amaçlayan metinlere ve etkinliklere ders kitaplarında oldukça az yer verilmesidir. Okul ortamında eğer bireylere huzurlu bir toplumda yaşama ve bu huzura katkıda bulunma anlayışı kazandırılmak isteniyorsa bireylerin birbirlerine iyi dilek ve temennilerini sundukları selam ritüelinin hem ders kitaplarında hem de ders programlarında daha fazla yer verilmesi gerekmektedir.

Eğitim-öğretim sürecinin planlı ve düzenli hâlde yürütülmesinde ders programlarının önemli bir yeri vardır. Bu programlar arasında yer alan öğretim programı ise Millî Eğitim Bakanlığının öngördüğü uzman kişilerce oluşturulur. Öğretim programındaki hedef davranışların tüm ülkede yer alan eğitim kurumlarına seslenmesi, yıllık plan ve günlük plana kaynaklık etmesi çalışmamızda öğretim planının incelenmesine sebebiyet vermiştir. Öğretim planlarında yer alan hedef davranışlarda öğrencilere hem kendilerini gerçekleştirmeleri için hem de toplumla sağlıklı bir ilişki kurabilmeleri için birtakım kişisel nitelikler ve toplumsal değerler kazandırılmaya çalışılır. Bu toplumsal değerlerden biri de selamlaşma geleneğidir. Öğretim programının incelenmesi sonucu şu yargılara varılmıştır:

1) Selamlaşma kavramına daha çok öğrencilerin sosyalleşmesine ve toplum değerlerinin benimsetilmesine imkân tanıyan derslerin öğretim programlarında yer verilmiştir. Bu ders programları: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı ve Türkçe dersi programıdır.

2) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 4. Sınıf öğretim programında: “Din ifadelerinin günlük konuşmalarda nerede ve nasıl kullanıldığını fark eder.” ve “Selamlaşmanın iletişimdeki önemini fark eder.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012a: 36)

kazanımları selamlaşma geleneğinin öğrencilere benimsetilmeye çalışıldığını göstermektedir.

3) Türkçe dersinin ilköğretimin ilk kademesinde tüm sınıflara yönelik olan öğretim programında ise konuşma öğrenme alanı içerisinde selamlaşma kavramına değinilmiştir. “Günlük ilişkilerin gerektirdiği farklı durumlara uygun konuşma” kazanımının açıklamalar kısmında da bu kazanım şu şekilde ele alınır: “Selamlaşma, tanışma, arkadaşlarıyla ve yetişkinlerle konuşma, teşekkür etme, kutlama, özür dileme, telefonda konuşma.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012c: 29, 45, 62, 81, 104).

İlköğretimin ikinci kademesine yönelik olan Türkçe dersi öğretim programının konuşma öğrenme alanında selamlaşma kavramı yer alır: Bu doğrultuda öğretim programında şu kazanımlara yer verilir: “Konuşmaya uygun ifade ile başlar.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012d: 19). Bu kazanımın açıklamalar kısmında “Merhaba, günaydın, affedersiniz, hoş geldiniz.” vb. iletişimi başlatmak için kullanılan selamlaşma ifadeleri üzerinde durulur.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012d: 19) ve “Teşekkür ederim, görüşmek üzere.” vb. ifadeleri üzerinde durulur.” (ttkb.meb.gov.tr, 2012d: 19) cümleleriyle Millî Eğitim Bakanlığı genç nesillere selamlaşma geleneğini öğretmeye çalışır.

4) Millî Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan öğretim programlarında da selamlaşma kavramına gereken hassasiyetin gösterilmediği görülmektedir. Öğretim programların oluşturan komisyonların kazanımlarında kültürel değerlere daha fazla yer vermesi toplumdaki millî birlik ve beraberliği şüphesiz arttıracaktır.

Tüm bu ulaşılan sonuçlardan yola çıkarak Millî Eğitim Bakanlığının ders kitaplarında ve ders programlarında selamlaşma ritüelinin öğrencilere kazandırılmasında daha çok dolaylı bir yol izlediği görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olan kurumların bu ritüeli doğrudan öğrencilere aktarmayı amaçlaması gerekmektedir.

Ders kitaplarında ve programlarında selamlaşma ritüeli öğrencilere adab-ı muşeret kitaplarında ve dinî literatürü ele alan eserlerde olduğu gibi bütün ayrıntıları ile aktarılmalıdır. Böylece öğrenciler selamlaşma esnasında kullanacakları

davranış kalıplarını daha iyi özümseyebilir ve bulunduğu duruma uygun olarak hangi selamlaşma şeklini seçebileceğine daha iyi karar verebilir.

Öğrencilere selamlaşma ritüelinin kazandırılmasında eğitim kurumlarının daha etkili olması gerekmektedir. Bu ritüelin öğrencilere kazandırılmasında okul dışındaki değişkenlerin baskın olması bazı olumsuz sonuçlar doğurabilir. Çünkü eğitim kurumları farklı ailelerden ve çevrelerden gelen çocuklara ortak değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Böylece tüm yurt genelindeki çocuklarda ortak bir selamlaşma ritüeli oluşturularak, birlik ve beraberliğin pekiştirilmesi sağlanılır.

Eğitim kurumlarında bir yandan da ders kitapları ve ders programları dışında öğrencilere örtük bir hâlde selamlaşma ritüelinin kazandırılmasını amaçlayan çalışmalar yapılmalıdır. Okullarda yeni yeni kutlanmaya başlayan Etik Günü'nde ya da buna benzer diğer belirli günler ile haftalarda öğrencilere kişiler arası iletişimde selamlaşmanın önemine ve yerine değinilmeli, öğrencilerin gündelik hayatlarında bu davranışı alışkanlık hâline getirmeleri planlanmalıdır.

11. KAYNAKÇA

Abdullah Cevdet (1927). *Mükemmel ve Resimli Adab-ı Muaşeret Rehberi* (1. Baskı). İstanbul: Yeni Matbaa.

Adab-ı Muaşeret: Baş Selamı-Şapka Selamı. (Şubat-1926a). *İçtihad Dergisi*, c.21, S.198, s.3886-3888.

Adab-ı Muaşeret: Salonlarda Selam-El Öpmek-Hatalı Reveranslar-Müsafaha. (Mart-1926b). *İçtihad Dergisi*, c.21, S.199, s.3897-3898.

Adab-ı Muaşeret/Selam ve Selamın Muhtelif Şekilleri-Şapkayı Nasıl Tutmalıdır?-Şapka Ne Kadar Zaman Elde Tutulabilir?-Şapka ile Selamlanması Lazım Gelen Meçhul Kimseler. (Mayıs-1926c). *Harb Malülleri Mecmuası*, c.1, S.5, s.85-86.

Akalın Sami (1990). *Alkışlar, Kargışlar: Türk Dilek Sözlerinde* (1. Baskı) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Akalın Sami (1972a). *Türk Manilerinden Seçmeler 1* (1. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akalın Sami (1972b). *Türk Manilerinden Seçmeler 2* (1. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akalın Şükrü H., vd (2005). *Büyük Türkçe Sözlük* (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy Ö. Asım (1984a). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1/ Atasözleri Sözlüğü* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy Ö. Asım (1984b). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 /Deyimler Sözlüğü* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akyağm Necmi (2007). *İkilemeler Sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Albayrak Kadir (1994). Selam Maddesi. *İslam Ansiklopedisi*, c. 36, s. 343-344. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Alptekin A. Berat (2004). *Aşık Veysel -Türkü Türkü Çağırırız-* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Almas Turgun (2010). *Uygurlar*. (Çeviren: Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.

Anger Burçay (1994). *İnsanlığın İki Yüzü* (1. Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Arat Reşid Rahmeti (2006). *Edib Ahmed Bin Yükneki, Atebetü'l-Hakayık* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat Reşid Rahmeti (2007). *Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig I* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat Reşid Rahmeti (1998). *Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig II* (7. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ata Aysun (2004). *Türkçe İlk Kuran Tercümesi (Rylands Nüshası)* (1. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay Besim, (2006a). *Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügat'it-Türk, c.I* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay Besim, (2006b). *Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügat'it-Türk, c.II* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay Besim, (2006c). *Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügat'it-Türk, c.III* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Avni (1927). Lisanımız, Selamımız. *Hayat Dergisi*, c.1, S.11, s.1-2.

Aytaş Gıyasettin (2003). Türkülerde Turna. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.28, s. 13-33..

Bahadıroğlu Yavuz (2012). *Kayıtdışı Tarihimiz* (1. Baskı). İstanbul: Nesil Yayınları.

Bice Hayati (2009). *Hoca Ahmet Yesevi, Divan-ı Hikmet* (5. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Cebecioğlu Ethem (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (3. Baskı). İstanbul: Anka Yayıncılık.

Cüceloğlu Doğan (2011). *İletişim Donanımları “Keşke”siz Yaşam İçin İletişim* (38. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakır Umay (2007). *Türkiye Türkçesinde Kalıplaşmış Eksilteli Yapılar*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Çelebioğlu Amil (1982). *Türk Ninnileri Hazinesi* (1. Baskı). İstanbul: Ülker Yayınevi.

Danişmend İ. Hami (1961). *Garb Menba'larına Göre Eski Türk Seciyye ve Ahlakı* İstanbul: İstanbul Kitabevi.

Dirican Nihal (2006). *Hız. Peygamber ve Aile İçeri İletişim*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Djevad Ahmet (1978), *Yabancılara Göre Eski Türkler* (3. Baskı). İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Doğan İsmail; Gurbetoğlu Ali (2001). *Ahmet Mithat, Avrupa Adab-ı Muaşeretini yahut Alafranga*. Ankara : Akçay Yayınları.

Duman M. Zeki (1986). *Kuran-ı Kerim 'de Adab-ı Muaşeret, “Görgü Kuralları* (3. Baskı). İstanbul: Tuğra Neşriyat.

Efendioğlu Mehmet (1994). Selam Maddesi. *İslam Ansiklopedisi*, c. 36, s. 342-343. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Elçin Şükrü (1998). *Gevheri Divanı* (2. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezî Başkanlığı Yayınları.

Elçin Şükrü (1983). *Türk Bilmeceleri* (2. Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara.

Ergin Muarrem (2011). *Dede Korkut Hikayeleri* (45. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ertuğ Tarım Zeynep (1999). Osmanlı Devleti'nde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek. *Yeni Türkiye Yayınları*, S. 9, s. 133-142.

Güngör Erol (1997). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik* (11. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Halil Nimetullah (1928). İctimaiyyat-Selamımız-Selamlaşma-Bizim Selamımız. *Millî Mecmua*, c.5, S.105, s.1686-1687.

“Hizmet Elbiseleriyle Askerce Selam” (Nisan-1920). *Osmanlı Genç Dernekleri*, c.3, S.23, s.79-80.

İbn Fazlan (1995). *İbn Fazlan Seyahatnamesi*. (Çeviren: Ramazan Şeşen). İstanbul: Bedir Yayınevi.

İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazuini (1982). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi* (Çeviren: Haydar Hatipoğlu). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

İçöz Ayşe (2008). *Arap Dilinde Hidayet-Delalet, Salat ve Selam Kelimelerine Semantik Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İzgi Özkan (2000). *Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi* (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Johnstone H. A. Munro Butler (2009). *Türkler, Karakterleri, Terbiyeleri ve Müesseseleri*. (Çeviren: Hüseyin Çelik). İstanbul: Cedit Neşriyat.

Köknel Özcan (2005). *İnsanı Anlamak* (8. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Köprülüzade Mehmet Fuat (1929). *17. Asır Sazşairlerinden Gevheri Hayatı-Eserleri* (1. Baskı). İstanbul: Yeni Matbaa.

Lütfi Simavi (1923). *Teşrifat ve Adab-ı Muaşeret* (1. Baskı). İstanbul: İkbâl Kütüphanesi Sahibi Hüseyin Orhaniye Matbaası.

Mantran Robert (1991). *16-17. Yüzyıllarda İstanbul'da Gündelik Hayat*. (Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: Eren Yayıncılık.

Maraşlı Abdüsselam (1972). *İslam'da Selamlaşmak*. İstanbul: Bedir Yayınevi.

Meriç Nevin (2007). *Adab-ı Muaşeret, Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi (1894-1927)* (2. Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.

Metin Celal (2010). Yakın Dönemde Osmanlı'da Kültür Değişimi. *Celal Bayar Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.8, S.1, s.37-50.

Muhyiddin Ebu Zekeriyye Yahya b. Şeref Nevevi (1973). *Riyazü's Salih'in Tercemesi c. III* (Çevirenler: Kıvamüddin Burslan, H. Hüsni Erdem). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Ögel Bahaeddin (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (4. Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ögel Bahaeddin (2010). *Türk Mitolojisi c. I* (5. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özkan Mustafa (2010). *İnsan, İletişim ve Dil* (3. Baskı). İstanbul: Akademik Kitaplar.

Öztelli Cahit (1983). *Halk Türküleri, Evlerinin Önü* (2. Baskı). İstanbul: Özgür Yayıncılık.

Pakalın M. Zeki (2005). *Osmanlılarda Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü c. 3* (5. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Selam Maddesi (1973). *Meydan Larousse, c. 11*. İstanbul: Meydan Yayınları.

Selçuk Ayhan (2005). Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, s.1-17.

Tezel Naki (2000). *Türk Halk Bilmeceleri* (3. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tok Gökhan (2003). Merhaba Ben Dostum, Selamlaşmanın Tarihi. *Bilim Çocuk*, S.66, s.38-39.

Toklu M. Osman (1995). Türkçe ve Almancada Kalıp Sözler. *Batı Dilleri ve Edebiyatı Araştırma Enstitüsü Dergisi*, c.3, s.113-140.

Tolan M. Bilal (2006). *Kuran'da Selam Kavramının Semantik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

“Türk Selamları” (Temmuz-1913). *Halka Doğru*, c.1, S.13, s.103.

Yılmaz H. Kamil (2006). Selam Medeniyeti. *Atatürk Dergisi*, S.246, s.6.

Zebidi, Zeydü'd-Din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latif (1982). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, c.12 (Çevirenler: Ahmet Naim, Kamil Miras). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Ziyaeddin (1908). Selam ve Musafaha. *Beynü'l Hak*, c.3, S.79, s.1522-1523.

MİLLÎ EĞİTİM KİTAPLARI

Acar Mediha, vd (2008). *Dil ve Anlatım 9 Ders Kitabı* (3. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Acar Mediha, vd (2009). *Dil ve Anlatım 10 Ders Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akgül Mehmet, vd (2011a). *İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. (4. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akgül Mehmet, vd (2011b). *İlköğretim 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akgül Mehmet, vd (2011c). *İlköğretim 7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akgül Mehmet, vd (2011d). *İlköğretim 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Alaçalı Osman, Anaç Güler (2010a). *İlköğretim 3. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Dörtel Yayınları.

Alaçalı Osman, Anaç Güler (2010b). *İlköğretim 3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Dörtel Yayınları.

Alptekin Adem Hakan, vd (2009). *Dil ve Anlatım 12. Sınıf Ders Kitabı* (2. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Altan Abdulkadir, vd (2009a). *İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Altan Abdulkadir, vd (2009b). *İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Arslan Mehmet Metin, vd (2010a). *İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Dersi Okuma-Yazma Öğreniyorum Ders Kitabı*. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.

Arslan Mehmet Metin, vd (2010b). *İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Dersi Okuma-Yazma Öğreniyorum Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.

Arslan Mehmet Metin, vd (2010c). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.

Barman Kasım (2010). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9*. Ankara: Özgün Yayınları.

Başar Sema, Zeybek Köken Seda (2011a). *İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Başar Sema, Zeybek Köken Seda (2011b). *İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Başol Samettin, vd (2011a). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Kitabı 1* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Başol Samettin, vd (2011b). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Kitabı 2* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Can Sedat (2010a). *İlköğretim 1. Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Kitabı*". Ankara: İmyay Ders Kitapları.

Can Sedat (2010b). *İlköğretim 1. Sınıf Hayat Bilgisi Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: İmyay Ders Kitapları.

Cazgır Vicdan, vd (2010). *Tarih 10* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Demirtaş Kenan (2010). *12. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kitabı*. Ankara: Özgün Matbaacılık.

Ergül Lütfi, vd (2008). *Dil ve Anlatım 11. Sınıf Ders Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Erol Abdullah, vd (2008a). *İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı* (2. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Erol Abdullah, vd (2008b). *İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı* (2. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gündoğan Elife, vd (2010a). *İlköğretim 2. Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Kitabı*. Ankara: Bilim ve Kültür Yayınları.

Gündoğan Elife vd (2010b). *İlköğretim 2. Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Bilim ve Kültür Yayınları.

Gültekin İbrahim, Pekdemir Ayten Zehra (2011). *İlköğretim 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı* (2. Baskı). Ankara Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kapulu Ahmet, Karaca Aliyar (2010a). *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Koza Yayıncılık.

Kapulu Ahmet, Karaca Aliyar (2010b). *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Koza Yayıncılık.

Kızılkaya Yavuz (2011). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11*. İstanbul: Tav Yayınları.

Kolukısa Enver Aydın, vd (2010). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Gizem Yayıncılık.

Koyuncu Kaya Miyase, vd (2011a). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Kitabı 1* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Koyuncu Kaya Miyase, vd (2011b). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Kitabı 2* (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kurt Ali, vd (2008). *Türk Edebiyatı 9 Ders Kitabı* (3. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kurt Ali, vd (2010a). *Türk Edebiyatı 10 Ders Kitabı* (3. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kurt Ali, vd (2010b). *Türk Edebiyatı 11 Ders Kitabı* (5. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kurt Ali, vd (2010c). *Türk Edebiyatı 12 Ders Kitabı* (3. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Okur Yasemin, vd (2010). *Tarih 9* (3. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özdemir Nurten, Koç Yasemin (2011). *İlköğretim 8. Sınıf Müzik Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Palabıyık Kazım, Akıncı Şükran (2010a). *İlköğretim 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Özne Yayıncılık.

Palabıyık Kazım, Akıncı Şükran (2010b). *İlköğretim 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Özne Yayıncılık.

Toker Mesut, Doğançay Çelik Yeliz (2010a). *İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı*. İstanbul: Batu Yayınları.

Toker Mesut, Doğançay Çelik Yeliz (2010b). *İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi, Öğrenci Çalışma Kitabı*. İstanbul: Batu Yayınları.

Tosunoğlu Meliha, vd (2010). *İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Dersi Okuma-Yazma Öğreniyorum Öğrenci Çalışma Kitabı*. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.

Tuncer Adem (2011). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10*. Ankara: Koza Yayıncılık.

Ünal Mustafa, Koç İlhan (2010). *İlköğretim 6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*". Ankara: Doku Yayıncılık.

Yaşar Neşem, vd (2010a). *İlköğretim 2. Sınıf Müzik Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yaşar Neşem, vd (2010b). *İlköğretim 4. Sınıf Müzik Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yaşar Neşem, vd (2010c). *İlköğretim 5. Sınıf Müzik Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı* (4. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İNTERNET KAYNAKÇASI

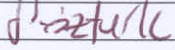
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı,
<http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?islem=1&kno=22> (18/05/2012a).

Hayat Bilgisi Dersi (1-3. Sınıflar) Öğretim Programı,
<http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?islem=1&kno=30> (18/05/2012b).

Türkçe Dersi (1-5. Sınıflar) Öğretim Programı,
<http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?islem=1&kno=45> (18/05/2012c).

Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı
<http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?islem=1&kno=158> (18/05/2012d).

Öz geçmiş

Adı Soyadı:	Seda ÖZTÜRK KALKAN	İmza:	
Doğum Yeri:	Elbistan		
Doğum Tarihi:	25/11/1986		
Medeni Durumu:	Evli		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Utku Acun İlköğretim Okulu		Ordu	2000
Lise	Ordu Anadolu Öğretmen Lisesi		Ordu	2004
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği	Konya	2009
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi	Konya	

Becerileri:	
İlgi Alanları:	
İş Deneyimi:	Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak görev yapmaktayım
Aldığı Ödüller:	Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü 2009 Yılı Bölüm Birincisi
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Yard. Dr. Rıdvan ÖZTÜRK (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Doç. Dr. Mustafa YILDIZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Tel:	05459488352
Adres	Aşağı Eğlence Mah. Karlıova Sok. Çamlı Köşe Apt. 12/7 Ankara/Etilik